

**UCHWAŁA NR XXVI/254/2022
RADY GMINY RADZIEJÓW**

z dnia 28 grudnia 2022 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r. poz. 559¹⁾) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840, poz. 954), po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu, uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radziejów na lata 2022-2025 w brzmieniu określonym w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Radziejów.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Radziejów

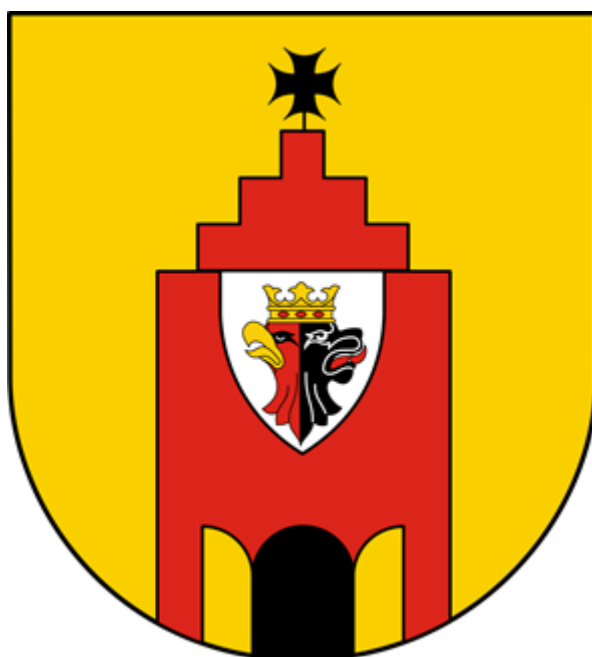
Marian Bandyszewski

---

¹⁾ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2022 r. poz. 1005, poz. 1079 i poz. 1561.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

**Gmina Radziejów
Powiat Radziejowski
Województwo Kujawsko-Pomorskie**

Zamawiający	Gmina Radziejów
Wykonawca	Westmor Consulting

Radziejów 2022

Opracowanie:

Westmor Consulting

Urszula Wódkowska

Biuro: ul. Królewiecka 27, 87-800 Włocławek

Siedziba: ul. 1 Maja 1A, 87-704 Bądkowo

Zespół autorów pod kierownictwem Karoliny Drzewieckiej – Kierownika Projektu:

Joanna Kaszubska – Konsultant

Mateusz Grzelak – Młodszy Analityk

Spis treści

1. Wstęp
  2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami
  3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
  4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
    - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
    - 4.2. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
  5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
    - 5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Gminy (analiza dokumentów programowych gminy)
    - 5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy
      - 5.2.1. Zarys historii obszaru Gminy
      - 5.2.2. Krajobraz kulturowy
      - 5.2.3. Zabytki nieruchome
      - 5.2.4. Zabytki ruchome
      - 5.2.5. Zabytki archeologiczne
      - 5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych
      - 5.2.7. Dziedzictwo niematerialne
    - 5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
    - 5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
      - 5.4.1 Stan zachowania zabytków znajdujących się Gminnej Ewidencji Zabytków
    - 5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy
  6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego – analiza szans i zagrożeń
  7. Założenia programowe
    - 7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami
    - 7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki
  8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami
  9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami
  10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami
  11. Załączniki
- Spis tabel i rysunków

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe stanowi dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, a także dorobek czasów współczesnych. Jest to wartość materialna i niematerialna określająca nasze pochodzenie i kulturę. Na dorobek ten składają się zarówno elementy przyrodnicze, jak również wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne ludzkości, m.in. w zakresie nauki, sztuki, architektury czy techniki. Elementem dziedzictwa kulturowego są zabytki, w tym: zabytki ruchome, zabytki nieruchome oraz zabytki archeologiczne. Są one nie tylko cennym źródłem informacji nt. życia naszych przodków, ale również ważnym elementem rozwoju społeczno-gospodarczego, bowiem bogate i różnorodne dziedzictwo kulturowe stanowi, istotną dla rozwoju lokalnych samorządów, atrakcję turystyczną. Dziedzictwo kulturowe jest zatem fundamentem tożsamości danej społeczności, dlatego ważna jest jego ochrona w celu zachowania tego dorobku dla przyszłych pokoleń.

Obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami wynika z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przyjęty w formie uchwały program stanowi element polityki samorządowej i służy podejmowaniu działań w zakresie inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także promowania dziedzictwa kulturowego. Powinien być narzędziem mającym na celu eksponowanie walorów krajobrazu kulturowego, jak również wykorzystanie dorobku kulturowego na cele społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Głównym odbiorcą programu jest lokalna społeczność, w tym właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, ale także wszyscy mieszkańcy danej jednostki samorządu terytorialnego, którzy poprzez swoją działalność, wpływają na zachowanie i pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego danego obszaru.

Celem opracowania **Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025** jest dążenie do poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego, a przez to zachowanie piękna krajobrazu kulturowego. Program ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w Programie działania są skierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Głównymi odbiorcami niniejszego dokumentu są mieszkańcy gminy, którzy bezpośrednio odczuwają efekty jego wdrażania. Poprzez działania edukacyjne, realizacja Programu może budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości oraz zacieśnia procesy integracyjne w społeczności lokalnej.

Reasumując, przedmiotem niniejszego opracowania jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy Radziejów, a celem jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami.

2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i opracowania programu opieki nad zabytkami jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840). Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania programów przez samorządy, zarówno na szczeblu wojewódzkim, powiatowym, jak i gminnym. W myśl art. 87 ustawy, programy opieki nad zabytkami opracowywane są na 4 lata i mają na celu w szczególności:

1. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
2. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
3. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
4. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
5. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
6. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Poprzednio obowiązującym programem opieki nad zabytkami na terenie gminy Radziejów był Program opieki nad zabytkami Gminy Radziejów na lata 2018-2021 przyjęty uchwałą nr XIX/210/2017 Rady Gminy Radziejów z dnia 27 grudnia 2017 r.

Program określał trzy kluczowe priorytety:

Priorytet I – Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Radziejów;

Priorytet II – Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego;

Priorytet III – Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.

W latach obowiązywania poprzedniego Programu Gmina Radziejów zrealizowała następujące działania z zakresu opieki nad zabytkami:

dofinansowanie kościoła w Broniewie (konserwacja),

pielęgnacja drzewostanu w zespole dworsko-parkowym w Skibinie za zgodą konserwatora ochrony zabytków,

odnowienie przydrożnych kapliczek kultu religijnego.

Dodatkowo opieka nad zabytkami realizowana była również w formie działań z zakresu popularyzacji wiedzy, edukacji, historii i dziedzictwa kulturowego najbliższego regionu wśród mieszkańców i turystów.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki w Polsce objęte zostały ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Art. 5 Konstytucji RP brzmi: *„Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”*. Zaś w art. 6 ust.1 Konstytucji RP czytamy: *„Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”*. Natomiast art. 86 Konstytucji RP wskazuje, że *„każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie”*.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest wspomniana ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840). Ustawa określa m.in. przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi. Zgodnie z art. 3 ww. ustawy zabytek to *„nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”*. Zabytki dzielą się na trzy zasadnicze grupy:

zabytki nieruchome – nieruchomości, jej część lub zespół nieruchomości;
zabytki ruchome – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych;
zabytki archeologiczne – zabytki nieruchome, będące powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożone z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytki ruchome, będące tym wytworem.

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Zadania publiczne o charakterze ponadgminnym określa ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2022 poz. 559 ze zm.).

Z punktu widzenia niniejszego opracowania istotne jest uwzględnienie innych uregulowań prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w wielu obowiązujących ustawach, w tym w:

ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2022 poz. 503),
ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. 2021 poz. 2351, ze zm.),
ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2021 poz. 1973, ze zm.),
ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2022 poz. 916, ze zm.),
ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2021 poz. 1899),
ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2020 poz. 194),
ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2020 poz. 1057, ze zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 2022 poz. 385),
ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2019 poz. 1479).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020 poz. 164, ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022

Dokument stanowi załącznik do uchwały nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (poz. 808). Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, poprzez realizację trzech celów szczegółowych, podzielonych na następujące kierunki działań:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”:

- a. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
- b. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”:

- a. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
- b. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”:

Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;

Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Cele Gminy Radziejów w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego są spójne z celami na szczeblu krajowym i wpisują się przede wszystkim w cel strategiczny 2 i 3 oraz wzmacniają realizację kierunków działań w nich zawartych.

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 i jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju oraz jedną z dziewięciu horyzontalnych zintegrowanych strategii rozwoju.

Strategia zakłada trzy cele szczegółowe, które obejmują:

Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.

Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa

w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

Założenia Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025 wpisują się w cele i założenia przyjęte w powyższym Dokumencie, głównie poprzez realizację celu szczegółowego 2.

4.2. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+

Strategia przyjęta została uchwałą nr XXVIII/399/20 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 grudnia 2020 r.

Celem nadrzędnym Strategii jest „Jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich”.

Powyższy cel zamierza się osiągnąć poprzez koncentrację działań w czterech obszarach tematycznych rozwoju oraz realizacji celów określonych w ich ramach.

Obszar Społeczeństwo:

- Cel 1. Skuteczna edukacja,
- Cel 2. Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo.

Obszar Gospodarka:

- Cel 3. Konkurencyjna gospodarka.

Obszar Przestrzeń:

- Cel 4. Dostępna przestrzeń i czyste środowisko,

Obszar Spójność:

- Cel 5. Spójne i bezpieczne województwo.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025 wpisuje się w obszar Przestrzeń, w cel 4. Dostępna przestrzeń i czyste środowisko, którego jedynym z celów operacyjnych jest Przestrzeń kulturowa. Zakłada on ochronę, zachowanie, odnowę, wzmocnianie i promocję dziedzictwa kulturowego województwa oraz adaptację obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów publicznych i komercyjnych. Dodatkowo wśród

kluczowych projektów województwa wskazano na wsparcie opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego, w tym wsparcie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych prowadzonych przy obiektach zabytkowych. Wspólnie, dokumenty te przyczynią się do zachowania dziedzictwa kulturowego województwa kujawsko-pomorskiego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Obecnie obowiązującym Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego jest ten przyjęty uchwałą nr XI/135/03 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 czerwca 2003 r. Dokument określa cele i kierunki rozwoju regionu, wskazuje szczegółowe zasady organizacji przestrzennej województwa oraz formułuje kierunki polityki przestrzennej. Stanowi element systemu planowania przestrzennego i pełni w nim funkcję koordynacyjną między planowaniem krajowym a planowaniem lokalnym.

Celem głównym zagospodarowania przestrzennego województwa jest „Zbudowanie struktur funkcjonalno–przestrzennych podnoszących konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców”.

1. Zwiększenie atrakcyjności regionu w wymiarze europejskim jako pochodnej jego walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, wysokich standardów życia mieszkańców, wysoce sprawnych systemów infrastruktury technicznej, dogodnych powiązań ze światem zewnętrznym,
2. Przyspieszenie rozwoju największych miast regionu jako aktywnych biegunów wzrostu, stymulujących wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w ich otoczeniu,
3. Modernizacja struktury przestrzenno-funkcjonalnej regionu osiągnięta w następstwie rozwoju miast średnich (Włocławek, Grudziądz, Inowrocław), a także pozostałych miast powiatowych, jako węzłów systemów transportowych i teleinformacyjnych oraz obszarów z unikatowymi walorami środowiska przyrodniczego i predyspozycjami do użytkowania rekreacyjnego.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025 wpisuje się w cel. 1. Zwiększenie atrakcyjności regionu w wymiarze europejskim jako pochodnej jego walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, wysokich standardów życia mieszkańców, wysoce sprawnych systemów infrastruktury technicznej, dogodnych powiązań ze światem zewnętrznym. Zapisy zawarte w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego odnoszące się do opieki nad zabytkami zostały uwzględnione przy sporządzaniu Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Radziejów na lata 2016-2023

Program przyjęty został uchwałą nr IX/102/2019 Rady Gminy Radziejów z dnia 27 grudnia 2019 r.

Głównym celem rewitalizacji jest: Rozwój obszarów rewitalizacji w gminie Radziejów poprzez zwiększenie aktywności społeczno-zawodowej, przedsiębiorczości i podniesienie jakości kształcenia oraz rozwój infrastruktury.

Dokument wyznacza następujące kierunki działań:

- lepsza jakość infrastruktury społecznej i technicznej,
- rozwiązywanie problemów społecznych występujących na obszarach rewitalizacji.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025 jest spójny z Lokalnym Programem Rewitalizacji. Na obszarze wyznaczonym do rewitalizacji zlokalizowane są obiekty zabytkowe o dużej wartości kulturowej, które wymagają zabezpieczenia poprzez przeprowadzanie działań konserwatorskich oraz szerszego udostępnienia mieszkańcom na cele społeczne.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Radziejów

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przyjęte zostało uchwałą nr IX/33/2007 Rady Gminy Radziejów z dnia 27 września 2007 r. Dokument ten określa kierunki działań w zakresie różnych funkcji działalności Gminy, w tym m.in. funkcji kulturowych. W Studium wskazano obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Przedsięwzięcia planowane w Programie opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów są spójne ze założeniami Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i określonymi w nim kierunkami dotyczącymi rozwoju i zagospodarowania przestrzennego Gminy Radziejów, szczególnie z zakresu ochrony wartości kulturowych.

Wobec powyższego należy stwierdzić, że Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów jest spójny ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Radziejów.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy

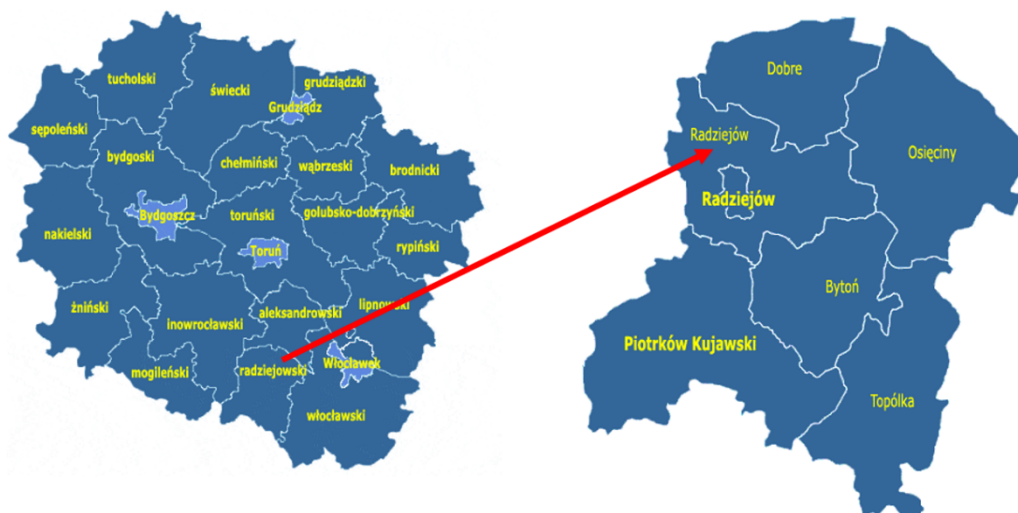
Gmina Radziejów jest gminą wiejską położoną w południowej części województwa kujawsko-pomorskiego, w powiecie radziejowskim, około 50 km na południe od Torunia. Siedzibą gminy jest miasto Radziejów. Jej powierzchnia wynosi 92,6 km² a średnia gęstość zaludnienia ok. 48 osób/km². Zamieszkała jest przez 4 423 osoby.¹ Przez obszar gminy przebiega linia kolei szerokotorowej nr 131 Tczew – Chorzów Batory oraz droga krajowa nr 62 relacji Włocławek – Radziejów – Anusin i droga wojewódzka nr 266 relacji Ciechocinek – Radziejów – Konin.

Pod względem etnograficznym gmina Radziejów położona jest na kujawach, na skrzyżowaniu historycznych szlaków z Inowrocławia do Brześcia Kujawskiego i Włocławka oraz z Torunia do Koła i Konina.

Gmina Radziejów graniczy z:

**miastem Radziejów, powiat radziejowski, województwo kujawsko-pomorskie,
gminą wiejską Dobrze, powiat radziejowski, województwo kujawsko-pomorskie,
gminą wiejską Osiecinę, powiat radziejowski, województwo kujawsko-pomorskie,
gminą wiejską Bytoń, powiat radziejowski, województwo kujawsko-pomorskie,
gminą miejsko-wiejską Piotrków Kujawski, powiat radziejowski, województwo kujawsko-pomorskie,
gminą miejsko-wiejską Kruszwica, powiat inowrocławski, województwo kujawsko-pomorskie.**

Rysunek 1. Położenie gminy Radziejów na tle województwa kujawsko-pomorskiego i powiatu radziejowskiego

Źródło: www.gminy.pl

¹ Raport o stanie gminy Radziejów na dzień 31 grudnia 2020 r.

Tabela 1. Zarys historyczny niektórych miejscowości Gminy Radziejów

Miejscowość	Zarys historyczny
<p>Bieganowo</p>	<p>Miejscowość Bieganowo położona jest ok. 3 km na północ od miasta Radziejowa. Należy do parafii pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego oo. Franciszkanów w Radziejowie. Część wsi zwanej kolonią należy do parafii w Byczynie. Najstarsze ślady bytności człowieka na tych terenach sięgają epoki brązu. Z tego okresu zachowały się groby oraz z okresu lateńskiego luźne zabytki. Dzieje tej wsi wiążą się ściśle z powstaniem parafii w Byczynie w obrębie której znalazło się Bieganowo. Około lat 1236-1238 Norbertanki ze Strzelna w drodze wymiany z księciem kujawskim Kazimierzem otrzymały wsie: Bieganowo, Bronisław, Sławsko, Wonorze i część Głuszyna, w zamian oddając mu wsie w ziemi łęczyckiej: Chełmno, Kupinin, Komorowo, Ostrožno (Ostrowno). W 1305 r. wybuchła wojna na terenie kasztelanii kruszwickiej między książętami inowrocławskimi Ziomomysłowicem a starostą czeskim. W celu podtrzymania bieżącej egzystencji konwentu prepozyt Jan pozbywał się kolejnych dóbr ziemskich. Dnia 13 maja 1315 r. w Raciążku sprzedał biskupowi wrocławskiemu Gerwardowi Bieganowo wraz z Bronisławiem, Złotowem i Skulskiem. Ceną za wymienione cztery osady było 140 grzywien denarów toruńskich oraz 100 miar żyta o wartości 20 grzywien. W 1308 r. Bieganowo wymieniono jako wieś należącą do dystryktu radziejowskiego. W 1401 r. niejaki Piotr z Dobrego kupił od sołtysa Adamusa sołectwo Bieganowskie, które posiadało wszystkie prawa do rozporządzania nim, czerpania profitów, sprzedaży lub wymiany. Nowy sołtys za sprawowanie sądów i wymierzanie kar zatrzymywał dla siebie co trzeciego denara, dwa oddając królowi. Zapisano jednak zastrzeżenie, że trzy razy w roku, gdy sądy sprawować będzie burgrabia radziejowski, trzeci denar przypadnie jemu. Król zastrzegł ponadto, że sam sołtys będzie sędził wszystkie sprawy o zabójstwo i o uszkodzenie ciała w obecności burgrabiego lub jego przedstawiciela. Jeśli ławnicy nie będą w stanie sami wydać wyroku powinni ustalić go w Radziejowie. Dokument stwierdzający transakcję został poświadczony, potwierdzony i odnowiony 18 kwietnia 1401 r. przez króla Władysława Jagiełłę w Radziejowie. Zostało to potwierdzone w aktach grodzkich przez starostę kujawskiego. Piotr z Dobrego był zarządcą radziejowskim. Za wierność i zasługi on i jego spadkobiercy otrzymali rok wcześniej od króla Władysława Jagiełły 1 łan ziemi wraz z domem w tej właśnie wsi. Według lustracji poradlnego i rejestru łanów z 1489 r. Bieganowo stanowiło już własność królewską. W 1500 r. król Jan Olbracht zapisał dług 1800 florenów na dochodach z Radziejowa i przynależnych do niego dóbr m.in. z Bieganowa. W I połowie XVII wieku wieś należąca do królewskiej dzierżawy w Bytomiu składała się z 9 domostw. Po trzydziestu latach liczba zagród zmalała do 2. W 1674 r. liczba ludności wzrosła do 42 osób. Po pierwszym rozbiórce Polski liczba domów zwiększyła się do 25. Z wizytacji kościelnej kanclerza katedry wrocławskiej Józefa Glińskiego przeprowadzanej w 1779 r. możemy się dowiedzieć, że Bieganowo było w dożywotniej dzierżawie Wincentego Modlińskiego herbu Tępa Podkowa. Wieś liczyła wówczas 124 osoby. Rodzina Modlińskich wywodziła się z ziemi łęczyckiej, gdzie zamieszkiwała jeszcze w XVI w. Na Kujawy przeniosła się dopiero w końcu wieku XVII. Wincenty Modliński od 1772 r. pełnił urząd podkomorzego brzesko – kujawskiego. Po jego śmierci dobra Bieganowo oraz Bytoń i Strużewo zgodnie z patentem królewskim przejęła żona Anna z Wodzińskich Modlińska. W 1792 r. dobra te wydzierżawiła Piotrowi Morzyckiemu chorążemu przedeckiemu, a sama przeniosła się do Warszawy. W wyniku II rozbioru Polski całe województwo brzesko-kujawskie przeszło pod władzę Prus. Król pruski podzielił królewszczyzny pomiędzy swoich oficerów. Bieganowo wraz z dobrami m. in. Bodzanowo, Bytoń, Struże i Śmiłowice otrzymał generał – lejtnant Henryk Rudolf von Bischofswerder, który sprzedał je natychmiast hrabiemu Lutichau. Ten z kolei odstąpił szambelanowi Maciejowi von Waldorf Wolickiemu za sumę 200 000 talarów. W 1827 r. wieś liczyła 26 domów i 167 mieszkańców. Po odzyskaniu niepodległości w 1934 r. rada gromadzka Bieganowo (wieś, folwark, kolonia) liczyła 439 mieszkańców i należała do gminy Radziejów. Po II wojnie światowej majątek ziemski będący wówczas własnością Stefana Wilde został rozparcelowany zgodnie z dekretem PKWN-u z 6 IX 1944 r. w 1945 r. Historia Szkoły Podstawowej w Bieganowie sięga czasów końca pierwszej wojny światowej, czyli 1918 r. Wykształciła wiele pokoleń mieszkańców Bieganowa i dzisiaj placówka może poszczycić się nie tylko dobrą bazą materialną, którą posiada, ale wypracowanymi w ciągu dziesięcioleci tradycjami. Druga wojna światowa doprowadziła do zniszczenia szkoły, która po wojnie została wyremontowana, a w 1960 r. rozbudowana. Do 1974 r. kierownikiem szkoły był Roman Kwiatkowski. Obecnie szkoła posiada osiem sal lekcyjnych, świetlicę oraz bibliotekę szkolną. W jednej z sal mieści się pracownia komputerowa. Biblioteka wyposażona jest w bogaty księgozbiór.</p>
<p>Biskupice</p>	<p>Na kartach historii Biskupice pojawiają się po raz pierwszy w przywileju księcia Kazimierza z roku 1250 potwierdzającym swobody i posiadłości kościoła kruszwickiego. Kolejnym</p>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Miejscowość	Zarys historyczny
	<p>dokumentem, w którym pojawiają się Biskupice jest akt z 15 lutego 1319 roku. Wymienia on w gronie świadków sprzedawcy wsi Szczytniki sołtysa Biskupic, Rycholda. Na podstawie jego wystąpienia można stwierdzić, że wieś ta miała już nadane przez jednego z arcybiskupów gnieźnieńskich prawo niemieckie. Imię sołtysa wskazuje na jego niemieckie pochodzenie i sugeruje, że wieś została założona przez osadników przybyłych z terenów tego państwa. W 1370 roku przynależność Biskupic do dóbr arcybiskupich potwierdził przywilejem król Kazimierz Wielki. W 1489 roku w Biskupicach było 19 łąnów zagospodarowanych, z których opłacano pół marki i osiem groszy czynszu. We wsi była również w tym czasie karczma, wiatrak oraz folwark. W 1634 roku wieś liczyła 11 domów. Kryzys gospodarczy wywołany licznymi wojnami objawił się spadkiem liczby domów do 9 w 1662 roku. W ciągu następujących lat możemy obserwować słaby rozwój Biskupic graniczący ze stagnacją. W 1674 roku we wsi mieszkały 44 osoby. Wojna północna, ciągłe przemarsze wrogich wojsk, grabieże i rabunki spowodowały, że w 1775 roku we wsi było tylko 10 domów. Od 1726 roku dochody Biskupic przeznaczone były na potrzeby szkoły OO. Pijarów w Radziejowie. W 1827 Biskupice były własnością kościelną i liczyły 9 domów, w których mieszkało 89 osób. Kilka lat później Biskupice należały już do Antoniego Rudnickiego. Folwark liczył wtedy 577 mórg nowopolskich - około 300 ha. W latach dwudziestych XX w. administratorem Biskupic był rotmistrz Wilhelm Zawady, a w 1937 Mieczysław Rudnicki. W 1934 roku miejscowość liczyła 179 mieszkańców (wieś, folwark, osada). W roku 1949 (w tzw. „resztówce” wraz z dworkiem, okolonym pięknym parkiem, z unikalnym drzewostanem, odebranej z rąk Rudnickiego) rozpoczęła swą działalność zorganizowana wówczas 10-miesięczna szkoła rolnicza. Szkoła ta, została zlikwidowana w roku 1955, dwór natomiast zamieniono na mieszkania dla indywidualnych rodzin. W latach 1951 – 1955 w obiekcie znajdował się również Urząd Gromadzkiej Rady Narodowej. Jesienią 1959 r., w opisywanym dworze dziedzica Rudnickiego zaczęła funkcjonować Dwuzimowa Szkoła Rolnicza. Dwuzimowa, oznaczała dwie zimy nauki stacjonarnej, a latem praktyki we własnych gospodarstwach. Szkołą kierował inżynier Antoni Ganowicz. Dwie szkolne klasy liczyły po 50 uczniów w każdej. Większość nauczycieli pracowała w niepełnym wymiarze godzin. Placówka działała do roku 1975, w tym czasie bardzo się rozwinęła i zyskała na popularności. Przez 20 lat działalności szkołę opuściło łącznie ponad 500 absolwentów. W związku z dużą ilością uczniów szkołę przeniesiono do nowo pobudowanego większego budynku w Przemystce, gdzie funkcjonuje do dziś. Od 1975 r. do początku lat osiemdziesiątych dwór był nieużytkowany. W latach 1980 – 1983 został w nim przeprowadzony generalny remont i stał się siedzibą Zastępczego Domu Dziecka. W 1983 r. adaptowano go na pomieszczenia biurowe. Ostatecznie w dworze umieszczono Rodzinny Dom Dziecka. W latach 70-tych w Biskupicach zawiązało się Koło Gospodyń Wiejskich, któremu przewodniczyła Genowefa Żuber. Jej następczyni Wanda Hrupek bardzo aktywnie angażowała się w rozwój kulturalny wsi, prowadząc jednocześnie Sklep, Punkt Biblioteczny, Klub Książki i Prasy „RUCH”. Po wielu latach przerwy Koło Gospodyń wiejskich wznowiło działalność w czerwcu 2010 roku. Jego przewodniczącą została Elżbieta Ignasiak. Biskupice należą do dwóch parafii radziejowskich: część zachodnią do parafii pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego OO. Franciszkanów, natomiast część wschodnią do parafii pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (granicę stanowi droga E-166).</p>
<p>Broniewek</p>	<p>Najstarsze zapiski na temat Broniewka pochodzą z XV wieku, w których wieś występuje pod nazwą Broniewo Mniejsze (Bronyewo Minor). W 1489 r. we wsi było 9 łąnów zagospodarowanych, z których płacono czynsz w wysokości 3 forentów. Były również 2 łąny dziedziczne, z których nie płacono czynszu oraz folwark, który przynajmniej do końca XVI wieku był własnością rodziny Broniewskich. Rodzina Broniewskich vel Broniowskich herbu Ogończyk wywodziła się z pobliskiego Broniewa. W 1557 r. właścicielem Broniewka był Jan Broniewski. W 1634 r. według rejestru podymnego we wsi było 9 domów. Po trzydziestu latach ich liczba praktycznie się nie zmieniła. Rejestr pogłównego z 1674 r. podaje, że wieś była własnością trzech szlachciców, prawdopodobnie blisko spokrewnionych. W 1674 r. liczba ludności zamieszkałej Broniewo wzrosła do 42 osób. W czasie wizytacji kościelnej kanclerza katedry wrocławskiej Józefa Glińskiego przeprowadzonej w 1779 r., Broniewek będący własnością Ignacego Słubickiego zamieszkiwały 52 osoby. We wsi była w tym czasie karczma oraz kuźnia. Dziesięć lat później we wsi było 10 domów, które zamieszkiwało 58 osób: 27 w rodzinach komorników, 2 kowala, 3 karczmarza, 23 służących i 3 żebraków. W 1881 r. folwark Broniewek należał do Jana Gregora. Od 1892 lub 1893 r. właścicielem Broniewka był natomiast Racięcki. Tutaj jednak w ciągu kilku miesięcy z niewiadomych przyczyn zmarło dwoje z czworga jego dzieci. Zostały one pochowane na cmentarzu w Broniewie. Pod wpływem usilnych próśb żony Racięcki pozbył się Broniewka w 1895 lub 1896 r. Posiadłość przeszła tym samym w ręce żydowskie. W tym czasie dwór stał pusty a dobrami zarządzał miejscowy człowiek. Około roku 1900 Broniewek kupił dla swojego syna Włodzimierza właściciel Wierzbinka – Antoni Chrzęszczewski. Nastąpiły czasy prawdziwego rozkwitu majątku. Nowy właściciel podjął się rozbudowy i przebudowy majątku. Zbudował</p>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Miejscowość	Zarys historyczny
	<p>nową stodołę i sieczkarnię, przy starym sadzie założył nowy, przeprowadził całkowite przeobrażenie majątku. W pobliżu dworu znajdowały się trzy stawy, z których jeden usytuowany był tuż przy dworze. Chrząszczewski konsekwentnie sadił też klony i jesiony wzdłuż wszystkich dróg dojazdowych. Nowy właściciel okazał się być wielkim miłośnikiem przyrody. Dokładał wszelkich starań, aby sprowadzić do majątku nowe, unikatowe gatunki drzew i krzewów. Kiedy osiadł w Broniewku, przy dworze rosły już okazałe kasztanowce i klasyczna aleja lipowa. Do dzisiejszego dnia można podziwiać ogromne osiki, które górują nad całym obszarem dawnego parku. Obecnie w parku znajdują się też dęby, klony, dość duże drzewo iglaste oraz dziwnych kształtów jesion. Rosną też tutaj krzewy leszczyny i głogu. Niektóre z drzew są prawdopodobnie bardzo stare. Chrząszczewski oprócz przyrody ukochał literaturę. Posiadał okazałą bibliotekę, która ocalała w trakcie wojny, ale nie oparła się przemianom po wojnie. Na początku ubiegłego stulecia majątek i jego obszary pustoszyły liczne pożary. Często paliły się chłopskie domy, których dachy pokryte były słomą, sterty ze zbożem, czy też zboże bezpośrednio na polach. Ponieważ dziedzic był człowiekiem religijnym, nakazał postawić figurę św. Floriana przy bramie wjazdowej do majątku. Miało to miejsce około 1915 r. Dokonał również zakupu wozu strażackiego, który w razie pożaru mieli obsługiwać okoliczni chłopi. Pożary z biegiem czasu ustały, a figura św. Floriana od tego czasu otoczona był czcią. W 1934 lub 1935 r. właściciel majątku zmarł, nie pozostawiając po sobie prawowitego dziedzica. Wieś i folwark liczyły w tym czasie 100 mieszkańców. Do czasu II wojny światowej majątkiem zarządzała żona Chrząszczewskiego, jednak opuściła go ona tuż po jej wybuchu. Majątek pozostał bez zarządcy. Rok lub dwa zajmował się nim mieszkający w Broniewie Niemiec Foch. Około 1940 r. do Broniewka przybył baron von Vittenhoff z żoną oraz synem Gustawem i córką Maritą. W pamięci mieszkańców baron zachował się jako człowiek dobry, uczynny i sprawiedliwy. Z opowieści wynika również, że jego dobroć była przez mieszkańców nadużywana. W czasie wojny zmarła pani Vittenhoff. Pochowano ją na cmentarzu w Radziejowie. Pod koniec wojny dwór spłonął, zaś baron opuścił Broniewek. Po wojnie majątek rozparcelowano zaś ziemię z dworskim parkiem uprawiali dzierżawcy. Po kilku latach ziemię przejęła Spółdzielnia Produkcyjna w Opatowicach. Po przemianach w Polsce spółdzielni odebrano grunty wraz z parkiem i sprzedano prywatnemu właścicielowi. Od tej pory resztki parku niszczone i są systematycznie likwidowane.</p>
<p align="center">Płowki</p>	<p>Pierwsze wzmianki o Płowkach (Pławci) pochodzą z XII wieku. Wieś figuruje wraz z innymi miejscowościami w akcie darowizny Księżnej Salomei dla Klasztoru Benedyktynów w Mogilnie. W literaturze Płowki występowały również pod nazwami Blewo lub Stare Płowki, Małe Płowce. Początki tej wsi związane były z parafią Chełmce, powstała prawdopodobnie przed XIII w. Nazwa Płowki pochodzi podobnie jak w przypadku Płowiec od osadzonych tu jeńców wojennych – Płowców. Nazwa Blewo natomiast pochodzi prawdopodobnie od staropolskiego słowa „blawiązka” oznaczająca tasiemkę, smugę, co mogło sugerować osadę stanowiącą niegdyś tylko smugę uprawnego pola wśród otaczających lasów. W 1308 r. Płowki zostały wymienione wraz z Płotunowem jako wieś leżąca w dystrykcie radziejowskim. Wiadomo też, że w czerwcu tego roku Łokietek oddał wsie Płowce Małe czyli Blewo, Przypust i Polichowo w zastaw Gerwardowi, biskupowi włocławskiemu. Wsie te stanowiły zabezpieczenie sumy 440 grzywnie toruńskich, które wydał biskup w imieniu i z rozkazu Łokietka na potrzeby jego ziemi. Wsie te niewykupione miały przejść na pełną własność biskupstwa kujawskiego. Prawdopodobnie Łokietek nie wykupił wsi. W 1454 r. Płowki należały do starostwa brzeskiego. W 1500 r. król Jan Olbracht zapisał dług 1800 florenów na dochodach z Płówek, Bieganowa, Radziejowa, Starego Radziejowa, Bytonia, Próchnowa, Bodzanowa, Czołowa, Dulska, Skotnik Królewskich i Ostrówka. Według rejestrów poborowych z lat 1557-1566 wieś Blewo al. Minor Płowcze w parafii Chełmce miała 7,75 łana i była wsią królewską. W 1628 r. Płowki należały do starostwa radziejowskiego wraz z: Radziejowem, Starym Radziejowem, Skotnikami Królewskimi, Ostrówkiem, Pruchnowem i Skulskiem. W 1634 r. we wsi według rejestru podymnego było 14 domów. Po prawie 30 latach liczba zagród spadła do 10. Rejestr pogłównego z 1674 r. podaje, że w Płowkach należących do starostwa radziejowskiego zamieszkiwało 47 osób. Wieś posiadała liczne przywileje królów polskich m.in. Zygmunta Augusta, Stefana Batorego, a także ostatniego króla Stanisława Augusta z dnia 28 lutego 1767 r. Płowki według ilustracji województw wielkopolskich i kujawskich z 1789 r. płaciła 350 zł polskich czynszu pieniężnego. Suma procentu z Płówek wynosiła 504 zł 24 gr. Po I rozbiórce Polski nastąpiła zmiana granic parafii, żeby dostosować je do nowych granic państwowych. Płowki zostały odłączone od parafii Chełmce, które znalazły się w zaborze pruskim i zostały przyłączone do parafii Broniewo pozostającej w granicach Rzeczypospolitej. W roku 1775 r. w Płowkach było 17 domów, w których 4 lata później mieszkało 101 osób. W wyniku II rozbioru Polski w 1793 r. wieś znalazła się pod zaborem pruskim. Stan ten utrzymywał się do czasu zajęcia ziem polskich pod zaborem pruskim przez Napoleona w 1806 r. W 1827 r. w Płowkach było 19</p>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Miejscowość	Zarys historyczny
	<p>domów, w których zamieszkiwało 140 osób. Wieś liczyła 879 mórg ziemi włościańskiej. W czasie powstania styczniowego we wsi doszło do potyczki powstańców z siłami rosyjskimi. Dowódca powstańczy Wincenty Raczkowski u schyłku maja przystąpił do organizowania kolejnej kujawskiej partii powstańczej. 1 czerwca 1863 r. Raczkowski stanął na czele wydzielonej około czterdziestoosobowej grupy i zaatakował posterunek rosyjskiej straży granicznej. Celem ataku było ułatwienie przejścia granicy przez grupę ochotników z Kujaw Zachodnich oraz odzyskania broni zakopanej w okolicy. Wieś Płowki składała się z kilkunastu dużych gospodarstw, które były towarowymi, dobrze zorganizowanymi organizmami. Każde gospodarstwo zatrudniało siłę najemną. Robotnicy rolni byli na tzw. deputacie- oprócz wynagrodzenia otrzymywali nieodpłatnie węgiel, mleko i mąkę oraz kilka arów ziemi dla uprawy ziemniaków. Zamieszkiwali w tzw. czworakach. Niektóre z tych budynków istnieją do tej pory. Właśnie w jednym z takich budynków do wybuchu I wojny światowej w 1914 r. funkcjonowała wiejska szkoła czteroklasowa. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w latach 1918-1938, Płowki należały do powiatu nieszawskiego z siedzibą w Aleksandrowie Kujawskim. W 1933 r. rada gromadzka Płowki liczyła 212 mieszkańców i należała do gminy Radziejów. W 1934 r. Płowki wraz z Szostką, Broniewem i Bronisławiem utworzyły kółko rolnicze, którego prezesem został W. Benedykciński z Płówek. W 1939 roku sołtysiem wsi był Lucjan Mielcarek. Płowki leżą na pograniczu dwóch powiatów – radziejowskiego i inowrocławskiego. Graniczą z miejscowościami: Czołowo, Szostka, Broniewek, Morgi, Chełmce i Głębokie. Przez środek wsi przebiega kanał, który ma ujście w jeziorze Gople.</p>
<p>Broniewo</p>	<p>Pierwsza pisana informacja o Broniewskiej parafii pochodzi z 1467 roku. Nie wspominają o niej wykazy z lat 1325 – 1327. Wezwanie św. Wojciecha (ale i w drugiej kolejności Marii Magdaleny) dla kościoła sugeruje czas powstania tej parafii na pierwszą połowę XV w. gdy nastąpił powrót do kultu św. Wojciecha. W 1429 roku na kartach historii pojawiają się pierwsi właściciele tej miejscowości. Byli nimi Stanisław Czeczotka z Broniewa i Andrzej z Broniewa. Wywodzili się oni z rodu, który później przyjął nazwisko Broniewskich vel Broniowskich herbu Ogończyk. W 1489 w Broniewie były 3 łany zagospodarowane, z których opłacano 3 marki czynszu oraz dwa folwarki. Jeden z nich miał 8 łanów. We wsi był również wiatrak. W XVI w., właścicielami Broniewa była rodzina Zakrzewskich h. Ogończyk. Pochodzili ze Zbuzu w płockiem. Po wybuchu reformacji w XVI wieku właściciel Broniewa Wojciech Zakrzewski h. Ogończyk stał się zwolennikiem też Jana Kalwina i założył tu ok. 1560 r. pierwszy na Kujawach zbór kalwiński. Był również jego prezesem i protektorem . W 1624 r. jego wnuk po przejściu na katolicyzm ufundował drewnianą świątynię i szpital. W 1634 r. wieś liczyła 17 domów. Regres gospodarczy spowodowany wojną ze Szwecją objawił się spadkiem liczby domów do 11 w 1662 r. W 1674 r. wieś należała do 2 szlachciców. Zamieszkiwało ją 99 osób pochodzenia plebejskiego, proboszcz wraz z kantorem i 1 (rodzina) czeladź rolnicza. W 1772 roku Broniewo w wyniku drugiego rozbioru Polski trafiło pod zabór pruski. W tym czasie (1775) liczyło 23 domy. Właścicielem wsi był Józef Sokołowski h. Pomian (1779). Wioska liczyła 141 mieszkańców, w tym sześciu Żydów. Prowadzili oni zapewne karcznię zwaną „Polowy Gościniec” będącą własnością Józefa Sokołowskiego. Sokołowski pełnił urząd stolnika kruszwickiego. Od Sokołowskiego Broniewo nabył Józef Karnkowski h. Junosza. Był on również właścicielem Czamanina, Nykla, Noci oraz wspólnie z bratem Andrzejem Zbójna, Lelic, Reczewa. Od 1760 r. był starostą mokrskim, które nabył od Turnów. Po śmierci swej żony Julianny Ostromęckiej został księdzem. W 1779 r. tytułowany był kantorem katedralnym wrocławskim, a następnie kanonikiem. Został również proboszczem w swoim majątku Broniewo, gdzie mieszkał i odnowił kościół. Umarł w 1788 r. i został pochowany we Włocławku. Po jego śmierci dobra Broniewo, Nykiel, Pogrybowo, Jelitkowo, Dębczyn, Sulisław, odziedziczył Rafał Karnkowski. Mieszkał on w Broniewie gdzie m.in. w 1805 spisał swój testament. Żonaty był z Brygidą Rybińską córką Marcelego, cześnika przedeckiego. Zmarł w 1816 r. W 1789 r. Broniewo liczyło 20 domów, w tym dwa domy należące do miejscowego proboszcza. Zamieszkiwało je wówczas 150 mieszkańców w tym: 81 w rodzinach chłopów, 9 komorników, 5 kowali, 9 karczmarzy, 5 młynarzy, 27 służących, 2 żebraków, 7 służących proboszcza. W 1827 roku Broniewo było własnością prywatną i liczyło 21 domów, w których mieszkały 154 osoby. Po objęciu parafii ks. Wojciech Kochowicz rozpoczął budowę nowego murowanego kościoła w miejsce starego drewnianego. Nowy kościół został konsekrowany w 1861 roku. (J. Kalafus podaje datę 1860). Fundusze na jego budowę pochodziły ze składek parafian, od rodziny Gruetzmacherów z Czołówka i miejscowych właścicieli Broniewa Zielińskich. Ksiądz ten doprowadził również do wybudowania nowego kościoła w latach 1870-76 w pobliskim Bronisławiu. Prawdopodobnie po zabraniu kościołowi majątków ziemskich grunta probostwa zostały w części rozdane bezrolnej ludności, w części sprzedane miejscowej właścicielce p. Zielińskiej. W 1873 roku Departament Górnictwa z Petersburga rozpoczął poszukiwania soli na terenie Broniewa po wcześniejszym jej odkryciu w należącym do Niemiec pobliskim Inowrocławiu. Prace te jednak nie przyniosły zamierzonych oczekiwań. Po odzyskaniu niepodległości w 1934 r. rada</p>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Miejscowość	Zarys historyczny
	<p>gromadzka Broniewo (wieś, folwark, kolonia, Turzno wieś) liczyła 307 mieszkańców i należała do gminy Radziejów. Miejscowość Broniewo leży obecnie w województwie kujawsko-pomorskim, na Kujawach, w powiecie radziejowskim. Wchodzi w skład gminy Radziejów. Broniewo jest położone ok. 6 km na północny-zachód od miasta Radziejów.</p>
<p align="center">Czołowo</p>	<p>Dzieje miejscowości Czołowo sięgają średniowiecza. Pierwsze wzmianki pojawiają się w roku 1488 kiedy to wieś jest wymieniana wśród stanowiących własność królewską dóbr brzeskich. Z najstarszego inwentarza dóbr starostwa brzeskiego datowanego na 1494 r. wynika, że prawdopodobnie była ona włączona do zabudowy miejskiej Radziejowa. W 1500 r, król Jan Olbracht zapisując dług 1800 florenów na dochodach z Radziejowa i przynależnych do niego dóbr starostwa radziejowskiego wymienia wśród nich m.in.: Czołowo. W 1631 r, Czołowo nadal było wsią królewską w posiadaniu starosty radziejowskiego Macieja Sokołowskiego. Według lustracji z lat 1628-1632 we wsi był kmieć i rataj. Wieś posiadała 4 łany. Bilans urodzaju folwarku przedstawiony w kopach szacował się następująco: 97 żyta, 12 pszenicy, 12 jęczmienia, 6,5 grochu i 48 owsa. Czołowo w 1662 r, liczyło ok. 24 osób zamieszkujących 4 domy. Wieś posiadała 17 łanów. Stan demograficzny w 1675 r, wynosił: 3 szlachciców i 25 osób pochodzenia plebejskiego. W 1779 r, Czołowo przechodzi na własność I. Biesiekierskiego. Wieś liczyła 95 osób zamieszkujących 22 domostwa. Osada przynależała wówczas do wójtostwa radziejowskiego. We wsi mieszkało 4 rolników, 6 chałupników i 2 komornice. W wyniku II rozbioru Polski w 1793 r. wieś została zagarnięta przez Prusy od 1807 r. do Księstwa Warszawskiego, a po Kongresie Wiedeńskim w 1815 r., znalazła się w Królestwie Polskim. Ustawa konstytucyjna Królestwa Polskiego z dn. 27.VII.1815 r. wprowadziła nowy podział administracyjny kraju. Granica przebiegała przez wieś Czołowo do Wąsewa, a następnie do Piotrkowa Kujawskiego, gdzie mieścił się posterunek graniczny. W Czołowie znajdowało się przejście graniczne. Stacjonowała jednostka wojskowa i działał urząd celny. W 1827 r, wieś liczyła 116 mieszkańców zamieszkujących 14 domów. Na powstałą ekonomię radziejowską, utworzoną ze starostw, królewskich i majątków poduchownych składała się w XIX wieku również wieś Czołowo. W latach 1866-1868 wśród majoratów, jakimi obdzielano zasłużonych urzędników carskich, znalazł się folwark Czołowo, który był darowany Generałowi Adiutantowi baronowi Pawłowi Korffowi. Według ustawy samorządowej z grudnia 1933 r, w skład gminy Radziejów weszły Czołowo (wieś, kolonie, Kontrewers, parcele i ośrodek) i Czołówek wraz z folwarkiem – Bielawy. Wieś Czołowo liczyła 410 mieszkańców. W dwudziestoleciu międzywojennym w Czołowie powstała ferma rolna. Stanowiła ona własność komunalną o wartości 42 783,94 zł. W lutym 1930 r. sejmik powiatowy nieszawski przeznaczył fundusz 8000 zł, na wyremontowanie tego ośrodka, a głównie na naprawę znajdujących się nim pomieszczeń. Miejscowość Czołowo leży obecnie w województwie kujawsko-pomorskim, na Kujawach, powiecie radziejowskim. Miejscowość wchodzi w skład gminy Radziejów. Czołowo jest położone ok. 2 km na południowy zachód od miasta Radziejów. Należy do parafii pod Wezwaniem Najświętszej Marii Panny w Radziejowie.</p>
<p align="center">Kłonówek</p>	<p>W 1489 roku Kłonówek podzielony był na dwie części: Większy i Mniejszy. Na terenie Kłonówka Większego znajdowało się 10 łanów zagospodarowanych, z których opłacano 1 markę czynszu i 5 łanów opuszczonych oraz folwark o powierzchni 4 łanów. Natomiast w Kłonówku Mniejszym były 3 łany zagospodarowane, z których płacono pół marki czynszu i aż 9,5 łanów opuszczonych. Folwark był własnością rodziny Głębockich. Według rejestru podymnego województwa brzesko-kujawskiego z 1634 roku właścicielami Kłonówka były dwie rodziny: Tolibowskich i Głębockich. Tolibowscy herbu Nałęcz, wywodzili się z Tolibowa na Ziemi Dobrzyńskiej. Rodzina ta pełniła wiele urzędów w województwie brzeskim. Andrzej Tolibowski w 1610 roku był sędzią brzeskim. Jerzy Tolibowski sprawował urząd sędziego brzeskiego i posła na sejm, zasiadał też w trybunale koronnym. Jego syn, Marcin pełnił w 1628 roku urząd podkomorzego i pisarza brzeskiego, a drugi z synów, Wojciech był biskupem poznańskim. Głęboccy herbu Doliwa wywodzili się z miejscowości Głębockie w powiecie radziejowskim. Na początku XVII wieku byli również właścicielami pobliskiego Skibina. Jan Głębocki w 1610 roku pełnił urząd skarbnika brzeskiego. W części należącej do Tolibowskich znajdował się jeden dom, a w części Głębockich sześć domów. Według rejestru podymnego województwa brzesko-kujawskiego z 1662 r. w Kłonówku były tylko 4 domy. Ten niewątpliwie regres w rozwoju Kłonówka spowodowany był wojną polsko-szwedzką z lat 1655-1660. Województwo brzesko-kujawskie, jak i inowrocławskie, były najbardziej zniszczonymi obszarami w Rzeczypospolitej. Liczba ludności w Kłonówku wzrastała bardzo powoli. Według rejestru pogłównego województwa brzesko-kujawskiego z 1674 roku Kłonówek zamieszkiwało tylko 16 osób, w tym 5 szlachciców. W czasie wizytacji kościelnej kanclerza katedry włocławskiej Józefa Glińskiego, w 1779 roku, Kłonówek, będący wtedy własnością Zofii Charzewskiej, zamieszkiwało 51 osób. We wsi znajdowała się karczma i młyn – najprawdopodobniej wietrzny. W 1789 roku wieś liczyła 7 domów, w których mieszkało 46 osób: 12 w rodzinach gospodarzy półrolników, 9 komorników, 7 karczmarzy, 2 młynarzy, 9 służących, 6 poszukujących pracy i 1 pastuch. Właścicielem był Florian Ubysz. W okresie</p>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Miejscowość	Zarys historyczny
	<p>międzywojennym właścicielem Kłonówka był Wiktor Osen – Saken. W 1931 roku w czasie poświęcenia kopca – pomnika w Płowcach wygłosił mowę patriotyczną. W czasie okupacji przyjął niemiecką listę narodowościową (volkslistę). Mimo to był prawdopodobnie zaangażowany w działalność niepodległościową. Po wyzwoleniu pozostał w Polsce. Przed Sądem Grodzkim w Radziejowie domagał się rehabilitacji, sprawa jednak, zakończyła się dla niego niepomyślnie. Kwilno wraz z Kłonówką stanowią jedno sołectwo.</p>
<p align="center">Kwilno</p>	<p>Początki dziejów Kwilna związane są z parafią pod wezwaniem św. Jadwigi, żony Henryka Brodatego w Byczynie. W lustracji poradlnego i rejestrze łanów z 1489 roku, wieś wymieniona jest jako własność szlachecka. W latach 1560-1582 właścicielem dóbr Kwilna był Franciszek Kretkowski. Według rejestru podymnego województwa brzesko-kujawskiego z 1634 roku Kwilno liczyło 4 domy. Z 1662 roku, z rejestru podymnego województwa kujawsko-pomorskiego wynika, że w Kwilnie było 5 domów. W 1674 roku wieś była zamieszkiwana przez jednego szlachcica i 43 plebejuszy. Jak traktuje wizytacja kościelna z 1779 roku dekanatu radziejowskiego właścicielem Kwilna był Antoni Racięski. Wieś w tym okresie liczyła 70 osób, które mieszkały w 10 domach. Po upływie 10 lat liczba ludności zmniejszyła się do 46 osób. We wsi było wtedy 9 domów. Właścicielem był Norbert Racięcki herbu Pomian, późniejszy wojski radziejowski. W XIX wieku folwark Kwilno liczący 300 mórg (ok. 180 ha) znajdował się w gminie Osiećciny, w powiecie nieszwawskim. W 1827 roku liczyło 6 domów mieszkalnych, w których zamieszkiwało 54 mieszkańców. Zabudowania folwarczne liczyły 11 budynków murowanych i 3 drewniane. Obok folwarku znajdowała się wieś Kwilno mająca 14 mórg (około 13,4 ha), składająca się z 13 domostw. W okresie międzywojennym właścicielem majątku ziemskiego Kwilno był Janusz Daszkowski. Po wybuchu wojny rodzina Daszkowskich została wysiedlona. Do 1945 roku zarząd nad majątkiem objął Niemiec Kramer. Janusz Daszkowski nie wrócił do kraju, po II wojnie światowej ziemia została podzielona w wyniku reformy rolnej między mieszkańcami wsi Kwilno.</p>
<p align="center">Opatowice</p>	<p>W czasach wczesnego średniowiecza tj. schyłek V w. do końca X w. terytorium Opatowic należało do opola radziejowskiego. Za czasów księżnej Salomei ok. 1138 r. zostało podzielone: część przypadła Kościołowi płockiemu, część pozostała własnością księżną, a część przypadła benedyktynom mogileńskim. W 1489 roku Opatowice stanowiły własność królewską i liczyły 12 łanów zagospodarowanych, z których opłacano 22 grosze czynszu i 5 łanów pustych. Według rejestrów poborowych województwa brzesko-kujawskiego z 1557 r. i 1566 r. wieś Opatowice należała do Sebastiana Żydowskiego sufragana gnieźnieńskiego, liczyła 10 łanów kmiecych, 2 łany czynszowe, 1,5 łana sołtysiego. W I poł. XVII w. we wsi znajdowały się tylko 2 domy. Według rejestru pogłównego województwa brzesko-kujawskiego z 1674 roku w Opatowicach mieszkały tylko 24 osoby. W 1775 r. wieś liczyła 9 domów, w których cztery lata później zamieszkiwało 77 osób: 35 w rodzinach rolników, 17 komorników, 5 karczmarzy, 5 owczarzy, 12 czeladników i służących oraz 3 żebraków. Po przejściu dóbr klasztornych przez skarb państwa, Opatowice przeszły na własność rządu, który w 1838 r. przyłączył folwark i wieś do donacji Stary Radziejów. Na II połowie XIX w. Opatowice leżące w gminie Bytoń składały się z folwarku liczącego 450 mórg i wsi, w której chłopcy byli właścicielami 334 mórg. Właścicielem majątku Opatowice był Ludwik Odrowąż-Pieniążek, syn Kazimierza z Opatowic i Sabiny z Bussów herbu Grzymała. Początkowo uczył się w Gimnazjum Rontalera w Warszawie, następnie w 1911 r. uzyskał maturę we Włocławskiej Szkole Handlowej na wydziale agronomicznym. Praktyki rolne odbywał pomagając ojcu zarządzać Opatowicami. W 1918 r. jako ochotnik 2 pułku Ułanów Grochowskich walczył w wojnie bolszewickiej i ukraińskiej na Wołyniu i Ukrainie. Ranny w rękę, w 1920 r. został przeniesiony do rezerwy w stopniu starszego ułana. W 1921 r. odznaczony Krzyżem Walecznych wstąpił się jako znakomity strzelec, posługujący się własnym sztucerem. Po parcelacji Opatowic w 1923 r. Ludwik Odrowąż-Pieniążek został właścicielem tzw. resztówki tj. 45 ha ziemi pszenno-buraczanej oraz domu, zabudowań gospodarczych oraz parku z ogrodem i stawami. Na całym terenie przeprowadził meliorację. W 1925 r. Ludwik Odrowąż-Pieniążek ożenił się z Heleną Korybut-Daszkiewiczówną. Z tego związku urodził się ich syn Janusz – obecnie pisarz, historyk literatury, dyrektor Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza. Ludwik Odrowąż-Pieniążek był doskonałym myśliwym. Polował zwłaszcza na kuropatwy. Był kolekcjonerem poroży, w większości zaginionych podczas II wojny światowej. Jego żona Helena prowadziła hodowlę indyków i perliczek, które były dostarczane do domu handlowego braci Pakulskich w Warszawie. Miał nieposzlakowaną opinię jako działacz społeczny. Był członkiem organizacji rolniczych, działał w miejscowym Związku Ziemian, gdzie a latach 1938-1939 pełnił funkcję sekretarza. Po wybuchu II wojny światowej we wrześniu 1939 r. Ludwik Odrowąż-Pieniążek wysłał żonę i syna do rodziny w Nowej Wsi. W październiku tego roku powrócili całą rodziną do Opatowic. Natomiast w grudniu ponownie wyprawił najbliższych tym razem do Warszawy, przyjeżdżał do nich przez granicę Rzeszy i Generalnego Gubernatorstwa w odwiedzinach. W Opatowicach gospodarował do maja 1940 r. Aresztowany przez Niemców 4 maja 1940 r. został wywieziony transportem z</p>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Miejscowość	Zarys historyczny
	<p>Włocławka do obozu koncentracyjnego w Dachau, a następnie do Mauthausen-Gusen gdzie pracował w kamieniołomach. Gdy zachorował na rozedmę płuc, 18 września 1941 r. wstrzyknięto mu śmiertelny zastrzyk. Opatowice przydzielono niemieckiej rodzinie Fohl, sprowadzonej z terytorium wcielonego do ZSRR, gdzie zamieszkiwali do 1945 r. Podczas okupacji Helena Odrowąż-Pieniążkowa z synem Januszem mieszkali pod Warszawą, na przemian, w majątkach krewnych i znajomych. W kwietniu 1945 r. oboje powrócili do swego majątku w Opatowicach, który nie podlegał reformie rolnej. Po ucieczce Niemców miejscowi ludzie zdewastowali i ograbili majątek. Helena Odrowąż-Pieniążkowa zmarła 2 marca 1947 r. Gospodarstwem zajął się, dojeżdżający z Zawady – Henryk Święcicki. W latach pięćdziesiątych XX w. przeprowadzono prace archeologiczne zmierzające do poznania najstarszych przejawów zasiedlenia na wzgórzu opatowickim tzw. Wzgórzu Prokopiaka. Od 1983 roku Zespół Badań Kujaw Instytutu Prahistorii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu realizuje program badań tego unikalnego obiektu, którego wyniki wykazały, iż w okresie pomiędzy 3000 a 2000 lat p.n.e. w okresie zwanym epoką kamienia, Wzgórze było miejscem osadnictwa społeczeństw pradziejowych. Rezultatem badań było około 900 obiektów nieruchomych, świadczących tak o funkcjach gospodarczych i mieszkalnych, jak i też obrzędowych, w tym grobowych. Podkreślić trzeba, iż znaczna część z nich była dobrze zachowana, dzięki czemu możliwe były precyzyjne obserwacje stratygraficzne. Zarejestrowano ponad 100 tysięcy fragmentów ceramiki oraz bogate serie wyrobów z krzemienia, kamienia i kości, jak również zwierzęcych szczątków kostnych. Znalezione narzędzia kościane (szydła, dłuta), narzędzia krzemienne oraz liczne materiały kamienne, w tym płytki szlifierskie, tłuczki, rozcieracze kamienne, a także siekiery. O intensyfikacji zasiedlenia tego stanowiska świadczyć może zabudowa mieszkalna osiedli, którą tworzyły naziemne chaty słupowe, półziemianki oraz obiekty gospodarcze. Wskazuje na to znalezisko jamy z pszenicą oraz fragment spalonej dębiny. Ludność zamieszkująca wówczas Wzgórze Prokopiaka kontaktowała się z ludami z terenów dzisiejszej Małopolski. Godnym zainteresowania jest fakt, że w różnych miejscach na Wzgórzu Prokopiaka odnaleziono pozostałości dawnych obrzędów. Są to przede wszystkim obiekty dotyczące pochówków zwierzęcych zawierających całe ciała zwierząt (np. jednej lub nawet kilku krów) albo też ich części. Ogółem odkryto prawie 10 takich obiektów. Na uwagę zasługuje również egzotyczna kolekcja roślin jakie hodują w swoim ogrodzie Michalina i Kazimierz Nawroccy z Opatowic. Posiadają blisko siedemset gatunków i odmian krzewów. Wśród unikalnej kolekcji podziwiać można: kasztany jadalne, tulipanowce amerykańskie, ostrokrzewy, miłorzęby, dęby kolumnowe, przepiękne magnolie, które kwitną dwukrotnie wiosną i jesienią. Ponadto w ogrodzie znajduje się tropikalna palma, która już drugi rok opiera się naszym srogim zimom oraz mamutowiec. Opatowice są położone ok. 3 km na południowy – wschód od miasta Radziejów. Należą do parafii pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Radziejowie.</p>
<p align="center">Płowce</p>	<p>Wieś Płowce położona jest na historycznym szlaku „Łokietka” – Inowrocław - Kowal, na obszarze o wysokości 92 – 94 m n.p.m. Leży pośrodku równinnego terenu, który od południowego wschodu i południa oraz zachodu otaczają wyniesienia moren czołowych i pagórków. Od południa pagórkom towarzyszą niewielkie obszary sandrowe, niegdyś zalesione, zgrupowane wokół rynny Jeziora Głuszyńskiego, największego w okolicy. Na północ od Płowiec występują mniej urozmaicone pagórki, które przecina zabagniona dolina Bachorzy, kiedyś rzeki spławnej, która łączyła Gopło i Wisłę poprzez rzekę Zgłowiączkę. Płowce leżą w województwie kujawsko – pomorskim, w powiecie radziejowskim, na terenie gminy Radziejów. W latach 1975 – 1999 wieś znajdowała się na terenie województwa włocławskiego. Miejscowość zajmuje powierzchnię 10,85 km², zamieszkuje ją aktualnie 530 osób. Po raz pierwszy Płowce pojawiają się w źródłach historycznych w roku 1103 jako Plavcis, potem w 1308 roku jako wieś kmieca Płowce. W dokumentach pojawiają się też nazwy Płowecz, Płowce Wielkie, Płowcze i Blewo. Pochodzenie nazwy wsi przypisuje się osadzonemu tu jeńcom wojennym Połowcom, ludowi pochodzenia turkomańskiego. Ślady bytności człowieka na tych terenach sięgają epoki brązu, najlepiej jednak zachowały się elementy archeologiczne w postaci grobów i monet z okresu rzymskiego oraz wczesnośredniowiecznego. Pierwszy znany właściciel Płowiec to Szymon z Ludziska (na pograniczu Kujaw i Wielkopolski), który uczestniczył w zjeździe opolnym w Radziejowie pod koniec XII wieku. Miejscowość znana jest przede wszystkim z bitwy, którą stoczyły tu 27 września 1331 roku wojska Władysława Łokietka i Zakonu Krzyżackiego. Zwycięstwo odniesione przez Polaków obalało mit o niemożliwości pokonania Krzyżaków, miało wielkie znaczenie moralne dla narodu polskiego, twierdzi się nawet, że stworzyło podwaliny pod późniejszą wiktoryę grunwaldzką. Przebieg bitwy został przedstawiony przez Jana Długosza w jego Rocznikach, czyli Kronikach Sławnego Królestwa Polskiego. W czasach współczesnych doczekaliśmy się kilku opracowań na ten temat m.in.: S. Kaniowskiego, S. Zajączkowskiego, M. Biskupa i T. Jurka. Po bitwie biskup kujawski Maciej z Golańczy</p>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Miejscowość	Zarys historyczny
	<p>wystawił na miejscu bitwy kaplicę, która stała się zaczątkiem parafii Płowce. W 1363 roku został erygowany w Płowcach kościół parafialny. Parafia obejmowała wsie Płowce i Latkowo i obsługiwana była zazwyczaj przez wędrownych kapłanów lub księży z sąsiedniej parafii Witowo. Przetrwiała do połowy XVIII wieku, około 1753 roku została włączona do wspomnianej parafii witowskiej. Taki stan istnieje do dziś. W ciągu kilkuset lat zmieniali się właściciele Płowiec. Była to wieś kmiecia, rycerska, królewska, szlachecka. O pierwszym znanym właścicielu wspomniano powyżej. Około 1502 roku wieś stała się własnością starosty radziejowskiego Rafała Leszczyńskiego. Status Płowiec jako wsi szlacheckiej potwierdził w 1580 roku król Stefan Batory. Kolejnymi właścicielami wsi byli Działyńscy. W roku 1634 wieś posiadała 42 domy, a trzydzieści lat później tylko 18 domostw. W roku 1674 w Płowcach mieszkało 2 szlachciców i 116 mieszkańców. W pierwszej połowie XVIII wieku wieś często zmieniała właścicieli. Pierwszym był Mikołaj Ossowski, miecznik kowalski, następnie Jan Wilhelm Schlieban – wojewoda inflancki, później Michał Walewski – kasztelan rapierski, aż wreszcie Paweł Dąbski – starosta inowrocławski. W roku 1763 wieś przechodzi w ręce Jana Biesiekierskiego i od tej pory aż do II wojny światowej Płowce pozostawały w rękach rodu Biesiekierskich. Nowy właściciel dokończył budowę dworu rozpoczętą przez swojego poprzednika. Jego potomek – Włodzimierz Biesiekierski, żonaty z Klotyldą z Mierosławskich dokonał przebudowy dworu około roku 1860. W roku 1789 wieś liczyła 41 domów, w których mieszkało 257 ludzi: 60 w rodzinach półrolników, 30 zagrodników, 21 komorników, 17 rzemieślników, 5 karczmarzy, 20 służących, 80 luzujących za robotą, 3 skotarzy, 21 żebraków. Biesiekierscy dbali o rozwój majątku. Kolejni właściciele udzielali się w życiu społecznym i politycznym, stąd też Płowce stały się miejscem częstych zjazdów szlachty zdążającej na sejmiki do Radziejowa i z nich powracającej. Częstym gościem w Płowcach był generał Ludwik Mierosławski, późniejszy dyktator powstania styczniowego. Szczególnego znaczenia nabiera zaś wizyta w lutym 1863 roku, po bitwie pod Krzywosądzą, którą wykorzystuje do agitacji wśród chłopów na rzecz powstania. W drugiej dekadzie XIX wieku ówczesny właściciel Płowiec, Antoni Biesiekierski, zakłada archiwum i bibliotekę dworską. W ocenie Franciszka Salezego Dmochowskiego dobra płowieckie były jednym z najciekawszych zespołów dworsko – parkowych na Kujawach. W niepodległej Polsce Płowce były miejscem uroczystych obchodów 600 – lecia bitwy płowieckiej we wrześniu 1931 roku. Dla jej upamiętnienia usypano 20 – metrowy kopiec. Aktywnym uczestnikiem tych wydarzeń był Jan Biesiekierski, który podarował teren pod kopiec i brał czynny udział w pracach Ogólnopolskiego Komitetu Obchodów. Płowce liczą wówczas 584 morgi, a folwark 55. Podczas II wojny światowej rodzina Biesiekierskich została wysiedlona przez Niemców do Generalnej Guberni. Majątek i dwór przekazano w ręce niemieckiego zarządcy. W 1945 roku dobra płowieckie stały się własnością Skarbu Państwa. W dworze utworzono szkołę powszechną, a ziemia została rozparcelowana w ramach reformy rolnej. Rok 1961 to czas wielkich wydarzeń dla Płowiec. Wieś została zelektryfikowana, w ramach obchodów 1000 – lecia Państwa Polskiego oddano do użytku nową szkołę i wzniesiono pomnik na miejscu dawnego (zniszczonego podczas wojny przez Niemców kopca) oraz pomnik na cmentarzu poległego rycerstwa. Autorem projektów obu pomników był prof. Stefan Narębski. W latach 80 – tych XX wieku proboszcz parafii Witowo ks. Stanisław Grzybowski podjął starania o budowę kaplicy w Płowcach. Wieloletnie starania zostały uwieńczone sukcesem i w roku 2000 kaplica została oddana do użytku mieszkańców Płowiec i okolic. Miejscowość ma bardzo rozproszoną zabudowę. Można jednak wyróżnić dwie dominanty przestrzenne Płowiec. Jedną z nich to kilkusetmetrowy odcinek drogi Płowce – Witowo, wzdłuż której, lub w jej bezpośrednim sąsiedztwie znajdują się: zabytkowy zespół parkowo – dworski, kaplica, cmentarz rycerstwa polskiego, sklep spożywczo – przemysłowy, remiza OSP, hydrofornia, mieszalnia pasz. Park jest miejscem pikników gminnych i innych imprez środowiskowych. Istotnym punktem przestrzennym Płowiec jest pomnik wzniesiony na kopcu, oddany do użytku w 1961 roku, obok niego znajduje się Zajazd Łokietek, który świadczy usługi gastronomiczne i hotelarskie. Nieopodal znajdują się przystanki PKS i stacja byłej kolejki wąskotorowej. Teren wokół obelisku od roku 2002 jest miejscem corocznej inscenizacji bitwy płowieckiej, która odbywa się pod koniec sierpnia.</p>
<p>Przemystka</p>	<p>Przemystka leży w województwie kujawsko – pomorskim, w powiecie radziejowskim, na terenie gminy Radziejów. Miejscowość graniczy bezpośrednio od północy z miastem Radziejów. Jak podają źródła w 1885 roku Przemystka była folwarkiem, rozległym na 305 mórg gruntów ornych, 269 mórg ogrodów i 28 mórg łąk, 8 mórg nieużytków, 12 budynków murowanych. Miejscowość położona była w guberni warszawskiej, powiecie nieszawskim. Wobec powyższego wynika, że folwark ten mógł powstać na początku lat 80. XIX wieku. W latach 1975 – 1998 wieś należała administracyjnie do województwa włocławskiego. W 2012 r. miejscowość zamieszkiwało 228 osób. Pod koniec 1991 roku Rada Miejska podjęła uchwałę, na mocy której ustanowiono nowy podział terytorialny i majątkowy. Ustanowiła lokalizację organów miasta i gminy, udało jej się rozstrzygnąć prawa</p>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Miejscowość	Zarys historyczny
	<p>własności oraz określić struktury organizacyjne i ustrojowe wewnątrz nowo powstałych jednostek samorządowych. Niewątpliwie wizytówką miejscowości Przemystka jest szkoła średnia. Powstała na ziemi wydzielonej przez p. Paliwodę – ówczesnego dyrektora PGR-u przeznaczonej na przyszkolne gospodarstwo. Budowę rozpoczęto w 1971 r. Szkoła rozpoczęła pracę 2 września 1974 r. pod nazwą Państwowe Technikum Rolnicze w Przemystce. W jej skład wchodziło sześć oddziałów szkoły zasadniczej i trzy pierwsze klasy technikum. Młodzież przeniesiono ze Szkoły Przysposobienia Rolniczego w Biskupicach i Zasadniczej Szkoły Rolniczej w Radziejowie - pozostali uczniowie pochodzili z dalszych okolic. Tym ostatnim placówka oferowała internat, który mógł pomieścić ok. 200 osób. Zaczęto także funkcjonować technikum zaoczne. Praca pozalekcyjna skupiła się wokół zespołów: muzycznego, tanecznego, recytatorskiego, sportowego. Powstało Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Rolnictwa, Samorząd Uczniowski, Związek Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej, Towarzystwo Przyjaźni Polsko – Radzieckiej. Wraz z nowym obiektem szkolnym w 1974 r. powstała również biblioteka szkolna. Stan księgozbioru w 2012 r. to 15 000 woluminów i 30 tytułów prenumerowanych czasopism. Największą ilość książek stanowi literatura piękna, z lekturami szkolnymi. Oprócz beletrystyki zgromadzono także książki popularnonaukowe. Od czerwca 1997 roku biblioteka mieści się w nowym, przestronnym lokalu. Posiada dwa pomieszczenia: wypożyczalnię i czytelnię na 40 miejsc, w której znajdują się także 2 komputery z dostępem do Internetu. Czytelnię i wypożyczalnię wyposażono w nowe meble i dzięki temu zostały stworzone bardzo dobre warunki do spokojnej, samodzielnej pracy. Czytelnicy tam pracujący mają dostęp do regałów z księgozbiorem podręcznym i czasopismami. Oprócz gromadzenia, opracowywania i udostępniania księgozbioru biblioteka szkolna prowadzi pracę pedagogiczną. Bibliotekarze prowadzą zajęcia z edukacji czytelniczej i medialnej. Współpracują w tym z innymi bibliotekami tj. Miejską i Powiatową Biblioteką Publiczną w Radziejowie, bibliotekami naukowymi tj. biblioteką Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i biblioteką Akademii Techniczno Rolniczej w Bydgoszczy. W czytelnicy organizowane są wystawy książek. Biblioteka włącza się w większość imprez, jakie organizowane są w szkole. Jest także inicjatorką wielu z nich, np. obchody patrona roku m.in. Mickiewicza, Chopina, Reymonta, Kardynała Wyszyńskiego. Dzięki ścisłej współpracy z Miejską i Powiatową Biblioteką Publiczną w Radziejowie w czytelnicy odbywają się spotkania z literatami. Biblioteka szkolna jest, więc miejscem obcowania nie tylko z książką, ale także z szeroko rozumianą kulturą. W styczniu 1977 r. maturę pomyślnie zdało i szkołę ukończyło 70 absolwentów technikum dziennego i 26 zaocznego. Rok później funkcję dyrektora objął mgr inż. Lucjan Walczak - sprawował ją przez czternaście lat - zaś zastępcą została mgr inż. Alicja Pawikowska, która pełni tę funkcję do dziś. Technikum rolniczym zaocznym, funkcjonującym przez dziewiętnaście lat, kierował najpierw wicedyrektor inż. Edward Łukanowski, później mgr inż. Bogdan Prus. W latach 1976 - 1983 działało technikum rolnicze wieczorowe. W dniu 30 grudnia 1977 r. Przemystka otrzymała nazwę Zespołu Szkół Rolniczych, od września 1978 r. do 1993 r. funkcjonowała filia w Piotrkowie Kujawskim. W 1979 r. utworzono technikum rolnicze pięcioletnie oraz stacjonarne rolnicze studium policealne dla absolwentów szkół średnich, które w latach 1981- 1985 r. zaczęło kształcić w trybie zaocznym. Początkowo uczniowie praktyki szkolne odbywali w przedsiębiorstwach rolniczych. Dopiero w 1986 r. szkoła otrzymała 24 ha ziemi, zaś od 1 września 1992 r. było to gospodarstwo pomocnicze przy Zespole Szkół Rolniczych - z arealem 34 ha. Ze szkoły typowo rolniczej Przemystka stała się i jest ośrodkiem coraz bardziej uniwersalnym, dającym dobry poziom kształcenia. Próbuje także stworzyć możliwości poszerzania wiedzy osobom realizującym się już na stanowiskach pracy. Na początku lat dziewięćdziesiątych powstało czteroletnie liceum zawodowe o specjalności wiejskie gospodarstwo domowe. Koniec naboru nastąpił w 1997 r. W maju 1992 r. szkoła otrzymała imię „Ziemi Kujawskiej”, a funkcję dyrektora objął mgr inż. Benedykt Kowalski, który sprawuje ją do dziś. W tym też roku powołano liceum ekonomiczne. Innymi typami szkół, jakie funkcjonują w Przemystce są: Zasadnicza Szkoła Zawodowa o specjalizacji: mechanik operator pojazdów i maszyn rolniczych oraz Technikum Żywienia i Gospodarstwa Domowego. W 1998 r. szkoła stała się obiektem dydaktycznym Akademii Techniczno - Rolniczej w Bydgoszczy, a od 1 grudnia 1998 r. uzyskała status i nazwę: Zespołu Szkół Rolniczego Centrum Kształcenia Ustawicznego przy Zespole Szkół Rolniczych. W 2001 r. po raz pierwszy rozpoczęto nabór do studium informatycznego. Kolejny etap przemian szkolnych wiąże się z reformą szkolnictwa w 2002 r. Powołano oddziały ponadgimnazjalne: czteroletnie Technikum Ekonomiczne, trzyletnie Liceum Profilowane, czteroletnie Technikum Rolnicze i Technikum Żywienia i Gospodarstwa Domowego oraz trzyletnią zasadniczą szkołą zawodową. Od 1 września 2004 r. powołano liceum ogólnokształcące. Wspólnie ze szkołą francuską jako koordynatorem szkoła w Przemystce podjęła się realizacji projektu w ramach programu Sokrates-Comenius pn.: „Rolnictwo europejskie a produkty jakościowe. Wspólnym zadaniem młodzieży francuskiej i polskiej jest porównanie produktów rolnych w Polsce i Francji oraz wypracowanie wizji</p>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Miejscowość	Zarys historyczny
	rolnictwa europejskiego. Aby zrealizować program szkoły przeprowadzają szereg działań, m.in.: odwiedzają wzajemnie swoje szkoły, by podejmować rozmowy oraz wspólne warsztaty związane z projektem. Aby rozwijać umiejętności porozumiewania się, które są potrzebne w trakcie realizacji projektu, młodzież uczestniczy w lektoratach języka angielskiego, prowadzonych w ramach zajęć szkolnych oraz w kursie języka francuskiego.
Skibin	<p>Pierwsza wzmianka o Skibinie pojawia się około 1096 roku. Miejscowość została wymieniona przy określaniu przez biskupa lubuskiego Arnolda (byłego opata benedyktynów w Mogilnie) granic Radziejowa należącego do tego klasztoru. Dokument ten znany jest z kopii zwanej fałszykatem mogileńskim noszącej błędną datę 1103 rok. Kolejne wiadomości o tej miejscowości pochodzą z połowy XIII wieku. 6 sierpnia 1250 roku został podpisany w Sieradzu przez księcia kujawskiego i łęczyckiego, Kazimierza, syna Konrada Mazowieckiego oraz biskupa kujawskiego i pomorskiego Michała herbu Godziemba dokument potwierdzający swobody i posiadłości kościelne. Na mocy tego aktu dochody ze wsi Skibin zostały przydzielone kanonikom kruszwickim. W 1489 roku według lustracji poradnego Skibin podzielony był na dwie części: Większy i Mniejszy. W źródłach późniejszych zawsze będą występowały dwie części tej miejscowości nie rozdzielone hipotecznie. Pierwsza część liczyła wtedy 7 łąnów zagospodarowanych z których płacono 4 grosze czynszu i 1 łąn opuszczony. Znajdował się tam również folwark. Brak jest natomiast dokładnych wiadomości odnoszących się do drugiej części. W rejestrach podatkowych z XVI w. poznajemy pierwszych właścicieli. Byli nimi Wacław i Sebastian Krosińscy herbu Pomian. Skibin liczył wtedy 8,5 łąna. Był również zamieszkiwany przez 1 zagrodnika. Właściciele Skibina wywodzili się z miejscowości Kruszyn vel Kroszyn w województwie inowrocławskim w powiecie bydgoskim. Inna gałąź tego rodu była właścicielami w województwie brzeskokujawskim Czamanina, Kruszyna, Jarantowic, Osięcin i części Ostrowąsa. Według rejestru podymnego województwa brzesko-kujawskiego z 1634 roku właścicielami Skibina były dwie rodziny: Tolibowskich i Głębockich. Obie rodziny były również współwłaścicielami pobliskiego Kłonówka. W części należącej do Tolibowskich było 9 domów, a w części Głębockich 2 domy. Według rejestru podymnego województwa brzesko-kujawskiego z 1662 roku w Skibinie były tylko 2 domy. Ten regres w rozwoju spowodowany był wojną polsko-szwedzką z lat 1655-1660. Liczba ludności w Skibinie wzrastała bardzo powoli. Według rejestru pogłównego województwa brzesko-kujawskiego z 1674 roku Skibin zamieszkiwało tylko 13 osób. W tym czasie był własnością rodziny Kruszyńskich. W czasie wizytacji kościelnej kanclerza katedry wrocławskiej Józefa Glińskiego z 1779 roku Skibin, będący wtedy własnością Grzegorza Sadokierskiego herbu Nałęcz, zamieszkiwało 66 osób. Według Maksymiliana Boruckiego w 1789 roku właścicielami Skibina byli Tolibowscy i Ubyszowie herbu Cholewa. Około 1789 roku jedną z części Skibina nabył zapewne w wyniku małżeństwa Norbert Racięcki i przyłączył ją do swojego folwarku w Kwilnie. W pierwszej połowie XIX wieku w Skibinie było 15 domów, w których mieszkały 84 osoby. W II połowie XIX wieku liczba ludności powiększyła się. Pierwszą część Skibina zamieszkiwało 60 a drugą 63 osoby. W tym czasie majątek Skibina był własnością rodziny Szweykowskich herbu Ogończyk. W 1881 roku właścicielem był Leon Szweykowski. W 1887 roku folwark uznawany był za rozległy. Liczył 616 mórg (około 345 ha). W skład zabudowań gospodarczych wchodziło 5 budynków murowanych i 9 drewnianych. Istniał także wiatrak. Prawdopodobnie w II połowie XIX wieku Szweykowscy wybudowali dwór do dziś istniejący. Na początku lat dwudziestych XX wieku do dworku dobudowano nowe skrzydło według projektu architekta Romualda Gutta, przyszłego profesora Politechniki Warszawskiej. Po 1911 roku właścicielami Skibina byli Jan i Irena Szweykowscy. Jan Szweykowski był z zawodu lekarzem. Z jego inicjatywy zasadzono w Radziejowie las. Planował on w tym miejscu otworzyć ośrodek zdrowia, lub sanatorium. Jan Szweykowski zmarł w 1923 roku na grypę tzw. hiszpankę, którą zaraził się lecząc pacjentów. Po śmierci Ireny Szweykowskiej w 1931 roku majątkiem zarządzała od 1935 do chwili uzyskania pełnoletności przez Janusza Szweykowskiego Rada Rodzinna, której przewodził spokrewniony ze Szweykowskimi poseł Kazimierz Grutzmacher, właściciel pobliskiego Czołówka. W 1934 roku gromadę Skibin (wieś, folwark oraz osada Popowice) należąca do gminy Sędzin zamieszkiwało 198 mieszkańców. Po wybuchu wojny w październiku 1939 roku rodzina Szweykowskich została wypędzona przez Niemców ze Skibina. W kwietniu 1940 roku przeszedł on pod zarząd niemieckiej rodziny von Wietinghoff-Schell, która przybyła na te tereny z Łotwy (Rygi). Po zakończeniu II wojny światowej w 1945 roku Skibin został przejęty przez państwo i rozparcelowany. Część budynków gospodarczych zostało rozebranych. Pozostał tylko budynek przy szosie, w którym dawniej mieściły się stajnie. Opuszczony dworek został zamieszkiwany przez miejscową ludność. W latach 1954-1956 w dworku przeprowadzono generalny remont. Zamieniono wówczas strop drewniany na cementowy oraz zmieniono układ wnętrza. Po przeprowadzonym remoncie przeniesiono tutaj szkołę podstawową. W budynku tym oprócz klas znajdowały się również mieszkania dla nauczycieli. Kółko Rolnicze w Skibinie powstało w 1957 r., skupiało w swoich szeregach 9 członków. W Zarządzie znalazły się następujące osoby: Roch Muszyński – prezes Kółka, Jan</p>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Miejscowość	Zarys historyczny
	<p>Małecki – wiceprezes, Władysław Kluczewski – kierownik Kółka. Na początku działalności Kółka zakupiono ciągnik Zetor K-25 oraz podstawowe narzędzia rolnicze do uprawy roli. Utworzona w 1969 r. baza Spółdzielni Kólek Rolniczych przejęła majątek i sprzęt należący do Kółka Rolniczego. Baza funkcjonowała do 1984 r. Koło Gospodyń Wiejskich utworzone zostało w 1959 r. Jednym z założycieli była Irena Małecka, która została wybrana na przewodniczącą. Jej następczynią została w 1984 r. Zofia Chęcińska. Obecnie funkcję przewodniczącej pełni Marta Spychalska. Organizacja ta za swój cel przyjęła podejmowanie różnorodnych działań w celu poprawy życia i funkcjonowania rodzin wiejskich oraz aktywizacji kobiet na wsi. Liczy ona 20 członkiń. W 1994 roku dzięki zaangażowaniu rodziców dobudowano do budynku szkoły i oddano do użytku nowe skrzydło. Wraz z wprowadzeniem w życie w 1998 roku reformy systemu oświaty powołano w jego murach Publiczne Gimnazjum. Miejscowość Skibin leży obecnie w województwie kujawsko-pomorskim, na Kujawach, w powiecie radziejowskim. Wchodzi w skład gminy Radziejów. Skibin jest położony ok. 3 km na wschód od miasta Radziejów. Należy do parafii pod Wezwaniem Najświętszej Marii Panny w Radziejowie</p>
<p align="center">Stary Radziejów Kolonia</p>	<p>Wieś Stary Radziejów położona jest nieopodal historycznego szlaku Kruszwica – Brześć Kujawski, około 4 km na południowy wschód od Radziejowa. Rozciąga się wśród krajobrazu o urozmaiconej rzeźbie terenu, związanej z moreną denną falistą, formami kemowymi i pagórkami morenowymi. Stary Radziejów – Kolonia leży w województwie kujawsko – pomorskim, w powiecie radziejowskim, na terenie gminy Radziejów. W latach 1975 – 1999 wieś znajdowała się na obszarze województwa wrocławskiego. Miejscowość zajmuje powierzchnię 5,96 km², zamieszkuje ją aktualnie 258 osób. Pierwsza wzmianka o Starym Radziejowie pojawia się w 1142 roku, kiedy to księżna Salomea, wdowa po Bolesławie Krzywoustym nadaje część włości ze Starym Radziejowem klasztorowi benedyktynów w Mogilnie, a drugą część – kapitulie plockiej. Zapisy dokumentów wzmocnione są toponomastyką – w nazwach okolicznych miejscowości zachowały się relikty dawnych właścicieli: Opatowice – na południe od linii Radziejów - Stary Radziejów i Biskupice na północny wschód od Radziejowa. Pierwsze, potwierdzone badaniami archeologicznymi ślady bytności człowieka na terenie dzisiejszego Starego Radziejowa pochodzą z epoki brązu. Potwierdzone jest również osadnictwo w okresie rzymskim i wczesnym średniowieczu – świadczą o tym groby i monety z tych czasów. Mimo zbieżnego nazewnictwa nie należy łączyć miejscowości Stary Radziejów z Radziejowem. W 1252 roku kapituła plocka uzyskała od księcia kujawskiego Kazimierza pozwolenie na lokowanie miasta, ale Stary Radziejów stanowił wówczas własność klasztoru mogileńskiego. Położenie Radziejowa w owym czasie było również inne niż obecnie. Badacze lokalizują ówczesne miasto na południowy wschód od dzisiejszego miejsca, mniej więcej w połowie drogi między obecnym Radziejowem i Starym Radziejowem. W połowie XIV wieku wieś była jeszcze własnością klasztoru mogileńskiego. Datowany na 1363 rok dokument Kazimierza Wielkiego poświadcza fakt przejścia wsi przez władcę, ze zobowiązaniem zwrócenia jej klasztorowi po jego śmierci. Wieś nie powróciła jednak do poprzednich właścicieli i odtąd wymieniana jest jako własność królewska. Dzieje Starego Radziejowa związane są także z bitwą płowiecką 27 września 1331 roku. Wielu historyków określa tę bitwę mianem Radziejowskie Pole i rozciąga działania bitewne na obszar od Radziejowa po Płowce. Wiele wskazuje na to, że okolice Starego Radziejowa były również miejscem walk polskiego rycerstwa z Krzyżakami. Potwierdzać to może również fakt, że kaplica wzniesiona później w miejscu bitwy znajdowała się w pobliżu Starego Radziejowa. Wizytacje kościelne potwierdzają jej istnienie, a wzmianka z 1779 roku mówi o starej, opuszczonej i zrujnowanej kaplicy w Starym Radziejowie. W 1631 roku w Starym Radziejowie mieszkało 3 kmieci i 2 zagrodników. Zebrano wtedy 150 kop żyta, 50 pszenicy, 30 jęczmienia, 50 owsa i 10 grochu. Trzy lata później część wsi stanowiła własność szlachecką. W części należącej do starostwa w 1662 roku znajdowało się 7 domów, a 12 lat później zamieszkiwało ją 46 plebejuszy. W 1779 roku w części królewskiej i szlacheckiej znajdowało się 25 domów, zamieszkałych przez 173 osoby. W wyniku II rozbioru Polski, Stary Radziejów znalazł się we władaniu Prus. Dzierżawcą wsi został konduktor pruski Karol Wilhelm Grutzmaier. Nowy właściciel wybudował murowane budynki wraz z domem w miejsce dotychczasowych drewnianych. Po roku 1835 folwark Stary Radziejów (694 morgi) oraz część zwana Wójtostwo (113 mórg) władze rosyjskie podarowały Reczywistemu Radcy Stanu Dymitrowi Bołgowskiemu. Pozostała część wsi (252 morgi) należała do Bartlińskiego. W XIX w. dobra rządowe Stare Radziejewo (Stary Radziejów) stały się podstawą do zorganizowania gminy wiejskiej. W 1859 r. w jej skład wchodziły: Czarnocice, Opatowice (Folwark i Kolonia), Pęcinek Folwark, Radziejewo Kolonia, Stare Radziejewo Folwark, Stare Radziejewo Łaniectwo, Stare Radziejewo Kolonia, Stare Radziejewo Wójtowstwo, Radziejewo Wybraniectwo. Gmina liczyła łącznie 105 domów. W 1861 r. gmina Stary Radziejów liczyła 1264 mieszkańców, a oprócz miejscowości wyżej wymienionych w jej granicach znalazły się także Witowo Folwark i Kolonia oraz Faliszewo.</p>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Miejscowość	Zarys historyczny
	<p>W tym czasie część miejscowości tworzyły samodzielne gminy lub wchodziły w skład gmin ościennych. Po wprowadzeniu w 1867 r. nowej organizacji gmin wiejskich, gmina Stary Radziejów przestała istnieć a on sam wszedł w skład gminy Bytoń, należącej do powiatu nieszawskiego. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości rada gromadzka Stary Radziejów (Stare Radziejewo, wieś, osada, kolonia, Jeziorki, Wójtówka, Szlachetne) znalazła się w gminie Bytoń. W 1934 roku liczyła sobie 502 mieszkańców. Właścicielem folwarku był Józef Zawadzki. W okresie międzywojennym w Starym Radziejowie funkcjonowała szkoła powszechna potem podstawowa. Szkoła funkcjonowała do 1978 r. Kierownik tej szkoły Stefan Woźniak w czasie okupacji niemieckiej został aresztowany i wywieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu gdzie zginął w 1944 r.</p>
<p align="center">Szostka</p>	<p>Szostka leży w województwie kujawsko – pomorskim, w powiecie radziejowskim, na terenie gminy Radziejów. Jest oddalona o około 6 km na północny zachód od Radziejowa. W latach 1975 – 1998 wieś administracyjnie należała do województwa wrocławskiego. Miejscowość zajmuje powierzchnię 7,43 km², zamieszkuje ją aktualnie 200 osób. Najstarsze ślady bytności człowieka na terenie Szostki sięgają epoki brązu. Jednak najlepiej zachowały się elementy archeologiczne świadczące o zachowanym grodzisku wczesnośredniowiecznym. Szostka jest starą wsią kujawską. Ludność tej wsi należała do kościoła parafialnego w Bronisławiu, którego początki związane są z zakonem sióstr Norbetanek. W XVI wieku Szostka przeszła pod administrację kościelną do nowo utworzonej parafii w Broniewie. W źródłach historycznych Szostka występuje jako Szosnka, Sosnka czy też Szóstka. Pierwsza wzmianka historyczna o Szostce pojawia się około 1096 roku. Miejscowość została wymieniona w liczbie posiadłości pogranicznych „cum villa Czeskonis” przy określaniu granic Radziejowa należącego do klasztoru benedyktynów w Mogilnie. Dokument ten znany jest z kopii zwanej falsyfikatem mogileńskim noszącym błędną datę 1103 rok. W II połowie XIII wieku, książęta kujawscy Leszek, Przemysław i Kazimierz nadali Szostkę sołtysowi ze Skotnik. W 1351 r. wymieniano ją jako wieś położoną w dystrykcie radziejowskim czternastowiecznej kasztelanii radziejowskiej. W 1489 r. we wsi było 19 łąnów zagospodarowanych, z których opłacano pół marki czynszu, 8 łąnów opuszczonych, niezagospodarowanych, 3 łąny należały do sołtysa. We wsi był również 1 łąnowy folwark. Wieś w drugiej połowie XVI w. należała do tzw. klucza wrocławskiego biskupów kujawskich, miała 20 łąnów. Według inwentarza dóbr stołowych biskupów wrocławskich z 1582 roku we wsi było 16,5 łąnów osiadłych, 10,5 pustych oraz 3 łąny sołtysie. Natomiast inwentarz dóbr stołowych biskupów wrocławskich z XVII w. wymienia 17,5 włók osiadłych, 9,5 pustych i 3 sołtysie. Wieś zamieszkiwało 3 zagrodników i 6 komorników. W I połowie XVII w. we wsi znajdowały się dwa działy. Jeden należał do biskupstwa wrocławskiego, a drugi był własnością Kołudzkiego herbu Pomian. Część należąca do biskupstwa była większa i liczyła 9 domów. Natomiast w części szlacheckiej był tylko 1 dom z dwoma kominami. Rejestr poglównego z 1674 roku podaje, że wieś zamieszkiwało aż 5 szlachciców, być może potomków Kołudzkiego. W Szostce w tym czasie mieszkało 69 osób. W 1779 roku cała wieś licząca 188 osób stała się własnością seminarium wrocławskiego. Dziesięć lat później w 33 domach mieszkało 189 osób: 4 w rodzinach rolników, 15 półrolników, 56 zagrodników, 29 komorników, 27 chałupników, 19 wyrobników, 27 czeladzi, 4 karczmarzy, 4 młynarzy, 2 kowali, 1 owczarz i 1 żebrak. Po utworzeniu Królestwa Polskiego w 1815 r. nieopodal Szostki przechodziła granica między zaborem rosyjskim a pruskim. Szostka znajdowała się wówczas pod zaborem rosyjskim. Wieś była wtedy zamieszkiwana przez 211 osób. W 1827 r. liczyła 35 domostw. Wielu mieszkańców wsi utrzymywało się z przemytu. W 1849 roku z inicjatywy biskupa Walentego B. Tomaszewskiego, grunty folwarku Szostka zostały rozdzielone na kolonie i rozdane okolicznym włościanom za wieczysty czynsz z prawem wykupu. W tym czasie w miejsce licznych chat wieśniaczych, chłopci zaczęli budować dobre domy mieszkalne i zabudowania gospodarskie. W Szostce istniał młyn i wiatrak, z którego roczna dzierżawa wynosiła 42 tys. rubli srebrnych. Po powstaniu styczniowym ziemia przeszła na własność chłopów. W 1916 roku mieszkańcy Szostki na czele z sołtysiem Józefem Patykiem postanowili otworzyć szkołę podstawową. Wcześniej dzieci z Szostki uczęszczały do szkoły w Broniewie. W latach 1940-1945 budynek szkolny przeszedł w ręce okupanta, a naukę w nim pobierały tylko dzieci niemieckie. Po opuszczeniu Szostki przez okupanta, działalność szkoły została wznowiona i była kontynuowana przez ponad 40 lat. Z dniem 1 września 1987 roku szkoła została zlikwidowana. Ochotnicza Straż Pożarna w Szostce rozpoczęła swoją działalność już w 1917 roku. Utworzona została z inicjatywy Stanisława Pawłowskiego, który był nauczycielem w miejscowej szkole. Pierwszym jej prezesem został Włodzimierz Chrzęszczewski. W latach 1927-1929 wybudowana została remiza dla potrzeb OSP. Jednostka brała udział w gaszeniu pożarów również w okresie II wojny światowej. Ożywienie pracy OSP nastąpiło w okresie powojennym, kiedy to zakupiono nowy sprzęt gaśniczy oraz umundurowanie. W 1980 r. jednostka otrzymała sztandar. Członkowie OSP poza gaszeniem pożarów uczestniczą również czynnie w życiu środowiska wiejskiego, biorą udział w obchodach świąt państwowych i religijnych. Z okazji 90-lecia działalności jednostka</p>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Miejscowość	Zarys historyczny
	<p>OSP w roku 2007 otrzymała od samorządu gminy Radziejów samochód pożarniczy. Koło Gospodyń Wiejskich zostało założone w 1955 roku. Pierwszą przewodniczącą wybrana została Stanisława Dolata. KGW z przerwami działa do chwili obecnej. Jego przewodniczącą od 2006 r. jest Danuta Skowrońska. Koło organizuje wycieczki, pokazy dań regionalnych, bierze udział w różnego rodzaju uroczystościach i imprezach organizowanych na terenie wsi. W latach 1960-1977 w Szostce działało Kółko Rolnicze. Prezesem przez cały okres funkcjonowania był Piotr Kurtys. Majątek kółka oraz zgromadzony sprzęt rolniczy został przekazany w 1977 r. do bazy Spółdzielni Kółek Rolniczych w Czolowie.</p>
<p align="center">Piołunowo</p>	<p>Dzieje miejscowości Piołunowo sięgają XVI w. i jak podają źródła historyczne wieś nosiła nazwę „Pielunowo”. Piołunowo w 1489 r. stanowiło własność królewską. Z rejestrów poborowych powiatu radziejowskiego z 1557 r. i 1566 r. wynika, że wieś Piołunowo liczyła 3 łany i zamieszkiwana była przez 3 zagrodników. Użytkownikiem wsi był Mikołaj Roskowski – wojski kruszwicki. Król Zygmunt III Waza w 1616 r. przekazał Piołunowo Mielżyńskiemu. W 1631 r. wieś, która była nadal królewską dzierżawą przejął Stanisław Legocki herbu Jasieńczyk. Miejscowość liczyła wtedy 12 domów. Piołunowo bardzo dotkliwie odczuło okres potopu szwedzkiego. W 1662 r. we wsi znajdowały się tylko 4 domy. W 1779 r. miejscowość należała do Wincentego Modlińskiego, podkomorzego brzesko kujawskiego, dziedzica Krzywosądzki. Modliński na własny koszt zbudował groblę od Krzywosądzki do wsi Sędzin i w związku z tym król Stanisław August za poniesione koszty ofiarował Modlińskiemu Piołunowo. W tym czasie miejscowość liczyła 7 domów i ok. 46 mieszkańców. Z upływem lat liczba mieszkańców powiększyła się do 57, z których 4 zamieszkiwało w rodzinach półrolników, 30 komorników, 5 owczarzy, 17 służących i 1 skotarz. W 1827 r. liczyła 9 domów i 88 mieszkańców. W 1881 r. właścicielem folwarku Piołunowo był Lniski. Folwark ten uznawany był za rozległy i liczył 595 mórg. Jego zabudowania składały się z 10 budynków murowanych i z 1 budynku drewnianego. Przed wybuchem I wojny światowej w Piołunowie istniał młyn wietrzny. Usytuowany był na polu, które obecnie jest własnością Lesława Zaparuchy. W okresie międzywojennym właścicielami dóbr ziemskich Piołunowa była rodzina Daszkowskich. W 1924 r. córka Daszkowskich wyszła za mąż za Jana Waldicka, który poślubiając młodą dziedziczkę stał się właścicielem dóbr ziemskich Piołunowa. Po wybuchu II wojny światowej w 1939 r. właściciele majątku zostali wysiedleni. Po zakończeniu wojny nie powrócili do kraju. Na mocy Dekretu o Reformie Rolnej z 1944 r. w Piołunowie zawiązał się Komitet Parcelacyjny, który miał na celu podział ziemi należącej do Jana Waldicka na działki rolne. Rolnicy uprawiali otrzymaną ziemię, budowali najczęściej gliniane budynki inwentarsko-mieszkalne kryte słomą. W wielu miejscowościach na kujawskich polach i wzgórzach m.in. w Piołunowie znajdowano pozostałości po cmentarzyskach pogańskich. Ślady te pochodzą najprawdopodobniej z okresu epoki brązu z III i II tysiąclecia p.n.e. Każda mogiła przedstawia kształt wielkiego trójkąta ostrokątnego złożonego z wielkich kamieni. Pod tymi kamieniami zwykle znajdowano popielnice wypełnione popiołem, skałkami, krzemieniami. W jednej z takich popielnic na piołunowskim polu należącym do Kazimierza Joachimiaka znaleziono 3 noże ofiarne o dwóch ostrzach z obu stron. Ponadto Kazimierz Joachimiak znalazł w trakcie prac polowych narzędzie przypominające widły, pochodzące z okresu bitwy pod Płowcami. Obecnie znajdują się one w Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie. W 1980 r. została wyorana bardzo ostra siekierka z krzemienia bez drzewca. Starsi mieszkańcy Piołunowa słyszeli z opowiadań swoich ojców, że kamienie z tego cmentarzyska były użyte do budowy parkanu przy kościele w Byczynie. Obok wsi usytuowany był tzw. „cmentarz choleryczny”, miejsce pochówku osób zmarłych na cholere. Obecnie znajduje się w tym miejscu pole uprawne, którego właścicielem jest Krzysztof Nawrocki. W latach 50-tych poprzedniego stulecia na jednej z dróg Piołunowa stał krzyż, który został przeniesiony ze wzgórza, na którym był cmentarz aby nie przeszkadzał w uprawie pola. W 1956 r. w Piołunowie powstało Kółko Rolnicze. Współorganizatorem i pierwszym prezesem był Mieczysław Rogacki. Kółko organizowało szkolenia dla rolników, kupowało narzędzia rolnicze tj.: żniwiarkę konną, dwa aparaty do ochrony roślin oraz dwa wały. Zarząd Kółka Rolniczego sprowadzał materiał siewny, sadzeniaki, nawozy azotowe typu saletrzak i azotniak, a także drzewa owocowe. Członkowie organizowali wycieczki do Warszawy i innych miast w Polsce. W 1964 r. Prezesem Kółka Rolniczego został Ryszard Żywica. Członkami: Jan Kardasz, Władysław Majos. Od 1968 r. prezesem jest Jerzy Rogacki. W okresie prezesury Jerzego Rogackiego Kółko było prężnie działającą organizacją. Zakupiono narzędzia do uprawy ziemi: siewnik do zboża i buraków, sadzarkę, kopaczkę, agregaty do uprawiania ziemi, które sprawne są i użytkowane do dziś. Z inicjatywy agronoma Szarłasa w 1968 r. w Piołunowie powstało Koło Gospodyń Wiejskich. Przewodniczącą Koła została Janina Rogacka. Panie organizowały kursy pieczenia, wycieczki. Z pieniędzy składkowych zakupiły zastawę stołową. W 1992 r. KGW zawiesiło swoją działalność. W 1970 r. powstał Związek Młodzieży Wiejskiej. Przewodniczącym został Longin Rogacki. Organizacja w latach 70-tych wstąpiła się popularną akcją „Każdy kłos na wagę złota”, polegająca na nieodpłatnej pomocy starszym rolnikom przy</p>

Miejscowość	Zarys historyczny
	<p>zbiornie zboża. Rada Wojewódzka w Bydgoszczy, Rada Powiatu w Radziejowie i Kółko Rolnicze przyczyniły się do budowy świetlicy w Piołunowie. Z Funduszu Rozwoju Rolnictwa pozyskano 200 tys. zł. Obiekt oddano do użytku w 1972 r. i nosił nazwę „Dom Zabaw i Rozrywki”. Opiekunem i gospodarzem świetlicy był Longin Rogacki. W tym czasie Przewodniczącym Rady Gromadzkiej w Płowcach był Mieczysław Małkowski, który pomógł prezesowi Rogackiemu przy budowie świetlicy. Związek Młodzieży Wiejskiej i Koło Gospodyń Wiejskich organizowały imprezy kulturalne. W 1973 r. Longin Rogacki był delegatem na V Krajowy Zjazd Związku Młodzieży Wiejskiej w Warszawie. Został odznaczony brązową i srebrną odznaką. Natomiast Jerzy Rogacki był delegatem na krajowy Zjazd Kółek i Organizacji Rolniczych w Warszawie. W 1984 r. i 2004 r. brał czynny udział w organizacji dożynek centralnych, które odbyły się w Radziejowie. W 2005 r. powstało Piołunowskie Towarzystwo Sportowe „Piołunowianka”. Prezesem został jego założyciel Longin Rogacki.</p>

Źródło: Plany odnowy miejscowości Gminy Radziejów; <http://www.ugradziejow.pl/>

Znaki i symbole

Herb Gminy przedstawia na tarczy hiszpańskiej czerwoną wieżę na złotym (żółtym) polu, zwieńczoną czarnym krzyżem łacińskim, z czarną bramą otwartą na oścież, nad którą znajduje się trójkątna tarcza gotycka zawierająca na srebrnym (białym) tle zwróconą w prawą stronę głowę czarnego półłwa oraz złączoną z nią zwróconą w lewą stronę głowę czerwonego półłwa. Na obie głowy jednocześnie nałożona jest złota (żółta) korona z czerwonymi klejnotami.

Flagę Gminy stanowi natomiast poziomy płat złożony z czterech pionowych stref barwnych, kolejno od lewej w kolorach żółtym, czarnym, białym i czerwonym, z czego strefy żółta, czarna i biała, równej szerokości, zajmują jedną trzecią szerokości płata, a strefa czerwona dwie trzecie.

Rysunek 3. Herb i flaga gminy Radziejów

Źródło: <https://www.ugradziejow.pl/>

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Środowisko kulturowe gminy Radziejów determinowane jest występowaniem na jej terenie: zabytków archeologicznych, zabytków architektury, założeń parkowych, urbanistycznych i ruralistycznych oraz wartości niematerialnych, do których zaliczyć można krajobraz oraz

kulturę ludową. Warto podkreślić, że zachowane zasoby dziedzictwa kulturowego Gminy stanowią wartości podlegające ochronie prawnej i pozwalają tym samym na wyodrębnienie obszarów o istotnych walorach środowiska kulturowego. Ochrona dóbr kultury materialnej i niematerialnej jest celem polityki przestrzennej, a kształtowanie środowiska kulturowego wpływa na rozwój pozostałych dziedzin regionu, takich, jak: turystyka, rekreacja, rolnictwo, osadnictwo czy leśnictwo.

Institucje kultury

Główną instytucją kultury działającą na obszarze gminy jest **Gminny Ośrodek Kulturalno-Biblioteczny w Skibinie**. Obejmuje on swoim obszarem działania zarówno działalność biblioteczną (Gminna Biblioteka Publiczna w Płowcach oraz jej filia w Czołowie), jak i kulturalną – jest współorganizatorem szeregu imprez jak m.in.: Inscenizacja Bitwy pod Płowcami, Dożynki Gminno-Parafialne, Noc Świętojańska, Gminny Dzień Dziecka, Przegląd Zespołów Folklorystycznych, Przegląd Zespołów Młodzieżowych, Wigilia dla samotnych, Wystawy stołów wigilijnych i wielkanocnych, Obrzęd kiszzenia kapusty czy Wakacje i Ferie z Biblioteką. W roku 2021 księgozbiór biblioteki liczył 16 703 woluminów, natomiast liczba czytelników w ciągu roku wyniosła 812 osób.

Głównym ośrodkiem kultury dla mieszkańców gminy jest miasto Radziejów oraz pobliskie większe miasta (m.in. Inowrocław czy Włocławek), w których znajdują się instytucje kultury wyższego rzędu.

Kluby, organizacje i stowarzyszenia

Ponadto życie kulturalne prowadzone jest również przez niektóre zespoły ludowe, kluby, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia działające na terenie gminy, do których należą m.in. ochotnicze straże pożarne czy koła gospodyń wiejskich.

Środowisko przyrodnicze

Krajobraz kulturowy determinowany jest poniekąd również przez środowisko naturalne. Jednym z charakterystycznych elementów krajobrazu obecnej gminy są zwarte nasadzenia przydrożne, w formie alei z drzew liściastych (dęby, kasztanowce, klony i lipy).

Turystyka i rekreacja

Podstawową formą turystyki na terenie gminy jest turystyka krajoznawcza, rozwijająca się w oparciu o rekonstrukcję „Bitwy pod Płowcami” i towarzyszącymi jej imprezami kulturowymi.

Na uwagę zasługują również przebiegające przez tutejszy obszar szlaki turystyczne, głównie Szlak Piastowski, Szlak Łokietka i Szlak Powstania Styczniowego.

Ponadto gmina położona jest nieopodal rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego Nadgoplańskiego Parku Tysiąclecia, leżącego w atrakcyjnie turystycznym i kulturowo rejonie Jeziora Gopła i Kruszwicy.

Promocja gminy prowadzona jest przede wszystkim przez stronę internetową, popularne media społecznościowe oraz lokalną prasę. Ponadto osoby prywatne oferujące noclegi promują swoje usługi przez portale noclegowo – turystyczne.

Historyczne układy przestrzenne i zabudowa

Krajobraz gminy Radziejów jest krajobrazem mocno zantropogenizowanym, co wpływa na jej wysoką atrakcyjność. Wśród istotnych elementów antropogenicznych krajobrazu, obok rozległych pól i łąk, należy wziąć pod uwagę osiedla ludzkie. Są to zazwyczaj średnie lub małe wsie, w kilku przypadkach będące w znacznej części osiedlami po byłych PGR. Wśród występujących tu osiedli nie stwierdzono występowania niezachwianych, historycznych układów urbanistycznych.

Pod względem typu osadnictwa wiejskiego, wg podziału M. Kiełczewskiej-Zaleskiej, na obszarze gminy głównym typem jest sieć wsi skupionych o średniej wielkości, dopełniona osiedlami rozproszonymi i rzędówkami z XIX i XX wieku. Według podziału H. Szulc, na terenie gminy głównym typem morfogenetycznym osadnictwa wiejskiego są rzędówki oraz wsie nieregularne (tj. wsie drogowe, ślepe drogowe, małe owalnice, rozdrożne, okrągłe i okolnice).

Do głównym rodzajów zabudowy, które odgrywają kluczowe znaczenie w kształtowaniu krajobrazu kulturowego gminy, należą:²

zabudowa chłopska (pełno i średniorolna) odnotowana w kilku wsiach. Zagrody 3 i 4-budynkowe, o układach zamkniętych (czworobocznych) lub w podkowę, z chałupami lokowanymi kalenicowo na froncie parceli i wielofunkcyjnymi budynkami gospodarczymi po bokach podwórza. W niektórych wsiach zachowały się budynki wybudowane w okresie 2 pół. XIX - I ćw. XX w., murowane (głównie ceglane) i kamienne. Zagrodom chłopskim towarzyszą elementy małej architektury, w postaci fragmentów ceglanych i kamiennych ogrodzeń;

architektura rezydencjonalna jest obecnie reprezentowana przez 5 dworów zlokalizowanych w miejscowościach Biskupice, Czołówek, Opatowice, Płowce, Przemystka oraz Skibin. Zachowane rezydencje są zróżnicowane pod względem chronologicznym, architektonicznym, a także w sposobie wykorzystania i stanu zachowania. Najstarsza z nich znajduje się w Płowcach i pochodzi z 1759 r., obecnie stanowi ona Dom Nauczyciela. Z XIX w. pochodzą dwory w Biskupicach oraz

---

² Plany Odnowy Miejscowości Gminy Radziejów; informacje z Urzędu Gminy Radziejów

Opatowicach. Obecnie w dworze w Biskupicach znajduje się Rodzinny Dom Dziecka. Dwory zlokalizowane w Skibinie, Przemystce oraz Czołówku pochodzą z XX w. Dwór w Skibinie zaadaptowano na cele oświatowe;

zespoły dworsko-parkowe stanowią istotne elementy krajobrazu kulturowego, a także przykłady wartościowego (głównie XIX-wiecznego) budownictwa wielkoobszarowego. Część tych zespołów zachowało pierwotne kompozycje. W niektórych zespołach wyburzono część obiektów, zachowując pojedyncze budynki, w innych powstały nowe nawarstwienia kubaturowe. Dominują budynki murowane (ceglane lub ceglano-kamienne), nietynkowane, nakryte dachami 2-spadowymi, sporadycznie z dekoracją architektoniczną. Obecny stan zachowania zespołów folwarcznych wynika z historycznych i współczesnych przekształceń własnościowych oraz modernizacji i adaptacji obiektów do nowych funkcji. Na tym tle wyróżnia się zespół dworsko-parkowy w Skibinie, który zaadaptowano na cele oświatowe, przy ogólnym poszanowaniu historycznej substancji budowlanej; zespół ten może być wzorem do innych rewaloryzacji historycznych założeń folwarcznych;

architektura sakralna to najcenniejsze i najstarsze elementy historycznej zabudowy na terenie gminy. W miejscowości Broniewo znajduje się kościół parafialny rzymskokatolicki p.w. św. Wojciecha, który został wpisany do rejestru zabytków, jest to murowany kościół w stylu późnoklasycystycznym na fundamencie kamiennym, dach kryty jest blachą, nad zachodnim szczytem nadbudowana jest czworoboczna wieżyczka z baniastym hełmem, dzwonnica jest również murowana;

architekturę przemysłową reprezentuje tylko XIX-wieczny spichlerz, obecnie magazyn znajdujący się w Płowcach.

Miejsca pamięci

Na uwagę zasługują również miejsca pamięci upamiętniające ważne postacie i wydarzenia. Na terenie gminy takimi miejscami są m.in. pomniki oraz tablice i kamienie pamiątkowe. Do najważniejszych należy usypany w 1931 r. 20-metrowy kopiec w 600 rocznicę bitwy pod Płowcami (w okresie II wojny światowej rozebrany przez Niemców) i odsłonięty w 1961 r. w 630 rocznicę pomnik upamiętniający bitwę oraz także tablica upamiętniająca poległych mieszkańców Gminy Radziejów za wolność i ojczyznę w latach 1939-1945 w miejscowości Czołowo i kamień upamiętniający bitwę pod Płowcami z okresu powstania styczniowego.

Rysunek 4. Pomnik i kopiec upamiętniający bitwę pod Płowcami

Źródło: <https://www.ugradziejow.pl/>

Panoramy przestrzenne

Krajobraz kulturowy kształtują również zachowane zabytkowe dominanty, które posiadają swój specyficzny, wartościowy charakter, zarówno pod względem wglądów do wnętrza miejscowości, jak i z zewnątrz, na ich panoramy.

Ze względu na niską lesistość tutejszych obszarów oraz znaczną przewagę pól uprawnych główną dominantą przestrzenną na przeważającym obszarze gminy jest położone na wzgórzu miasto Radziejów, integralnie związane z krajobrazem kulturowym gminy. Ekspozycja miasta została jednak w niektórych miejscach trwale zniszczona poprzez współczesną zabudowę mieszkaniową, przemysłową i usługową.

Przydrożne kapliczki i krzyże

Wysoką wartość kulturową przedstawiają również przydrożne kapliczki i krzyże licznie występujące w miejscowościach na terenie gminy.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Na terenie gminy Radziejów występują zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków i gminnej ewidencji zabytków. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się na terenie gminy przedstawiono w Załączniku nr 1 do niniejszego Programu.

5.2.4. Zabytki ruchome

Rejestr zabytków ruchomych prowadzony jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Do rejestru nie są wpisywane obiekty wpisane do inwentarza muzeum lub wchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego. Zasoby muzealne i archiwalne chronione są na podstawie odrębnych przepisów.

Na terenie gminy Radziejów nie występują zabytki ruchome.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem. Stanowiska archeologiczne to materialne ślady działalności ludzi. W ich obrębie grupują się zazwyczaj pozostałości licznych powstających i zamierających kolejno osad. Do stanowisk archeologicznych zaliczyć możemy m.in. cmentarzyska, obozowiska, ślady epizodycznej działalności człowieka, pracownie, skarby itp.

Stanowiska archeologiczne

Ogółem na terenie gminy zewidencjonowano 388 stanowisk archeologicznych objętych strefą ochrony konserwatorskiej „W.II”. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Radziejów został przedstawiony w formie Załącznika nr 2 do niniejszego opracowania.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Na obszarze gminy wyznaczone zostały następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefa „W.I.” – pełnej ochrony archeologiczno-konserwatorskiej, wykluczającej wszelką działalność inwestycyjną i inną. Strefa „W.I.” obejmuje stanowiska wpisane do rejestru zabytków i ujęte w ewidencji służby ochrony zabytków.

Obowiązujące rygory w strefie „W.I.:

- 1) zakaz wszelkiej działalności inżynierskiej, budowlanej i innej związanej z pracami ziemnymi (np. kopanie studni, melioracji, karczunku i nasadzania drzew itd.);
- 2) zachowanie istniejącego układu topograficznego wraz z obiektem wpisanym do rejestru zabytków i ujętych w ewidencji;

- 3) w przypadku podjęcia jakiejkolwiek działalności na terenie objętym granicami strefy, a wynikającej ze sposobu użytkowania terenu obowiązuje występowanie o szczegółowe wytyczne do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Strefa „W.II” – częściowej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, dopuszczającej inwestowanie pod określonymi warunkami.

Obowiązujące rygory w strefie „W.II.:

- 1) zachowanie stanowiska ujętego w ewidencji służby ochrony zabytków;
- 2) uzgadnianie i opiniowanie wszelkich poczynań inżynierskich, budowlanych i innych przez służbę ochrony zabytków. Obowiązuje każdorazowo występowanie o szczegółowe wytyczne konserwatorskie i opinie przed podjęciem decyzji o jakiejkolwiek działalności;
- 3) w przypadku podjęcia decyzji o realizacji inwestycji na terenie objętym granicami strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych obowiązuje przeprowadzenie badań ratunkowych na koszt Inwestora, wyprzedzających proces przygotowania inwestycji. Właściciele, użytkownicy terenu i inwestorzy zobowiązani są do zawiadomienia służby ochrony zabytków o podjęciu działań inwestycyjnych lub remontowych i innych związanych z pracami ziemnymi z wyprzedzeniem minimum 3-miesięcznym w celu umożliwienia wykonania archeologicznych badań ratunkowych oraz zsynchronizowania robót inwestycyjnych z nadzorem archeologiczno-konserwatorskim. Badania archeologiczne mają charakter sezonowy, w okresie od maja do końca września;
- 4) rozpoczęcie prac ziemnych związanych z realizacją inwestycji uzależnia się od uzyskania stosownego zezwolenia od służby ochrony zabytków.

Strefa „W.III” – ograniczonej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, polegającej na prowadzeniu interwencyjnych badań archeologicznych w przypadku podejmowania prac ziemnych. Strefa "W.III" obejmuje stanowiska ujęte w ewidencji służby konserwatorskiej.

Obowiązujące rygory w strefie „W.III.:

- 1) Uzgadnianie i opiniowanie wszelkich poczynań inżynierskich, budowlanych i innych podejmowanych w obrębie granic strefy ochrony stanowiska archeologicznego przez służbę konserwatorską;
- 2) W przypadku podjęcia realizacji inwestycji obowiązuje przeprowadzenie interwencyjnych badań archeologicznych na koszt Inwestora. Właściciele, użytkownicy terenu i inwestorzy zobowiązani są do zawiadomienia służby ochrony zabytków o podjęciu działań inwestycyjnych, remontowych lub innych związanych z robotami ziemnymi z wyprzedzeniem minimum 2-tygodniowym;

3) Rozpoczęcie prac ziemnych związanych z realizacją inwestycji uzależnia się od uzyskania stosownego zezwolenia od służb ochrony zabytków. Badania archeologiczne mają charakter sezonowy, w okresie od maja do października.

Spośród zabytków archeologicznych największe znaczenie dla odtworzenia historii miejscowego osadnictwa mają dwa typy stanowisk: osady i cmentarzyska. Szczególną wartość przedstawiają tzw. stanowiska wielokulturowe, czyli takie, w obrębie których odkryto ślady pobytu kilku następujących po sobie grup ludności reprezentujących odmienne kultury archeologiczne i różny poziom rozwoju i umiejętności.

Najistotniejszymi zagrożeniami dla stanowisk archeologicznych na terenie gminy są przede wszystkim prace rolnicze oraz inwestycje budowlane, ponieważ zdecydowana większość stanowisk nie posiada własnej formy terenowej. Wiąże się to z nieświadomością mieszkańców istnienia i wartości znalezisk archeologicznych. Wiele z nich jest nieświadomie niszczone lub nie są one zgłaszane według obowiązujących przepisów. Zachowanie takie powoduje nieodwracalne uszczuplenie zasobów dziedzictwa archeologicznego na terenie gminy.

Wprowadzić według art. 108 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r., poz. 840) niszczenie lub uszkodzenie zabytków, świadomie bądź nieświadomie jest przestępstwem, to bez zaangażowania i wsparcia świadomych mieszkańców gminy, bardzo trudno jest egzekwować ich prawną ochronę.

Do najważniejszych działań gminnych w zakresie opieki nad nimi zaliczyć można:

- prorowadzenie monitoringu stanu zachowania stanowisk archeologicznych,
- kontrolowanie podczas wydawania pozwoleń budowlanych, czy inwestycja nie będzie prowadzona w miejscu stanowiska archeologicznego bądź strefy archeologicznej ochrony konserwatorskiej wyznaczonej w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego,
- popularyzację zasad ochrony zabytków oraz znaczenia i atrakcyjności archeologicznego dziedzictwa kulturowego wśród społeczności lokalnej.

Ponadto zgodnie z art. 31, ust. 1a pkt 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r., poz. 840) osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala konserwator

zabytków w drodze decyzji wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny.

Dodatkowo w związku z możliwością istnienia zabytków archeologicznych do tej pory nie ujawnionych, zgodnie z art. 32 i 33 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, należy w przypadku natrafienia w trakcie robót ziemnych na przedmioty, co do których istnieje przypuszczenie, że są zabytkami, należy roboty przerwać i powiadomić o fakcie odkrycia Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie gminy Radziejów nie występują zabytki w zbiorach muzealnych i innych.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest celem Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. Niematerialne dziedzictwo kulturowe przejawia się m.in. w następujących dziedzinach: tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sztuki widowiskowe, zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne, wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata, umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

W rozumieniu Konwencji UNESCO „niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza *praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności, jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową, które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.*

Pod względem etnograficznym gmina Radziejów położona jest na kujawach, na skrzyżowaniu historycznych szlaków z Inowrocławia do Brześcia Kujawskiego i Włocławka oraz z Torunia do Koła i Konina. Duże połacie centralnych Kujaw, w tym również na obszarze gminy zajmują czarne ziemie – jedne z najurodzajniejszych gleb w Polsce. Historycznie kraina ta dzieli się na kujawy zachodnie ze stolicą w Inowrocławiu oraz kujawy wschodnie ze stolicą we Włocławku, w obszarze których leży również gmina Radziejów. Kujawy wschodnie, które ze względu na panujące tutaj względnie słabsze trendy zaborcy niż w zaborze pruskim (wolniejszy postęp technologiczny i porządek prawny oraz inna polityka narodowościowa) pozwoliły na zachowanie wielu elementów miejscowej kultury.

Folklor kujawski

Strój kobiecy i męski

Kobiecy strój kujawski składał się z białej koszuli z haftowanym kołnierzem lub pojedynczą kryzą, aksamitnego gorsetu lub kabałka z granatowego, szafirowego albo czarnego sukna, wełnianej, ciemnej spódnicy i fartucha z jedwabiu, wełny lub czarnego inlepu z białym haftem. Pod spódnice zakładano haftowane halki - białą płócienną i czerwoną flanelową, a na ramiona zarzucano duże wełniane chusty tureckie, tzw. mazanichy. Na głowę nakładano paski materiału ułożonego w harmonijkę zwanych szlarkami, a zamężne kobiety białą, haftowaną czepiec (kopka) z bawełnianego płótna lub tiulu, owiniętego zrolowaną, jedwabną chustą (kaczorówką). Uzupełnienie stanowiły różnego rodzaju sznury bursztynów lub korali, których ilość zależała od zamożności kobiety.

Męski strój składał się z czarnego kapelusza lub cylindra z główką szerszą u góry, ozdobioną pawimi piórami, białej koszuli z kołnierzykiem, pod którą zawiązywano jedwabną czerwoną chustkę, bądź wstążkę, czerwonej jakki, granatowego kaftanu bez rękawów, ciemnych wełnianych spodni wpuszczonych w długie buty. Wszystko to przepasane było wełnianym czerwonym pasem. Na to zakładano ciemny płaszcz z peleryną, który zwał się buchą lub dętym płaszczem. Kawalerowie oprócz tego zakładali również kaftan z półrękawkami, a na głowie nosili rogatywkę obszytą barankiem.

Gwara

Gwara kujawska należy do dialektu wielkopolskiego. Nie jest ona jednolita i różni się od siebie w różnych częściach regionu. W ostatnim czasie obserwowalny jest jej zanik, zwłaszcza u młodego pokolenia spowodowany przemianami społeczno-cywilizacyjnymi, a posługiwanie się nią to już właściwie domena w większości osób starszych zamieszkałych na terenach wiejskich i rolniczych. Pomimo tego zauważalne są obecnie dążenia do jej zachowania. Organizowane są wydarzenia i spotkania kulturowe, na których gwarę stara się przekazać nowemu pokoleniu, pokazuje się ją jako ważny element kultury kujawskiej, a umiejętność mówienia nią przedstawiana jest jako duża zaleta.

Taniec i muzyka

Najbardziej charakterystycznym tańcem pochodzącym z kujaw jest Kujawiak. Jest to trójmiarowy taniec ludowy w rytmach mazurkowych, który z czasem rozpowszechnił się również na dworach szlacheckim, z których to przedostał się do miast w całym kraju, stając się jednym z tańców narodowych. Oprócz niego na kujawach tańczono również mazurki i oberki. Dzisiaj tańczony jest on przede wszystkim przez ludowe grupy taneczne w czasie różnego rodzaju uroczystości i wydarzeń kulturowych. Na terenie gminy Radziejów

przejawem dziedzictwa niematerialnego są również śpiewy wiernych z danej miejscowości w maju przy przydrożnych figurach Matki Boskiej.

Zwyczaje, tradycje i obrzędy

Najpopularniejszym do dziś praktykowanym zwyczajem kujawskim na terenie gminy jest chodzenie z kozą (koza). Są to barwne korowody przebierańców z maskarami zwierzęcymi, symbolizującymi siły wegetacyjne (m.in. koza, niedźwiedź, koń, bocian oraz również śmierć, diabeł, kominiarz, młoda para), które spotkać możemy w ostatnim dniu karnawału. Dawniej wierzono, że wędrowki kołędników spowodują szybkie nadejście wiosny. Przemierzają oni miejscowości od domu do domu, gdzie odgrywają krótkie przedstawienie, po którym gospodarze obdarowują ich drobnymi darami (zazwyczaj słodkim poczęstunkiem i słodkościami lub symboliczną kwotą „na sianko dla kozy”).

Rysunek 5. „Koza” w miejscowości Przemystka

Źródło: <https://pomorska.pl/>

Rzemiosło

Obecnie, rzemiosło oraz umiejętność wykonywania wyrobów ręcznych w dużej mierze zanikło. Dawniej, kujawska sztuka ludowa wyróżniała się w zdobnictwie wnętrza, wzornictwie i formie mebli oraz tematyce rzeźb.

Wartym wspomnienia jest tutaj haft kujawski, który oparty był głównie na motywach roślinnych i kolorze białym. Początkowo był on stosowany w strojach, a później zaczęto wykonywać go również m.in. na obrusach, serwetach oraz bieżnikach.

Rysunek 6. Przykład haftu kujawskiego

Źródło: <https://pl.wikipedia.org/>

Zespoły ludowe i wydarzenia kulturowe

Kultywowaniem i podtrzymywaniem lokalnych obrzędów, obyczajów, tradycji oraz zachowaniem i popularyzacją dziedzictwa kulturowego zajmują się przede wszystkim ludowe zespoły folklorystyczne. Kultywowaniu tradycji folklorystycznych sprzyja zrzeszanie się w organizacjach lokalnych, takich jak Koła Gospodyń Wiejskich, czy Lokalne Grupy Działania, których celem statutowym jest dbałość o tradycje, budowanie silnych więzi mieszkańców z miejscem zamieszkania oraz wspieranie lokalnych twórców.

Do Kół Gospodyń Wiejskich należą te działające w miejscowościach: Czołówek, Opatowice, Piołunowo, Stary Radziejów, Kłonówek, Bieganowo i Czołowo.

Rysunek 7. Koło Gospodyń Wiejskich Czołówek w tradycyjnym stroju kujawskim

Źródło: <https://www.facebook.com/>

Natomiast Lokalną Grupą Działania, do której należy gmina jest Lokalna Grupa Działania „Razem dla Powiatu Radziejowskiego”. Jej celem są wspólne działania na rzecz rozwoju i odnowy wsi gmin powiatu radziejowskiego w celu poprawy jakości życia mieszkańców, rozwoju działalności pozarolniczej, tworzenia i rozwoju małych przedsiębiorstw, podtrzymywania tradycji i kultury regionu, promowania produktów rolnych oraz współpracy z innymi regionami z kraju i zagranicy.

Do imprez kulturowych organizowanych na terenie gminy, należą m.in. Dożynki Gminno-Parafialne, Noc Świętojańska, Przegląd Zespołów Folklorystycznych, Przegląd Zespołów Młodzieżowych, Wigilia dla samotnych, Wystawy stołów wigilijnych i wielkanocnych czy Obrzęd kiszenia kapusty.

Do niematerialnych elementów dziedzictwa kulturowego, na obszarze gminy, można zaliczyć także historyczne i geograficzne nazwy miejscowości, rzek, jezior i innych elementów geograficznych.

Bitwa pod Płowcami

Głównym wydarzeniem kulturowym organizowanym na obszarze gminy jest inscenizacja bitwy pod Płowcami i towarzyszące jej imprezy. Odgrywana na cześć zwycięstwa wojsk polskich dowodzonych przez króla Władysława Łokietka nad oddziałami zakonu krzyżackiego 27 września 1331 r. na polach w pobliżu wsi Płowce. Skutkiem zwycięstwa wojsk polskich było wycofanie się krzyżaków z terenu królestwa polskiego i pogrzebanie ich

planów przyłączenia Kujaw do zakonu krzyżackiego. Ponadto bitwa obaliła ówczesny mit o „niepokonanej” armii krzyżackiej i wzmocniła morale wojsk polskich.

W ramach inscenizacji odprawiana jest polowa msza święta, po której następuje odegranie bitwy pomiędzy rycerstwem polskim a krzyżackim, której wynikiem jest zwycięstwo wojsk polskich. Dodatkowo uroczystości towarzyszą m.in. pomniejsze potyczki rycerskie, koncerty muzyczne czy różnego rodzaju konkursy i wystawy.

Rysunek 8. Inscenizacja bitwy pod Płowcami

Źródło: <https://www.ugradziejow.pl/>

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zabytki w rejestrze zabytków

Rejestr zabytków, dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy oraz zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Do rejestru nie wpisuje się zabytku: wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanego do inwentarza muzeum, a także wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Obiekty, zespoły oraz założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków są objęte rygorami prawnymi, które wynikają z obowiązujących przepisów ustawy z dnia 23 lipca

2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie prace konserwatorskie, restauratorskie czy roboty budowlane, prowadzenie badań, zmiany przeznaczenia zabytków wpisanych do rejestru, itp. wymagają uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2018 poz. 1609) precyzuje wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych.

Rozporządzenie określa tryb wydawania pozwoleń na:

- prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- prowadzenie prac restauratorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie prac restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- prowadzenie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- prowadzenie badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- przemieszczenie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków,
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru zabytków, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje,
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków,
- zmianę przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru zabytków lub sposobu korzystania z tego zabytku,
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293, 471, 782, 1086 i 1378 oraz z 2021 r. poz. 11) oraz napisów;
- prowadzenie badań archeologicznych;

poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania,
wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku,
podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru zabytków.

Rozporządzenie określa także dane i informacje, które powinny zawierać wnioski o wydanie ww. pozwoleń, dokumentacja dołączana do tych wniosków, niezbędna do ich rozpatrzenia, dane i informacje, które zawierają te pozwolenia oraz warunki, które mogą zostać w nich zastrzeżone, a także elementy, które zawiera dokumentacja prac konserwatorskich i prac restauratorskich prowadzonych przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz dokumentacja badań archeologicznych.

Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych znajdujących się w rejestrze zabytków z terenu gminy Radziejów przedstawiono w Załączniku nr 1.

Zabytki w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Zgoda ta nie jest wymagana w przypadku włączenia karty ewidencyjnej zabytku nieruchomego.

Wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków nie wywołuje skutków prawnych, ale rodzi pewne obowiązki informacyjne. Zgodnie z art. 28 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru, lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1. Uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
2. Zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
3. Zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
4. Zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

W przypadku zabytków nieruchomych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków zastosowanie ma również art. 31 ust. 1a ww. ustawy, zgodnie z którym osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

1. Roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo;
2. Roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

Wykaz obiektów znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków z terenu gminy Radziejów zawiera Załącznik nr 1 do niniejszego Programu.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. oraz rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem³, ewidencja jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gmin.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Głównym celem prowadzenia ewidencji zabytków jest zebranie i opracowanie najistotniejszych informacji o obiektach zabytkowych niezbędnych do prowadzenia planowej polityki konserwatorskiej w zakresie:

wpisów do rejestru zabytków;

---

³ zmienione Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2019 poz. 1886).

współpracy konserwatora przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;

prac remontowo – budowlanych;

dofinansowania prac konserwatorskich;

przygotowywaniu szczegółowej dokumentacji obiektów dziedzictwa kulturowego.

Gmina Radziejów nie posiada obowiązujących na swoim obszarze miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Następstwem nieobjęcia obiektów i obszarów zabytkowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego jest m.in. postępująca degradacja cennych krajobrazów kulturowych oraz przyrodniczo-kulturowych, poprzez pogorszenie walorów ekspozycyjnych obszarów cennych widokowo, zwłaszcza przy rozwoju gospodarczym gminy.

Zgodnie z art. 39, ust.3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. 2021 poz. 2351, ze zm.), w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Zgodnie z art. 67, ust.1 ww. ustawy, jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu i uporządkowanie terenu oraz określającą terminy przystąpienia do tych robót i ich zakończenia. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, organ nadzoru budowlanego wydaje ww. decyzję po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

5.4.1 Stan zachowania zabytków znajdujących się Gminnej Ewidencji Zabytków

Ogólny stan zachowania zabytków na obszarze gminy określić można jako dobry. Większość zabytków poddawana jest regularnym pracom konserwacyjnym i porządkowym – a te o najwyższym znaczeniu kulturowym dla gminy – zgodnie z zaleceniami konserwatora zabytków.

Do głównych zagrożeń obiektów zabytkowych zaliczyć można:

brak bieżącej, właściwej konserwacji,
brak bieżących remontów i pielęgnacji,
niekontrolowaną modernizację (utrata cech stylowych),
różnorodność materiałów i kolorystyki oraz skali zabudowy,
zasolenie murów,
postępującą dewastację/ degradację,
niekontrolowane zarastanie.

Natomiast do podstawowych zaleceń, w zakresie ochrony zabytków zalicza się:

konserwację zgodną z wytycznymi konserwatorskimi i z zachowaniem pierwotnych materiałów i kolorystyki (zachowanie cech stylowych),
bieżące remonty i pielęgnacja,
wykonanie oznaczeń i zabezpieczenie terenu zabytkowego.

Biorąc pod uwagę znaczenie zabytków dla środowiska kulturowego to większość obiektów, kwalifikuje się jako lokalne. Są to głównie wiekowe obiekty dworskie, mieszkalne, gospodarcze i sakralne znajdujące się na obszarze gminy, których zachowanie posłużyć może jako pamiątka dawnego budownictwa, dokumentująca rozwój i dzieje gminy oraz dziedzictwa Kujaw. Natomiast wszystkie zabytki wpisane do rejestru zabytków uznać można jako zabytki o znaczeniu regionalnym.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy

Wszystkie zabytki zachowane na terenie gminy Radziejów, szczególnie obiekty sakralne i kultu religijnego są świadectwem dawnej historii tego regionu i wszystkie są bardzo ważne, wzajemnie się uzupełniając. Obiektami o najwyższym znaczeniu dla Gminy Radziejów są te ujęte w rejestrze zabytków.

Zespół dworsko-parkowy w Biskupicach

Zespół w dworsko-parkowy, w skład którego wchodzi założenie parkowe i budynek dworu. Wpisany do rejestru zabytków pod nr A/1228 decyzją z dnia 15 września 1984 r.

Dwór wybudowany został w początku XX w. w stylu neoklasycystycznym. Pierwotnie jego właścicielem był Wilhelm Zawadył, natomiast 1937 r. majątek przeszedł w posiadanie ss. Miecza Rudnickiego. W okresie II wojny światowej siedzibę w dworku miał „Arbeitsstab”. Po 1945 r. założenie przeszło na własność Skarbu Państwa i w dworku utworzono szkołę podstawową i szkołę średnią rolniczą. W latach 1951-1955 w obiekcie znajdował się Urząd Gromadzkiej Rady Narodowej, natomiast w okresie 1955-1975 ponownie funkcjonowała szkoła rolnicza. Od 1975 do 1980 r. dwór był nieużytkowany. W latach 1983-1985

przeprowadzono gruntowny remont z adaptacją na cele biurowe. Ostatecznie umieszczono w nim Rodzinny Dom Dziecka, który funkcjonuje obecnie.

Rysunek 9. Dwór w Biskupicach (obecnie Rodzinny Dom Dziecka)

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Dwór jest budynkiem ceglany, otynkowanym, parterowym, wybudowanym na rzucie prostokąta, kryty dachem dwuspadowym, wzniesionym na wysokim cokole. Od strony wschodniej dostawiona dobudówka, natomiast od strony południowej taras. W elewacji północnej i południowej mansarda zwieńczona dachem dwuspadowym. Wystrój dekoracyjny ścian w tynku w postaci gzymsu podokapowego i oprawy okiennej (nadproża, podokienniki, ościeże).

Park podworski założony został w drugiej połowie XIX w. jako założenie krajobrazowe. Obecnie w parku zachowała się aleja lipowa w części zachodniej oraz wolne przestrzenie między drzewami jako ślady po dawnych alejkach. Stan drzewostanu oceniany jest jako dobry i nie został zniszczony na przestrzeni lat. W południowo-zachodniej części założenia zlokalizowany jest również niewielki staw.

Rysunek 10. Park podworski w Biskupicach

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Kościół parafialny p.w. św. Wojciecha wraz z dzwonnica i murem ogrodzeniowym (przykościelnym) w Broniewie

Zabytkowy zespół sakralny wpisany został do rejestru zabytków pod nr A/421 decyzją z dnia 20 czerwca 1988 r.

Kościół wybudowany został w 1860 r. staraniem ówczesnego proboszcza W. Kochowicza, na miejscu poprzedniej, drewnianej świątyni wzniesionej prawdopodobnie w XVII w.

Jest to kościół późnoklasycystyczny, orientowany, wzniesiony z cegły, otynkowany, na fundamencie kamiennym, kryty dachem dwuspadowym. Od strony zachodniej czworoboczna wieża zwieńczona hełmem z krzyżem. Od strony wschodniej prezbiterium zamknięte półkoliście, z aneksami po bokach, kryte dachem wielopołaciowym. W elewacjach liczne pilastry, między którymi umieszczone są półkoliste okna, udekorowane oprawami oraz profilowane gzymsy. Główne wejście w elewacji zachodniej, nad którym znajduje się trójkątny tympanon ujęty w profilowany gzyms, z umieszczoną pośrodku okrągłą blendą.

Rysunek 11. Kościół parafialny pw. Św. Wojciecha wraz z dzwonnica i ogrodzeniem w Broniewie

Źródło: <https://pl.wikipedia.org/>

Dzwonnica wzniesiona została wraz z kościołem w roku 1860 w stylu późnoklasycystycznym, na rzucie prostokąta zbliżonego do kwadratu z wejściem w ścianie wschodniej. Jest to obiekt dwukondygnacyjny, dzielony gzymsem, kryty dachem dwuspadowym z trójkątnymi szczytami z wolimi oczami, zwieńczonym prostokątną wieżyczką z sygnaturką i krzyżem. W górnej kondygnacji półkoliście zamknięte arkady i biforia.

Ogrodzenie wzniesione z cegły, otynkowane, przykryte daszkiem dwuspadowym. Po bokach segmenty lizen. Słupki ogrodzeniowe nakryte daszkiem czterospadowym kopertowym.

Park dworski w Broniewie

Zabytkowy zespół dworsko-parkowy powstał w II poł XIX w. Szczątkowe zachowanie założenia nie pozwoliło na określenie jego poszczególnych etapów kształtowania. Wiadomo, że po II wojnie światowej cały park uległ dewastacji. Obecnie wschodnia część parku zaadaptowana została na pola uprawne, natomiast w części zachodniej pozostały pojedyncze drzewa. Nie zachowały się również żadne budynki. Park wpisany został do rejestru zabytków pod nr A/1227 decyzją z dnia 15 września 1984 r.

Na terenie założenia pierwotnie znajdowały się dwa dworki należące do braci Witolda i Bogdana Zielińskich oraz budynki gospodarcze. Pierwszy dworek zlokalizowany był w pobliżu drogi wiodącej na podwórze w części zachodniej, drugi natomiast znajdował się w części wschodniej parku.

Pierwszy z powyższych był budynkiem parterowym, zbudowanym z gliny i drzewa, krytym dachem dwuspadowym. W dużym stopniu przypominał typową chatę wiejską. Po II wojnie światowej zamieszkały przez pracowników miejscowego PGR-u. Z powodu braku bieżących remontów i napraw uległ całkowitej dewastacji i w 1968 r. został rozebrany.

Drugi dworek z powodu złego stanu technicznego został rozebrany jeszcze przed II wojną światową.

Rysunek 12. Park dworski w Broniewie

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Zespół dworsko-parkowy w CzołóWKu

Zespół dworsko-parkowy, w skład którego wchodzi dwór oraz założenie parkowe. Wpisany został do rejestru zabytków pod nr A/1161 decyzją z dnia 17 września 1984 r.

Dwór wzniesiony został na miejscu poprzedniego zrujnowanego dworku w latach 1923-1925 przez Kazimierza Gruetzmacher – senatora i posła na Sejm II RP. Po II wojnie światowej zamieszkały przez kilka rodzin.

Budynek wzniesiony jest z cegły, otynkowany, podpiwniczony, na kamiennym fundamencie, na planie prostokąta, z niewielkimi ryzalitami z poprzeczną kalenicą w dwóch osiach środkowych, kryty dachem czterospadowym, na wysokiej ścianie kolankowej. Wystrój dekoracyjny ścian w tynku w postaci boniowanych naroży, gzymsu międzykondygnacyjnego i podokapowego, oprawy okiennej (nadproża, podokienniki, ościeże). W górnej partii ryzalitów boki ujęte w pilastry.

Rysunek 13. Dwór w Czołówku

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Park podworski powstał po roku 1867, kiedy to rodzina Gruetzmacher kupiła majątek Czołówkę liczący 12 włók ziemi, i postanowiła założyć obecny park wokół zrujnowanego drewniano-murowanego dworku. Po II wojnie światowej park został zniszczony przez miejscową ludność. Większość drzew została wtedy całkowicie wycięta. Obecnie zachowała się jedynie część południowo-zachodnia parku – pierwotna granica biegła w części północnej i wschodniej wzdłuż obecnie zachowanych alei drzew i obejmowała również pobliski staw. Z dawnego założenia pozostała jedynie aleja kasztanowa oraz starodrzew.

Rysunek 14. Park dworski w Czołówku

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Zespół dworsko-parkowy w Płowcach

Zespół dworsko-parkowy, w skład którego wchodzi dwór oraz założenie parkowe. Dwór wpisany został do rejestru zabytków pod nr 50/391/A decyzją z dnia 29 listopada 1957 r., natomiast założenie parkowe pod nr A/1301 z dnia 15 września 1984 r.

Dwór wybudowany został w roku 1759 w miejscu poprzedniego dworu drewnianego przez ówczesnego właściciela majątku Jana Biesiekierskiego. W 1860 r. nastąpiła gruntowna przebudowa obiektu – bryła dawnego dworu została zatarta. Biesiekierscy byli właścicielami majątku do II wojny światowej, kiedy to zostali wysiedleni do Generalnej Guberni. Na przestrzeni lat 1945-1954 w dworku mieszkała miejscowa ludność wsi Płowce. Następnie obiekt przemianowano na siedzibę Urzędu Gromadzkiej Rady Narodowej, a następnie na szkołę powszechną. Obiekt był wielokrotnie remontowany m.in. w latach 1945, 1949, 1967 i 1978 r. W 1961 r. szkołę przeniesiono do nowo wybudowanego budynku, a dwór przemianowano na dom nauczyciela. W 2001 r. stał się on również siedzibą Gminnej Biblioteki Publicznej.

Dwór jest obiektem parterowym, ceglany, otynkowany, wzniesionym na fundamencie z kamienia polnego, w stylu klasycystycznym, na planie wydłużonego prostokąta, kryty dachem czterospadowym mansardowym. W osiach skrajnych ryzality kryte dachem dwuspadowym o niższej poprzecznej kalenicy, natomiast w centrum ryzalit z piętrowym portykiem wspartym na czterech kolumnach, zwieńczonym trójkątnym przyczółkiem, kryty dachem dwuspadowym na poprzecznej kalenicy. Wystrój dekoracyjny ścian w tynku w postaci bonowanych naroży oraz opraw okiennych i drzwiowych (nadproża).

Rysunek 15. Dwór w Płowcach

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Założenie parkowe powstało w końcu XVIII w. jako założenie geometryczno-krajobrazowe. Przypuszcza się, że w otoczeniu dworu już dużo wcześniej istniało inne założenie ogrodowe. Do okresu II wojny światowej założenie było w posiadaniu rodziny Biesiekierskich, którzy dobrze gospodarzyli i dbali o roślinność. Po 1945 r. nastąpiła dewastacja parku przez miejscową ludność, która wykorzystywała park jako podwórze. Zwożono na nim trawę i siano oraz karmiono zwierzęta gospodarskie. Usunięto przy tym znaczną ilość drzew. Od roku 1954 porządkowaniem parku z wielkim zaangażowaniem zajął się dyrektor ówczesnej szkoły podstawowej – Henryk Krupczak. Organizował on akcje porządkowe, odnawiał alejki, oczyszczał istniejące aleje oraz sadził nowe drzewa w miejsca wyciętych. Dzięki jego staraniom założenie przetrwało w dobrym stanie do dzisiaj.

Rysunek 16. Park dworski w Płowcach

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Zespół dworsko-parkowy w Skibinie

Zespół dworsko-parkowy, w skład którego wchodzi dwór oraz założenie parkowe. Wpisany został do rejestru zabytków pod nr A/1229 decyzją z dnia 15 września 1984 r.

Dwór wzniesiony został na początku XX w. Przed II wojną światową należał do lekarza Jana Szejkowskiemu. Zarządcą był natomiast Kiszczurno. W okresie okupacji niemieckiej dworkiem zarządzał Niemiec o nieznanym nazwisku. Po 1945 r. majątek został rozparcelowany, rozebrano budynki gospodarcze, a w obiekcie umieszczono szkołę podstawową. W latach 60-tych XX w. przeprowadzono remont i inwentaryzację natomiast w latach 90-tych XX w., dobudowano nowe skrzydło szkoły i wyremontowano pomieszczenia sanitarne.

Dwór jest obiektem parterowym, wzniesionym z cegły, otynkowanym, częściowo podpiwniczonym, kryty płaskim dachem dwuspadowym. Bryła budynku silnie

rozcłonkowana, poszczególne człony nakryte osobnymi dachami (dwuspadowymi). Od strony zachodniej do bryły przylega prostokątna oficyna, natomiast po stronie wschodniej przylega dobudowane skrzydło w kształcie litery „L”. W elewacji południowej piętrowy ryzalit z balkonem wspartym na konsolkach, kryty dachem dwuspadowym. Wystrój dekoracyjny ścian w tynku w postaci gzymsu podokapowego.

Rysunek 17. Dwór w Skibinie

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Założenie parkowe powstało na początku XX w. jako założenie krajobrazowe i ogrodowe. Prawdopodobnie już wcześniej istniało w miejscu obecnego parku, zadrzewienie, które dało początek istniejącemu założeniu. W latach 20-tych i 30-tych XX w. park był należycie zadbane i pielęgnowany. Od 1930 r. właściciel majątku, lekarz Jan Szwejkowski, z uwagi na zły stan zdrowia nie mógł dbać należycie o założenie, wobec czego park zaczął podupadać. W czasie II wojny światowej park został częściowo uporządkowany przez niemieckiego zarządcę. Po 1945 r. nastąpiło rozparcelowanie majątku i rozbiórka budynków gospodarczych. W kolejnych latach park z powodu braku bieżących prac porządkowych stopniowo dziczał. Obecnie jest on w dużej części zdewastowany. Brak jest śladów dawnych alejek i dróg wewnętrznych. Centralna część została zaadoptowana na boisko piłkarskie. W północnej części znajduje się dodatkowo niewielki zdziczały staw.

Rysunek 18. Park dworski w Skibinie

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego – analiza szans i zagrożeń

Zachowane obiekty zabytkowe na terenie gminy Radziejów, są zróżnicowane pod względem architektonicznym, a także pod względem sposobu użytkowania i stanu zachowania. Analiza stanu dziedzictwa kulturowego i uwarunkowań jego ochrony na terenie gminy doprowadziła do rozpoznania następujących czynników determinujących jej dalszy rozwój.

W tabeli poniżej zestawiono mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia. Zdiagnozowane mocne strony oraz szanse dają możliwość dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu z uwzględnieniem wartości historycznych i kulturowych tego obszaru. Należy jednak zwrócić uwagę na występujące nadal słabe strony w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a także na potencjalne zagrożenia, które mogą powodować negatywne skutki dla ochrony obiektów i obszarów zabytkowych zlokalizowanych w granicach gminy Radziejów.

Tabela 2. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Radziejów

Mocne strony	Słabe strony
<p>zachowane liczne obiekty architektury sakralnej i dworskiej,</p> <p>występowanie stanowisk archeologicznych,</p> <p>bogate dziedzictwo historyczne gminy, w tym głównie „bitwa pod Płowcami”,</p> <p>wykorzystanie obiektów zabytkowych do rozwoju atrakcji turystycznych,</p> <p>kultywowanie dziedzictwa niematerialnego regionu,</p> <p>funkcjonujące instytucje kultury,</p> <p>szlaki turystyczne przebiegające przez obszar gminy (Szlak Piastowski, Szlak Łokietka i Szlak Powstania Styczniowego),</p> <p>promocja historii i dziedzictwa kulturowego na stronie gminy i w popularnych mediach społecznościowych.</p>	<p>konkurencja turystyczna ze strony gmin sąsiednich,</p> <p>niewystarczające środki na renowację zabytkowych obiektów,</p> <p>wiele obiektów zabytkowych, niebędących własnością gminy, wymaga podjęcia prac konserwatorskich lub remontowych.</p>
Szanse	Zagrożenia
<p>rosnąca świadomość mieszkańców nt. znaczenia krajobrazu kulturowego i obiektów zabytkowych jako produktu turystycznego,</p> <p>wzrost roli mediów w popularyzowaniu tematów historycznych oraz tematów dotyczących zabytków i ich ochrony,</p> <p>możliwość rewaloryzacji znaczącej części obiektów zabytkowych z wykorzystaniem środków krajowych i dotacji unijnych,</p> <p>możliwość pozyskania dotacji na prace konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł,</p> <p>kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych,</p> <p>przewodzenie dalszych badań archeologicznych,</p> <p>uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w programach, strategiach i planach rozwoju gminy.</p>	<p>ryzyko wystąpienia negatywnych zdarzeń losowych mogących uszkodzić lub zniszczyć obiekty zabytkowe,</p> <p>brak możliwości podjęcia prac remontowo – konserwatorskich przy obiektach stanowiących dziedzictwo kulturalne będących własnością prywatną,</p> <p>trudności w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, głównie przez prywatnych właścicieli,</p> <p>degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzenie elementów nowej zabudowy nienawiązujących do historycznego charakteru miejscowości,</p> <p>samowolne działania na zabytkach – prowadzenie prac bez zezwoleń, niezgodnie ze sztuką budowlaną i zasadami konserwatorskimi,</p> <p>budowa nowych elementów stwarzających dysonans w krajobrazie kulturowym, np. nośniki reklamowe, maszty i stacje bazowe telefonii komórkowej, itp.</p>

Źródło: Opracowanie własne

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami

Po przeprowadzeniu analizy określono priorytety realizacji *Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025*. Celem podjęcia wieloletnich i kompleksowych działań jest poprawa stanu obiektów zabytkowych, ale także ochrona dziedzictwa kulturowego i budowanie tożsamości regionalnej, jak również promowanie dotychczasowego dorobku lokalnej społeczności wśród mieszkańców gminy i turystów.

W ramach przedmiotowego Programu wyznaczono następujące priorytety:

Priorytet I. Ochrona dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego;

Priorytet II. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego;

Priorytet III. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki

W ramach wymienionych priorytetów wytyczono kierunki działań i na tej podstawie wytyczono poszczególne zadania do realizacji.

Tabela 3. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Radziejów – priorytet I

Priorytet I. Ochrona dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Prowadzenie prac remontowo – konserwatorskich przy obiektach zabytkowych; Opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów obiektów zabytkowych; Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków; Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym parków, cmentarzy, obszarów nieczynnych cmentarzy); Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zmieszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.); Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych.	2022-2025
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i	Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy, dawnych parkach dworskich itp.; Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych;	2022-2025

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Priorytet I. Ochrona dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
edukacyjne	Umieszczanie tablic informacyjnych na zabytkach.	
Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	<p>Współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną;</p> <p>Wspieranie rozwoju muzeów regionalnych, skansenów i innych instytucji kultury;</p> <p>Szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną;</p> <p>Wspieranie utrzymania na rynku prac zanikających rzemiosł i zawodów;</p> <p>Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach.</p>	2022-2025

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 4. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Radziejów – priorytet II

Priorytet II. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<p>Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi (w tym weryfikacja obowiązujących w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków);</p> <p>Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;</p> <p>Walka z samowolami budowlanymi;</p> <p>Wdrażanie zapisów gminnych/ lokalnych programów rewitalizacji w realizacji zagospodarowania przestrzennego (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego).</p>	2022-2025

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 5. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Radziejów – priorytet III

Priorytet III. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym	<p>Udostępnienie informacji o zabytkach na stronie internetowej gminy;</p> <p>Utworzenie systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego;</p> <p>Opracowanie mapy zabytków znajdujących się na terenie gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego.</p>	2022-2025
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<p>Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego;</p> <p>Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych;</p> <p>Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i udział w nich;</p> <p>Wspieranie i upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć.</p>	2022-2025
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywaniem lub realizowanym procesem inwestycyjnym	<p>Weryfikacja obiektów wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków pod kątem zgodności ze stanem faktycznym;</p> <p>Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów wpisanych do ewidencji zabytków.</p>	2022-2025
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	<p>Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego;</p> <p>Tworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej.</p>	2022-2025

Źródło: Opracowanie własne

Zadania określone przez Gminę Radziejów planowane są do realizacji w sposób ciągły w okresie obowiązywania Programu, tj. w latach 2022-2025. Będą one finansowane głównie ze środków własnych, budżetu gminy, a w miarę możliwości uzyskania wsparcia z zewnątrz, również ze środków zewnętrznych, w tym funduszy europejskich. Ze względu na brak

sprecyzowanych planów we wszystkich ww. kierunkach działań, nie jest możliwa szczegółowa charakterystyka zadań.

W tabeli poniżej uwzględniono planowane zadania szczegółowe.

Tabela 6. Przedsięwzięcia w ramach Programu opieki nad zabytkami

Zadanie	Szacunkowe koszty i źródła finansowania	Termin realizacji
Utrzymanie cmentarza poległych w Bitwie pod Płowcami	3-5 tys. zł rocznie Budżet Gminy	2023-2025
Utrzymanie i porządkowanie terenu przy kapliczkach, figurach i krzyżach przydrożnych	3 tys. zł rocznie Budżet Gminy	2023-2025
Dotacje z Budżetu Gminy na realizację prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (zespół kościoła parafialnego)	Koszty zależne od zgłaszanych potrzeb w ramach wniosku o udzielenie dotacji Budżet Gminy	2023-2025

Źródło: Opracowanie własne

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w niniejszym Programie będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- a) **instrumentów prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością Gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- b) **instrumentów finansowych** – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością Gminy Radziejów, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- c) **instrumentów koordynacji** – obejmujących między innymi realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- d) **instrumentów społecznych** – obejmujących m.in. działania edukacyjne i promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;

- e) **instrumentów kontrolnych** – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go uchwałą (zgodnie z pkt 3 art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Program opracowywany jest na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Wójt Gminy jest odpowiedzialny za sporządzanie co dwa lata sprawozdań z realizacji zadań Programu i przedstawienie ich Radzie Gminy.

Głównym odbiorcą niniejszego Programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców gminy. Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad nimi oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

W poniższej tabeli przedstawiono przykładowe kryteria prowadzenia oceny realizacji Programu.

Tabela 7. Kryteria prowadzenia oceny realizacji Programu

Nazwa priorytetu	Wskaźniki
<p>Priorytet I Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego Gminy Radziejów</p>	<p>Poziom wydatków budżetu Gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami; Wartość finansowa wykonanych prac remontowo - konserwatorskich przy zabytkach; Liczba obiektów, w obrębie których przeprowadzono prace remontowo-konserwatorskie; Wartość pozyskanych środków ze źródeł zewnętrznych; Liczba zrewaloryzowanych zespołów zabytkowej zieleni; Liczba zamontowanych instalacji przeciwpożarowych i alarmowych na obiektach zabytkowych; Liczba przeprowadzonych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych; Koszty bieżących prac porządkowych; Ilość zamieszczonych nowych tablic informacyjnych na zabytkach; Liczba wspartych instytucji kultury; Liczba przeszkolonych osób w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną; Liczba wspartych gospodarstw agroturystycznych;</p>
<p>Priorytet II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego</p>	<p>Liczba opracowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w których uwzględniono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury</p>

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Nazwa priorytetu	Wskaźniki
	współczesnej; Liczba zrealizowanych zapisów z lokalnego programu rewitalizacji w realizacji zagospodarowania przestrzennego.
<p>Priorytet III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości</p>	Liczba udostępnianych informacji o zabytkach na stronie internetowej gminy; Liczba utworzonych systemów informacji i promocji środowiska kulturowego; Liczba opracowanych map zabytków znajdujących się na terenie gminy; Liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników); Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych; Liczba przeprowadzonych dodatkowych zajęć szkolnych o tematyce historycznej i kulturowej; Liczba obiektów wpisanych i wykreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków i/lub wojewódzkiej ewidencji zabytków; Liczba wprowadzonych zintegrowanych systemów informacji wizualnej; Liczba utworzonych i zmodernizowanych elementów infrastruktury służącej funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej.

Źródło: Opracowanie własne

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Art. 71 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami mówi, iż *w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. Ponadto sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.*

Zgodnie z art. 73 ustawy podmioty będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające zabytek w trwałym zarządzie albo będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, mogą ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru albo prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Z kolei zgodnie z art. 74 ustawy dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez:

- 1) ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest ten minister;
- 2) wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa jest udzielana ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Zgodnie z art. 81 w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Poniżej przedstawiono możliwe źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych. Zasadne jest sprawdzenie możliwości ubiegania się o wsparcie w instytucjach każdorazowo przed złożeniem wniosku o dotację.

Istnieje możliwość finansowania zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami z następujących źródeł:

Rady Gminy (budżet gminy);

Rady Powiatu (budżet powiatu);

Sejmiku Województwa (budżet województwa);

Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda);

Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego) oraz innych ministrów;

Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;

Środków Unii Europejskiej i innych środków pomocowych m.in. Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 (FEnIKS);

Funduszu Kościelnego w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji (dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

11. Załączniki

Załącznik 1. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się na terenie gminy Radziejów (stan na lipiec 2022 r.)

Załącznik 2. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Radziejów w strefie „W.II”

Załącznik 1. Wykaz obiektów nieruchomości znajdujących się na terenie gminy Radziejów (stan na lipiec 2022 r.)

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków / Ewidencja zabytków
1.	Bieganowo	krzyż przydrożny	ok. 1945 r., remont po 2000	Ew. zab.
2.	Bieganowo	krzyż przydrożny	ok. 1945 r., rem. lata 80-te XX w.	Ew. zab.
	Biskupice	<u>zespół dworsko – parkowy :</u>		1984. 09. 15 – A/1228/1-2
3.		dwór, ob. Rodzinny Dom Dziecka	XIX w. poł.	
4.		park dworski	XIX w. 2 poł.	
5.		budynek gospodarczy – obora	1900 ok.	Ew. zab.
	Broniewek-Płowki	<u>zespół dworsko – parkowy :</u>		Ew. zab.
6.		oficyna	XX w. 1 poł.	Ew. zab.
7.		fragment bramy wjazdowej z figurą św. Floriana		Ew. zab.
8.		park dworski	XVIII/XIX w.	Ew. zab.
	Broniewo	<u>zespół kościoła parafialnego :</u>		1988. 06. 20 – A/421/1-3
9.		kościół parafialny rzymskokatolicki p.w. św. św. Wojciecha i Barbary	1860	
10.		dzwonnica	1860 ok.	
11.		ogrodzenie	1860 ok.	Ew. zab.
12.		plebania		Ew. zab.
13.		brama wjazdowa do plebanii	k. XIX w.	Ew. zab.
14.	Broniewo	cmentarz parafialny rzymskokatolicki	XIX w. k.	Ew. zab.
15.	Broniewo	ogrodzenie cmentarza parafialnego	k. XIX w.	Ew. zab.
16.	Broniewo	kapliczka przydrożna	XIX w. poł. ok.	Ew. zab.
17.	Broniewo	park dworski	XIX w. 2 poł.	1984. 09. 15 – A/1227
18.	Broniewo	budynki z zespołu dawnego folwarku dworu		Ew. zab.
19.	Czołowo	krzyż przydrożny	ok. poł. XX w., remont po 2010	Ew. zab.
20.	Czołowo	krzyż przydrożny II	ok. poł. XX w., remont po 2000	Ew. zab.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków / Ewidencja zabytków
21.	Czołowo	krzyż przydrożny III	ok. poł. XX w., remont ok. 1990	Ew. zab.
22.	Czołowo	kapliczka przydrożna	1 poł. XX w.	Ew. zab.
	Czołówek	<u>zespół dworsko – parkowy :</u>		1984. 09. 17 – A/1161
23.		dwór	1923-1925	
24.		park dworski	XIX w. k.	
25.		spichlerz	1920	
26.	Czołówek	kapliczka przydrożna	XIX w. k.	
27.	Kłonówek	kapliczka przydrożna	XIX w. 4 ćw.	Ew. zab.
28.	Kłonówek	krzyż przydrożny	1 poł. XX w.	Ew. zab.
29.	Kłonówek	budynki folwarczne	1934	Ew. zab.
30.	Kłonówek	budynek podworski	1934	Ew. zab.
31.	Kwilno	krzyż przydrożny	ok. 1940, remont po 2000	Ew. zab.
32.	Opatowice	Stanowiska archeologiczne		1986. 12. 08 – C/167
	Opatowice	<u>zespół dworsko – parkowy :</u>		Ew. zab.
33.		dwór	2 poł. XIX w.	Ew. zab.
34.		park dworski	2 poł. XIX w.	Ew. zab.
35.		aleja lipowa dojazdowa do dworu	2 poł. XIX w.	Ew. zab.
36.	Opatowice	kapliczka przydrożna z figurą NMP	k. XIX w.	Ew. zab.
	Płowce	<u>zespół dworsko – parkowy :</u>		Ew. zab.
37.		Dwór, ob. dom nauczyciela	1759	1957. 11. 29– 50/391/A
38.		park dworski	XVIII w. k.	1984. 09. 15 – A/1301
39.		spichlerz, ob. magazyn	XIX w. k.	Ew. zab.
40.	Płowce	Stacja kolejki wąskotorowej	ok. 1926	Ew. zab.
41.	Płowce	cmentarz poległych w bitwie w 1331 r.		Ew. zab.
42.	Płowce I	krzyż przydrożny	ok. 1940	Ew. zab.
43.	Płowce II	krzyż przydrożny	ok. 1945, remont po 2000	Ew. zab.

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków / Ewidencja zabytków
44.	Płowce II	krzyż przydrożny	ok. 1940, remont po 2000	Ew. zab.
45.	Płowce II	kapliczka przydrożna	1 poł. XX w.	Ew. zab.
46.	Płowki	krzyż przydrożny I	ok. 1945	Ew. zab.
47.	Płowki	krzyż przydrożny II	ok. 1945	Ew. zab.
48.	Płowki	krzyż przydrożny, przy nr 5	1921	Ew. zab.
	Przemystka	<u>zespół dworsko – parkowy :</u>		Ew. zab.
49.		dwór	1924	Ew. zab.
50.		pozostałości parku	XX w. pocz.	Ew. zab.
51.		oficyna	1933	Ew. zab.
52.		budynek d. folwarku dworu - obora	XX w. pocz.	Ew. zab.
	Skibin	<u>zespół dworsko – parkowy :</u>		1984. 09. 15 – A/1229/1-2
53.		dwór	XX w. pocz.	
54.		park dworski	XX w. pocz.	
55.	Szostka	krzyż przydrożny	1948	Ew. zab.
56.	Szostka	krzyż przydrożny	ok. 1945, remont po 2000	Ew. zab.
57.	Stary Radziejów Wieś	krzyż przydrożny	ok. 1945, remont po 2000	Ew. zab.
58.	Stary Radziejów Kolonia	d. dwór	ok. 1900 r.	Ew. zab.
59.	Stary Radziejów Kolonia	krzyż przydrożny	ok. 1945, remont k. XX w.	Ew. zab.
60.	Stary Radziejów Kolonia	krzyż przydrożny	ok. 1945	Ew. zab.
61.	Stary Radziejów Kolonia	figura przydrożna NMP	1949 r.	Ew. zab.
62.	Stary Radziejów Kolonia	figura przydrożna Chrystusa	1949 r.	Ew. zab.
63.		linia kolejki wąskotorowej	1900	Ew. zab.

Załącznik 2. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Radziejów w strefie „W.II”

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
1	Broniewo	Radziejów	3	47-42	19	ślad osadnictwa		epoka kamienia	
2	Szostka	Radziejów	1	47-42	29	ślad osadnictwa	k. łużycka		
						ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E	
						ślad osadnictwa		późne średniowiecze	
3	Szostka	Radziejów	2	47-42	30	ślad osadnictwa		epoka kamienia	
						ślad osadnictwa	k. łużycka		
4	Szostka	Radziejów	3	47-42	31	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						ślad osadnictwa		schyłkowy neolit	
						ślad osadnictwa	k. przeworska		
						ślad osadnictwa			
5	Broniewo	Radziejów	1	47-42	32	osada	k. łużycka		archiwalne nie potwierdzone w terenie
						osada	k. przeworska		
						osada		III okres wczesne średniowiecze	
6	Broniewo	Radziejów	2	47-42	33	osada	k. pucharów lejkowatych		archiwalne nie potwierdzone w terenie
						punkt osadniczy	k. amfor kulistych		
						osada	k. łużycka	halsztat	
						osada	k. wchodniopomorska		
						osada	k. przeworska		
						osada		III okres wczesne średniowiecze	
7	Broniewo Kolonia	Radziejów	1	47-42	34	osada	k. ceramiki wstęgowej klutej		archiwalne nie potwierdzone w terenie
						osada	k. pucharów lejkowatych		
						osada	k. przeworska		
8	Płowki	Radziejów	2	47-42	35	osada	k. pucharów lejkowatych		archiwalne nie potwierdzone w terenie

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						cmentarzysko			
9	Płowki	Radziejów	6	47-42	36	luźne	k. ceramiki wstęgowej rytej		archiwalne nie potwierdzone w terenie
10	Płowki	Radziejów	7	47-42	37		k. pucharów lejkowatych		archiwalne brak lokalizacji
11	Płowki	Radziejów	8	47-42	38	cmentarzysko			archiwalne brak lokalizacji
12	Bronisław	Dobre/Radziejów	15	47-43	15	osada	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
13	Bronisław	Dobre/Radziejów	16	47-43	16	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
14	Bronisław	Dobre/Radziejów	17	47-43	17	śląd osadnictwa	k. staropolska		
15	Broniewo	Radziejów	1	47-43	92	osada	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. staropolska		
16	Bieganowo	Radziejów	1	47-43	93	śląd osadnictwa	k. prapolska		
						śląd osadnictwa	k. staropolska		
17	Bieganowo	Radziejów	2	47-43	94	osada	k. staropolska		
18	Bieganowo	Radziejów	3	47-43	95	śląd osadnictwa	k. staropolska		
19	Bieganowo	Radziejów	4	47-43	96	osada	k. staropolska		
20	Bieganowo	Radziejów	5	47-43	97	osada	k. pucharów lejkowatych		
						osada	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. prapolska		
21	Bieganowo	Radziejów	6	47-43	98	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
22	Bieganowo	Radziejów	7	47-43	99	śląd osadnictwa	k. łużycka		
23	Bieganowo	Radziejów	8	47-43	100	osada	k. pucharów lejkowatych	faza IV-V	
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
24	Bieganowo	Radziejów	9	47-43	101	śląd osadnictwa	k. prapolska		
						śląd osadnictwa	k. staropolska		
25	Bieganowo	Radziejów	11	47-43	102	osada	k. staropolska		
26	Bieganowo	Radziejów	12	47-43	103	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza F	

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						osada	k. staropolska		
27	Bieganowo	Radziejów	13	47-43	104	osada		wczesne średniowiecze faza F	
						osada	k. staropolska		
28	Bieganowo	Radziejów	14	47-43	105	osada	k. staropolska		
29	Bieganowo	Radziejów	15	47-43	106	osada	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
						osada	k. staropolska		
30	Bieganowo	Radziejów	16	47-43	107	osada	k. staropolska		
31	Bieganowo	Radziejów	17	47-43	108	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza F	
						śląd osadnictwa	k. staropolska		
32	Bieganowo	Radziejów	18	47-43	109	śląd osadnictwa	k. prapolska		
33	Bieganowo	Radziejów	19	47-43	110	śląd osadnictwa	k. staropolska		
34	Bieganowo	Radziejów	20	47-43	111	śląd osadnictwa	k. prapolska		
35	Bieganowo	Radziejów	21	47-43	112	osada	k. staropolska		
36	Bieganowo	Radziejów	22	47-43	113	osada		wczesne średniowiecze faza D-F	
						śląd osadnictwa	k. staropolska		
						śląd osadnictwa			
37	Piolunowo	Radziejów	1	47-44	112	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	faza IV-V	
						śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
38	Piolunowo	Radziejów	2	47-44	113	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
39	Piolunowo	Radziejów	3	47-44	114	śląd osadnictwa	k. łużycka		
40	Piolunowo	Radziejów	4	47-44	115	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						punkt osadniczy	k. łużycka		
41	Piołunowo	Radziejów	5	47-44	116	ślad osadnictwa		epoka kamienia	
42	Piołunowo	Radziejów	6	47-44	117	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
43	Broniewek	Radziejów	1	48-42	57	ślad osadnictwa	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
44	Czołowo	Radziejów	1	48-42	58	ślad osadnictwa	k. łużycka		
45	Czołowo	Radziejów	2	48-42	59	osada	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. amfor kulistych		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						ślad osadnictwa	k. prapolska		
46	Czołowo	Radziejów	3	48-42	60	punkt osadniczy	k. łużycka		
47	Czołowo	Radziejów	4	48-42	61	cmentarzysko	k. przeworska	późny okres lateński-OR B	
48	Czołowo	Radziejów	5	48-42	62	ślad osadnictwa		epoka kamienia	
49	Czołowo	Radziejów	6	48-42	63	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
50	Czołowo	Radziejów	7	48-42	64	ślad osadnictwa	k. łużycka		
51	Czołówek	Radziejów	1	48-42	65	ślad osadnictwa	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska	późny okres lateński-OR B	
52	Czołówek	Radziejów	2A	48-42	66	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	faza IV-V	
						ślad osadnictwa	k. przeworska		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza F	
53	Czołówek	Radziejów	2	48-42	67	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						ślad osadnictwa	k. łużycka		
						ślad osadnictwa	k. przeworska		
54	Czołówek	Radziejów	4	48-42	68	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						ślad osadnictwa	k. łużycka		
						ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze faza C-D	
						ślad osadnictwa			

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
55	Czołówek	Radziejów	5	48-42	69	śląd osadnictwa		schyłkowy neolit	
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa			
56	Czołówek	Radziejów	7	48-42	70	śląd osadnictwa	k. przeworska		
						śląd osadnictwa			
57	Czołówek	Radziejów	8	48-42	71	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
						śląd osadnictwa	k. prapolska		
58	Czołówek	Radziejów	9	48-42	72	punkt osadniczy	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza D-E	
59	Płowki	Radziejów	1	48-42	73	śląd osadnictwa		schyłkowy neolit	
60	Płowki	Radziejów	5	48-42	74	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
61	Płowki	Radziejów	3	48-42	75	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. prapolska		
62	Płowki	Radziejów	4	48-42	76	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	faza IV-V	
63	Przemystka	Radziejów	1	48-43	1	punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
64	Przemystka	Radziejów	2	48-43	2	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
65	Przemystka	Radziejów	3	48-43	3	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
66	Bieganowo	Radziejów	4	48-43	4	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
67	Bieganowo	Radziejów	5	48-43	5	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
68	Bieganowo	Radziejów	23	48-43	6	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
69	Bieganowo	Radziejów	24	48-43	7	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
70	Bieganowo	Radziejów	25	48-43	8	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
71	Bieganowo	Radziejów	26	48-43	9	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
72	Biskupice	Radziejów	1	48-43	10	śląd osadnictwa	k. łużycka		
73	Biskupice	Radziejów	2	48-43	11	śląd osadnictwa	k. prapolska		
74	Biskupice	Radziejów	3	48-43	12	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
75	Biskupice	Radziejów	4	48-43	13	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
76	Biskupice	Radziejów	5	48-43	14	cmentarzysko	k. przeworska	faza C-D	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
77	Biskupice	Radziejów	6	48-43	15	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska	faza B-D	
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza D-E	
78	Biskupice	Radziejów	7	48-43	16	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	faza IV-V	
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
79	Biskupice	Radziejów	8	48-43	17	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza E-F	
80	Biskupice	Radziejów	9	48-43	18	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
81	Biskupice	Radziejów	10	48-43	19	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
82	Biskupice	Radziejów	11	48-43	20	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza C-D	
83	Biskupice	Radziejów	12	48-43	21	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
84	Biskupice	Radziejów	13	48-43	22	punkt osadniczy	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
85	Biskupice	Radziejów	14	48-43	23	punkt osadniczy	k. przeworska	faza C-D	
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
86	Biskupice	Radziejów	15	48-43	24	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
87	Biskupice	Radziejów	16	48-43	25	śląd osadnictwa	k. przeworska		
88	Biskupice	Radziejów	17	48-43	26	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
89	Biskupice	Radziejów	18	48-43	27	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
90	Biskupice	Radziejów	19	48-43	28	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
91	Biskupice	Radziejów	20	48-43	29	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
92	Biskupice	Radziejów	21	48-43	30	punkt osadniczy	k. przeworska		
93	Biskupice	Radziejów	22	48-43	31	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
94	Biskupice	Radziejów	23	48-43	32	śląd osadnictwa	k. łużycka		
95	Biskupice	Radziejów	24	48-43	33	śląd osadnictwa	k. przeworska		
96	Biskupice	Radziejów	25	48-43	34	śląd osadnictwa	k. łużycka	środkowy okres lateński	
97	Biskupice	Radziejów	26	48-43	35	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
98	Biskupice	Radziejów	27	48-43	36	śląd osadnictwa		epoka kamienia	

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
99	Biskupice	Radziejów	28	48-43	37	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
100	Biskupice	Radziejów	29	48-43	38	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
101	Biskupice	Radziejów	30	48-43	39	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
102	Biskupice	Radziejów	31	48-43	40	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
103	Biskupice	Radziejów	32	48-43	41	punkt osadniczy	k. łużycka		
104	Biskupice	Radziejów	33	48-43	42	śląd osadnictwa	k. przeworska		
105	Biskupice	Radziejów	34	48-43	43	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
106	Biskupice	Radziejów	35	48-43	44	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						cmentarzysko	k. pomorska		
107	Biskupice	Radziejów	36	48-43	45	śląd osadnictwa	k. przeworska	faza C-D	
108	Biskupice	Radziejów	37	48-43	46	punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
109	Biskupice	Radziejów	38	48-43	47	śląd osadnictwa	k. przeworska	faza C-D	
110	Biskupice	Radziejów	39	48-43	48	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
111	Biskupice	Radziejów	40	48-43	49	śląd osadnictwa	k. przeworska		
112	Biskupice	Radziejów	41	48-43	50	śląd osadnictwa	k. przeworska		
113	Biskupice	Radziejów	42	48-43	51	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza D-F	
114	Biskupice	Radziejów	43	48-43	52	śląd osadnictwa		schyłkowy neolit	

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
115	Biskupice	Radziejów	44	48-43	53	ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze faza F	
116	Biskupice	Radziejów	45	48-43	54				
117	Biskupice	Radziejów	46	48-43	55	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						ślad osadnictwa	k. łużycka		
						ślad osadnictwa	k. przeworska		
						ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
118	Biskupice	Radziejów	47	48-43	56	punkt osadniczy	k. przeworska		
119	Skibin	Radziejów	1	48-43	59	ślad osadnictwa	k. łużycka		
						ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
120	Skibin	Radziejów	2	48-43	60	ślad osadnictwa	k. łużycka		
121	Skibin	Radziejów	3	48-43	61	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza D-E	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
122	Skibin	Radziejów	4	48-43	62	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
123	Skibin	Radziejów	5	48-43	63	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	faza IV-V	
						ślad osadnictwa	k. prapolska		
124	Skibin	Radziejów	6	48-43	64	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
125	Skibin	Radziejów	7	48-43	65	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
126	Skibin	Radziejów	8	48-43	66	ślad osadnictwa	k. łużycka		
						ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
127	Skibin	Radziejów	9	48-43	67	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	faza IV-V	
128	Skibin	Radziejów	10	48-43	68	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
129	Kwilno	Radziejów	1	48-43	69	ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
						ślad osadnictwa		późne średniowiecze	
130	Kwilno	Radziejów	2	48-43	70	ślad osadnictwa	k. przeworska		

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza E-F	
131	Kwilno	Radziejów	3	48-43	71	śląd osadnictwa	k. łużycka		
132	Kwilno	Radziejów	4	48-43	72	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
133	Kwilno	Radziejów	5	48-43	73	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
134	Kwilno	Radziejów	6	48-43	74	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
135	Kwilno	Radziejów	7	48-43	75	luźne		neolit	archiwalne brak lokalizacji
136	Kłonówek	Radziejów	1	48-43	76	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
137	Kłonówek	Radziejów	2	48-43	77	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
						śląd osadnictwa		schyłkowy neolit	
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska	faza B-C	
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza D-F	
138	Kłonówek	Radziejów	3	48-43	78	punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza E-F	
139	Kłonówek	Radziejów	4	48-43	79	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
140	Kłonówek	Radziejów	5	48-43	80	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza E-F	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
141	Kłonówek	Radziejów	6	48-43	81	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza E-F	
142	Kłonówek	Radziejów	7	48-43	82	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
143	Płowce II	Radziejów	1	48-43	83	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
144	Płowce II	Radziejów	2	48-43	84	cmentarzysko	k. przeworska		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza E-F	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
145	Płowce II	Radziejów	3	48-43	85	punkt osadniczy	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
146	Płowce II	Radziejów	4	48-43	86	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
147	Płowce II	Radziejów	5	48-43	87	śląd osadnictwa	k. prapolska		
148	Płowce 1	Radziejów	6	48-43	88	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
149	Płowce 1	Radziejów	7	48-43	89	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
150	Płowce 1	Radziejów	8	48-43	90	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
						punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	faza IV-V	
						śląd osadnictwa		schyłkowy neolit	
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E							
151	Płowce 1	Radziejów	9	48-43	91	punkt osadniczy	k. łużycka		
152	Radziejów	Radziejów Miasto	1	48-43	92	osada	k. pucharów lejkowatych		archiwalne, stanowisko zniszczone
						osada	k. ceramiki sznurowej		
153	Radziejów	Radziejów Miasto	2	48-43	93	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		archiwalne, stanowisko zniszczone
						śląd osadnictwa	k. ceramiki sznurowej		
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
						cmentarzysko	k. przeworska		
154	Radziejów	Radziejów Miasto	3	48-43	94	osada	k. pucharów lejkowatych		archiwalne, weryfikacja negatywna
						osada	k. amfor kulistych		

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						cmentarzysko	k. ceramiki sznurowej		
155	Radziejów	Radziejów Miasto	4	48-43	95	osada	k. pucharów lejkowatych		archiwalne, weryfikacja negatywna
						osada	k. amfor kulistych		
						cmentarzysko	k. ceramiki sznurowej		
						cmentarzysko	k. łużycka		
156	Radziejów	Radziejów Miasto	5	48-43	96	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej		
						osada	k. lendzielska		
						ślad osadnictwa	k. amfor kulistych		
						ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						ślad osadnictwa	k. łużycka		
						ślad osadnictwa	k. przeworska		
						osada		wczesne średniowiecze faza A	
ślad osadnictwa		nowożytny							
157	Radziejów	Radziejów Miasto	6	48-43	97	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej		archiwalne, weryfikacja negatywna
						osada	k. późnej ceramiki wstęgowej	faza II-III	
						ślad osadnictwa	k. łużycka		
						osada	k. przeworska	faza D	
						osada		wczesne średniowiecze faza A	
						osada		wczesne średniowiecze faza E-F	
158	Radziejów	Radziejów Miasto	7	48-43	98	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej		
						osada	k. lendzielska		
						osada	k. amfor kulistych		
						osada	k. przeworska	późny okres lateński	
						ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze faza B-E	
159	Radziejów	Radziejów Miasto	8	48-43	99	cmentarzysko	k. grobów kloszowych	środkowy okres lateński	archiwalne brak lokalizacji
160	Radziejów	Radziejów Miasto	9	48-43	100	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej		archiwalne, stanowisko zniszczone
161	Radziejów	Radziejów Miasto	10	48-43	101	osada	k. pucharów lejkowatych		

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
162	Radziejów	Radziejów Miasto	11	48-43	102	osada	k. amfor kulistych		
						osada	k. przeworska	OR	archiwalne, stanowisko zniszczone
						osada	k. pucharów lejkowatych		archiwalne, weryfikacja negatywna
						osada	k. trzciniicka		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze	
163	Radziejów	Radziejów Miasto	12	48-43	103	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej		archiwalne, stanowisko zniszczone
						osada	k. lendzielska		
						punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
164	Radziejów	Radziejów Miasto	13	48-43	104	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej		archiwalne, weryfikacja negatywna
						osada	k. lendzielska		
165	Radziejów	Radziejów Miasto	14	48-43	105	śląd osadnictwa	k. późnej ceramiki wstęgowej		
						punkt osadniczy	k. amfor kulistych		
						osada	k. łużycka		
						osada	k. przeworska		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
166	Radziejów	Radziejów Miasto	15	48-43	106	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
						śląd osadnictwa	k. późnej ceramiki wstęgowej		
						punkt osadniczy	k. amfor kulistych		
						osada	k. ceramiki sznurowej		
						śląd osadnictwa		wczesna epoka brązu	
						śląd osadnictwa	k. iwieńska		
						osada	k. łużycka		
						osada	k. przeworska	faza C-D	
167	Radziejów	Radziejów Miasto	17	48-43	107		k. ceramiki sznurowej		archiwalne, weryfikacja negatywna

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
168	Radziejów	Radziejów Miasto	18	48-43	108	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej		
						osada	k. pucharów lejkowatych		
						osada	k. łużycka		
						osada	k. przeworska	OR	
						osada		średniowiecze	
						osada		późne średniowiecze	
169	Radziejów	Radziejów Miasto	19	48-43	109		k. ceramiki sznurowej		archiwalne, stanowisko zniszczone
170	Radziejów	Radziejów Miasto	20	48-43	110	osada	k. pucharów lejkowatych		archiwalne, stanowisko zniszczone
						osada	k. ceramiki sznurowej		
						osada	k. przeworska		
171	Radziejów	Radziejów Miasto	21	48-43	111	osada	k. przeworska	OR	
						osada	k. prapolska		archiwalne, stanowisko zniszczone
172	Radziejów	Radziejów Miasto	22	48-43	112	cmentarzysko	k. pucharów lejkowatych		archiwalne, stanowisko zniszczone
173	Radziejów	Radziejów Miasto	23	48-43	113	osada	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
174	Radziejów	Radziejów Miasto	24	48-43	114	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej		archiwalne, weryfikacja negatywna
175	Radziejów	Radziejów Miasto	25	48-43	115	osada	k. pucharów lejkowatych		archiwalne, stanowisko zniszczone
						osada	k. łużycka		
						osada	k. prapolska		
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
176	Radziejów	Radziejów Miasto	26	48-43	116	osada		neolit	
						osada	k. przeworska	OR	archiwalne, stanowisko zniszczone
177	Radziejów	Radziejów Miasto	27	48-43	117	śląd osadnictwa	k. łużycka		archiwalne, stanowisko zniszczone
178	Radziejów	Radziejów Miasto	28	48-43	118	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
179	Radziejów	Radziejów Miasto	29	48-43	119	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
						cmentarzysko	k. łużycka		
						osada	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		Wczesne średniowiecze faza D	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
180	Radziejów	Radziejów Miasto	30	48-43	120	osada	k. pucharów lejkowatych		archiwalne, weryfikacja negatywna
181	Radziejów	Radziejów Miasto	31	48-43	121	miasto lokacyjne			
182	Radziejów	Radziejów Miasto	32	48-43	122	śląd osadnictwa	k. przeworska	OR	archiwalne, weryfikacja negatywna
						cmentarzysko		późne średniowiecze/nowożytny XIII-XVII w.	
183	Radziejów	Radziejów Miasto	33	48-43	123	punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
184	Radziejów	Radziejów Miasto	34	48-43	124	punkt osadniczy	k. łużycka		archiwalne, weryfikacja negatywna
						śląd osadnictwa	k. przeworska	faza C-D	
185	Radziejów	Radziejów Miasto	35	48-43	125	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		archiwalne, weryfikacja negatywna
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
186	Radziejów	Radziejów Miasto	36	48-43	126	punkt osadniczy	k. łużycka		archiwalne, weryfikacja negatywna
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
187	Radziejów	Radziejów Miasto	37	48-43	127	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
188	Radziejów	Radziejów Miasto	38	48-43	128	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
189	Radziejów	Radziejów Miasto	39	48-43	129	ślad osadnictwa		epoka kamienia	
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza C-F	
						ślad osadnictwa		późne średniowiecze	
190	Radziejów	Radziejów Miasto	40	48-43	130	punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze faza B-C	
191	Radziejów	Radziejów Miasto	41	48-43	131	punkt osadniczy	k. łużycka	wczesne średniowiecze faza C-D	
						ślad osadnictwa			
192	Radziejów	Radziejów Miasto	42	48-43	132	ślad osadnictwa	k. ceramiki wstęgowej		archiwalne, weryfikacja negatywna
193	Pruchnowo	Radziejów	1	48-43	133	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						ślad osadnictwa	k. amfor kulistych		
						osada	k. przeworska	faza B-C	
						ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
194	Pruchnowo	Radziejów	2	48-43	134	ślad osadnictwa	k. ceramiki sznurowej		archiwalne, weryfikacja negatywna
195	Pruchnowo	Radziejów	3	48-43	135	ślad osadnictwa	k. amfor kulistych		
196	Pruchnowo	Radziejów	4	48-43	136	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska	faza B-C	
197	Pruchnowo	Radziejów	5	48-43	137	ślad osadnictwa	k. łużycka		
						ślad osadnictwa	k. przeworska		
						ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
						ślad osadnictwa		późne średniowiecze	
198	Pruchnowo	Radziejów	6	48-43	138	punkt osadniczy	k. przeworska	faza C-D	
						ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
199	Pruchnowo	Radziejów	7	48-43	139	ślad osadnictwa		epoka kamienia	
						punkt osadniczy	k. przeworska		
200	Pruchnowo	Radziejów	8	48-43	140	punkt osadniczy	k. przeworska	faza C-D	

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
201	Pruchnowo	Radziejów	9	48-43	141	śląd osadnictwa	k. łużycka	środkowy okres lateński	
202	Pruchnowo	Radziejów	10	48-43	142	śląd osadnictwa	k. przeworska	późny okres lateński	
203	Pruchnowo	Radziejów	11	48-43	143	punkt osadniczy	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza A-B	
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
204	Pruchnowo	Radziejów	12	48-43	144	śląd osadnictwa	k. prapolska		
205	Pruchnowo	Radziejów	13	48-43	145	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
206	Pruchnowo	Radziejów	14	48-43	146	punkt osadniczy	k. przeworska	faza B	
207	Pruchnowo	Radziejów	15	48-43	147	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
208	Pruchnowo	Radziejów	16	48-43	148	punkt osadniczy	k. przeworska	późny okres lateński	
209	Pruchnowo	Radziejów	17	48-43	149	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
210	Pruchnowo	Radziejów	18	48-43	150	śląd osadnictwa	k. prapolska		
211	Pruchnowo	Radziejów	19	48-43	151	punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza D-E	
212	Pruchnowo	Radziejów	20	48-43	152	śląd osadnictwa	k. prapolska		
213	Pruchnowo	Radziejów	21	48-43	153	punkt osadniczy	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
214	Pruchnowo	Radziejów	22	48-43	154	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza D-E	

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
215	Pruchnowo	Radziejów	23	48-43	155	punkt osadniczy	k. amfor kulistych		
						cmentarzysko	k. iwieńska		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						cmentarzysko	k. przeworska	faza B	
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
216	Pruchnowo	Radziejów	24	48-43	156	punkt osadniczy	k. łużycka		archiwalne, weryfikacja negatywna
217	Pruchnowo	Radziejów	25	48-43	157	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkwatych		
						śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
						śląd osadnictwa	k. trzcinięcka		
						punkt osadniczy	k. łużycka	halsztat	
						punkt osadniczy	k. przeworska	faza B-D	
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza A-B	
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza F	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
218	Pruchnowo	Radziejów	26	48-43	158	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska	faza C-D	
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
219	Pruchnowo	Radziejów	27	48-43	159	punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska	faza B-C	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
220	Pruchnowo	Radziejów	28	48-43	160	punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
221	Pruchnowo	Radziejów	29	48-43	161	punkt osadniczy	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
222	Pruchnowo	Radziejów	30	48-43	162	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska	faza B-C	

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
223	Pruchnowo	Radziejów	31	48-43	163	śląd osadnictwa	k. przeworska		
224	Opatowice	Radziejów	2, 5, 6	48-43	164	śląd osadnictwa		schyłkowy paleolit	
						osada	k. pucharów lejkowatych		
						osada	k. łużycka		
						osada	k. przeworska		
						cmentarzysko	k. przeworska	faza B-D	
						punkt osadniczy		średniowiecze	
225	Opatowice	Radziejów	7	48-43	165	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	faza III	
						punkt osadniczy	k. amfor kulistych		
								wczesna epoka brązu	
						osada	k. przeworska		
226	Opatowice	Radziejów	11	48-43	166		k. przeworska		
						śląd osadnictwa	k. prapolska		
227	Opatowice	Radziejów	16	48-43	167	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
						śląd osadnictwa		neolit	
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
228	Radziejów	Radziejów	17	48-43	168	śląd osadnictwa		schyłkowy neolit	
229	Opatowice	Radziejów	18	48-43	169	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
230	Opatowice	Radziejów	19	48-43	170	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
231	Opatowice	Radziejów	20	48-43	171	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza F	
232	Opatowice	Radziejów	21	48-43	172	śląd osadnictwa	k. łużycka		
233	Opatowice	Radziejów	22	48-43	173	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	faza IV-V	
						punkt osadniczy	k. łużycka		
234	Opatowice	Radziejów	23	48-43	174	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
235	Opatowice	Radziejów	24	48-43	175	śląd osadnictwa	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
236	Opatowice	Radziejów	25	48-43	176	śląd osadnictwa		schyłkowy neolit	
237	Opatowice	Radziejów	26	48-43	177	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
238	Opatowice	Radziejów	27	48-43	178	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
239	Opatowice	Radziejów	28	48-43	179	śląd osadnictwa	k. łużycka		
240	Opatowice	Radziejów	29	48-43	180	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza F	
241	Opatowice	Radziejów	30	48-43	181	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
242	Opatowice	Radziejów	31	48-43	182	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza A-B	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
243	Opatowice	Radziejów	32	48-43	183	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
244	Opatowice	Radziejów	33	48-43	184	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy		schyłkowy neolit	
245	Opatowice	Radziejów	34	48-43	185	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. amfor kulistych		
246	Opatowice	Radziejów	35	48-43	186	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
247	Opatowice	Radziejów	36	48-43	187	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
248	Opatowice	Radziejów	37	48-43	188	śląd osadnictwa	k. łużycka		
249	Opatowice	Radziejów	38	48-43	189	cmentarzysko	k. przeworska		
250	Opatowice	Radziejów	39	48-43	190	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
						śląd osadnictwa	k. łużycka		

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza F	
251	Opatowice	Radziejów	40	48-43	191	punkt osadniczy	k. łużycka		archiwalne, weryfikacja negatywna
252	Stary Radziejów	Radziejów	1	48-43	192	śląd osadnictwa	k. przeworska		
253	Stary Radziejów	Radziejów	2	48-43	193	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
254	Stary Radziejów	Radziejów	3	48-43	194	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska	faza C-D	
255	Stary Radziejów	Radziejów	4	48-43	195	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
256	Stary Radziejów	Radziejów	5	48-43	196	śląd osadnictwa	k. przeworska		
257	Stary Radziejów	Radziejów	6	48-43	197	punkt osadniczy	k. łużycka		
258	Stary Radziejów	Radziejów	7	48-43	198	śląd osadnictwa	k. ceramiki wstęgowej rytej		
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
259	Stary Radziejów	Radziejów	8	48-43	199	śląd osadnictwa	k. łużycka		
260	Stary Radziejów	Radziejów	9	48-43	200	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
261	Stary Radziejów	Radziejów	10	48-43	201	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza F	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
262	Stary Radziejów	Radziejów	11	48-43	202	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza D-E	
263	Stary Radziejów	Radziejów	12	48-43	203	punkt osadniczy	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza F	
264	Stary Radziejów	Radziejów	13	48-43	204	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
265	Stary Radziejów	Radziejów	14	48-43	205	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
266	Stary Radziejów	Radziejów	15	48-43	206	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
267	Stary Radziejów	Radziejów	16	48-43	207	śląd osadnictwa	k. przeworska		
268	Stary Radziejów	Radziejów	17	48-43	208	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
269	Stary Radziejów	Radziejów	18	48-43	209	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
270	Stary Radziejów	Radziejów	19	48-43	210	punkt osadniczy	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
271	Stary Radziejów	Radziejów	20	48-43	211	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
272	Stary Radziejów	Radziejów	21	48-43	212	punkt osadniczy	k. przeworska		
273	Stary Radziejów	Radziejów	22	48-43	213	śląd osadnictwa	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
274	Stary Radziejów	Radziejów	23	48-43	214	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
275	Stary Radziejów	Radziejów	24	48-43	215	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D	
276	Stary Radziejów	Radziejów	25	48-43	216	śląd osadnictwa	k. przeworska		
277	Stary Radziejów	Radziejów	26	48-43	217	śląd osadnictwa	k. łużycka		
278	Stary Radziejów	Radziejów	27	48-43	218	cmentarzysko		epoka brązu	archiwalne, nieznaną lokalizacją
279	Opatowice	Radziejów	10	48-43	219	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
						śląd osadnictwa	k. iwieńska		
						osada	k. przeworska	okres wpływów rzymskich	
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza A-B	
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza E-F	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
280	Zagórzycy	Radziejów	9	48-43	220	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		archiwalne, nieznaną lokalizacją

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
281	Radziejów	Radziejów Miasto	43	48-43	221	ślad osadnictwa	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
282	Radziejów	Radziejów Miasto	44	48-43	222	punkt osadniczy	k. przeworska		
						ślad osadnictwa		nowożytny	
283	Radziejów	Radziejów Miasto	45	48-43	223	ślad osadnictwa	k. łużycka		
284	Radziejów	Radziejów Miasto	46	48-43	224	ślad osadnictwa		wczesna epoka brązu	
285	Radziejów	Radziejów Miasto	47	48-43	225	ślad osadnictwa			
286	Radziejów	Radziejów Miasto	48	48-43	226	ślad osadnictwa	k. ceramiki sznurowej	schyłkowy neolit	
287	Pruchnowo	Radziejów	40	48-43	227	lužne			archiwalne, nieznaną lokalizacją
288	Radziejów	Radziejów Miasto	50	48-43	228	ślad osadnictwa	k. łużycka		
289	Radziejów	Radziejów Miasto	51	48-43	229	ślad osadnictwa	k. ceramiki wstęgowej rytej		
						punkt osadniczy	k. amfor kulistych		
						osada	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
						ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze	
290	Radziejów	Radziejów Miasto	52	48-43	230	ślad osadnictwa			
						ślad osadnictwa	k. późnej ceramiki wstęgowej		
						ślad osadnictwa	k. amfor kulistych		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
291	Radziejów	Radziejów Miasto	53	48-43	231	ślad osadnictwa	k. łużycka		
292	Pruchnowo	Radziejów	32	48-43	232	ślad osadnictwa	k. łużycka		
293	Pruchnowo	Radziejów	34	48-43	233	ślad osadnictwa	k. łużycka		
						ślad osadnictwa	k. przeworska		
294	Pruchnowo	Radziejów	33	48-43	234	ślad osadnictwa			
						ślad osadnictwa	k. amfor kulistych		
						ślad osadnictwa	k. łużycka		

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						punkt osadniczy	k. przeworska		
295	Opatowice	Radziejów Miasto	53	48-43	235	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
296	Pruchnowo	Radziejów	35	48-43	236	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. amfor kulistych		
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
297	Radziejów	Radziejów Miasto	54	48-43	237	punkt osadniczy	k. łużycka		
298	Opatowice	Radziejów	54	48-43	238	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
299	Opatowice	Radziejów	55	48-43	239	śląd osadnictwa	k. łużycka		
300	Zagórzycze	Radziejów	15	48-43	240	śląd osadnictwa	k. późnej ceramiki wstęgowej		
						śląd osadnictwa	k. trzciniecka		
						osada	k. łużycka	halsztat	
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza A-B	
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza D-E	
						śląd osadnictwa		nowożytny	
301	Zagórzycze	Radziejów	16	48-43	241	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		nowożytny	
302	Pruchnowo	Radziejów	36	48-43	242	lužne			archiwalne, nieznana lokalizacja
303	Pruchnowo	Radziejów	37	48-43	243	lužne			archiwalne, nieznana lokalizacja
304	Pruchnowo	Radziejów	38	48-43	244	lužne			archiwalne, nieznana lokalizacja
305	Pruchnowo	Radziejów	39	48-43	245	lužne			archiwalne, nieznana lokalizacja
306	Piotunowo	Radziejów	7	48-44	1	śląd osadnictwa	k. późnej ceramiki wstęgowej	faza 1	
						punkt osadniczy		nowożytny	
307	Piotunowo	Radziejów	8	48-44	2	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska	okres wpływów rzymskich	

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						śląd osadnictwa			
308	Płowce 1	Radziejów	10	48-44	28	śląd osadnictwa	k. prapolska		
						osada		nowożytny	
309	Płowce 1	Radziejów	11	48-44	29	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						osada	k. przeworska		
						śląd osadnictwa	k. prapolska		
						punkt osadniczy		nowożytny	
310	Płowce 1	Radziejów	12	48-44	30	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska	okres wpływów rzymskich	
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza E-F	
						osada		nowożytny	
311	Płowce 1	Radziejów	13	48-44	31	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska	późny okres lateński	
						śląd osadnictwa		nowożytny	
312	Płowce 1	Radziejów	14	48-44	32	śląd osadnictwa	k. prapolska		
						osada		nowożytny	
313	Płowce 1	Radziejów	15	48-44	33	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
						śląd osadnictwa		nowożytny	
						śląd osadnictwa			
314	Płowce 1	Radziejów	16	48-44	34	śląd osadnictwa		nowożytny	
315	Płowce 1	Radziejów	17	48-44	35	punkt osadniczy		nowożytny	
316	Płowce 1	Radziejów	18	48-44	36	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. prapolska		
						śląd osadnictwa		nowożytny	
317	Płowce 1	Radziejów	19	48-44	37	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
						śląd osadnictwa		nowożytny	

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
318	Płowce 1	Radziejów	20	48-44	38	cmentarzysko szkieletowe		epoka żelaza	archiwalne niepotwierdzone w terenie
						śląd osadnictwa	k. prapolska		
						śląd osadnictwa		nowożytny	
319	Płowce 1	Radziejów	21	48-44	39	śląd osadnictwa	k. łużycka		
320	Płowce 1	Radziejów	22	48-44	40	śląd osadnictwa	k. prapolska		
						śląd osadnictwa		nowożytny	
321	Płowce 1	Radziejów	23	48-44	41	śląd osadnictwa	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		nowożytny	
322	Płowce 1	Radziejów	24	48-44	42	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. prapolska		
323	Płowce 1	Radziejów	25	48-44	43	cmentarzysko	k. przeworska		
324	Płowce 1	Radziejów	26	48-44	44	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. prapolska		
325	Płowce 1	Radziejów	27	48-44	45	punkt osadniczy	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		nowożytny	
326	Płowce 1	Radziejów	28	48-44	46	śląd osadnictwa	k. przeworska		
327	Płowce II	Radziejów	29	48-44	47	śląd osadnictwa	k. przeworska		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza F	
						osada		nowożytny	
328	Płowce II	Radziejów	30	48-44	48	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	faza IV-V	
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska	okres wpływów rzymskich	
						osada		wczesne średniowiecze faza E	
329	Płowce II	Radziejów	31	48-44	49	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	faza IV-V	
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
						śląd osadnictwa	k. prapolska		
330	Płowce II	Radziejów	32	48-44	50	śląd osadnictwa	k. łużycka		

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza E-F	
						śląd osadnictwa		nowożytny	
331	Płowce II	Radziejów	33	48-44	51	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza F	
						śląd osadnictwa		nowożytny	
						śląd osadnictwa			
						śląd osadnictwa			
332	Płowce II	Radziejów	34	48-44	52	osada	k. przeworska	wczesny okres rzymski	
						śląd osadnictwa		nowożytny	
333	Płowce II	Radziejów	35	48-44	53	śląd osadnictwa	k. trzcieniecka		
334	Płowce	Radziejów	36	48-44	54	osada		wczesne średniowiecze faza E-F	
						śląd osadnictwa		nowożytny	
335	Płowce II	Radziejów	37	48-44	55	cmentarzysko	k. przeworska	okres wpływów rzymskich	archiwalne nie potwierdzone w terenie
336	Płowce II	Radziejów	38	48-44	56	cmentarzysko	k. staropolska		archiwalne nie potwierdzone w terenie
337	Płowce II	Radziejów	39	48-44	57	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		nowożytny	
338	Płowce II	Radziejów	40	48-44	58	pole bitwy		1331	
339	Płowce II	Radziejów	41	48-44	59	cmentarzysko ciałopalne	k. pomorska		archiwalne, nieznana lokalizacja
340	Płowce II	Radziejów	42	48-44	60	łuźne		późne średniowiecze XIV w.	archiwalne, nieznana lokalizacja
341	Czołówek	Radziejów	6	49-42	1	śląd osadnictwa		epoka kamienia/początek epoki brązu	
342	Wąsewo	Radziejów	1	49-42	30	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
343	Wąsewo	Radziejów	2	49-42	31	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
344	Wąsewo	Radziejów	3	49-42	32	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa	k. ceramiki sznurowej		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						śląd osadnictwa	k. prapolska		
345	Zagórzycze	Radziejów	1	49-43	1	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		archiwalne, zniszczone
						śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska		
346	Zagórzycze	Radziejów	2	49-43	2	cmentarzysko	k. pucharów lejkowatych		archiwalne, zniszczone
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze	
347	Zagórzycze	Radziejów	4	49-43	3	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		archiwalnie, zweryfikowano negatywnie
348	Zagórzycze	Radziejów	5	49-43	4	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze	
349	Zagórzycze	Radziejów	6	49-43	5	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
350	Zagórzycze	Radziejów	7	49-43	6	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
351	Zagórzycze	Radziejów	8	49-43	7	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
352	Zagórzycze	Radziejów	10	49-43	8	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	faza IV-V	
						osada	k. łużycka	wczesny okres lateński	
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze faza E-F	
353	Zagórzycze	Radziejów	11	49-43	9	śląd osadnictwa	k. łużycka		
354	Zagórzycze	Radziejów	12	49-43	10	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze	
355	Zagórzycze	Radziejów	13	49-43	11	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
356	Zagórzycze	Radziejów	14	49-43	12	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
357	Opatowice	Radziejów	1	49-43	13	osada	k. pucharów lejkowatych	faza III	
						cmentarzysko	k. amfor kulistych		
						cmentarzysko	k. łużycka	halsztat	
358	Opatowice	Radziejów	3	49-43	14	osada	k. pucharów lejkowatych	faza V	
						osada	k. amfor kulistych	faza II-III	

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
359	Opatowice	Radziejów	8	49-43	15	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
360	Opatowice	Radziejów	13	49-43	16	cmentarzysko	k. pomorska		archiwalne nie potwierdzone w terenie
361	Opatowice	Radziejów	14	49-43	17	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
362	Opatowice	Radziejów	15	49-43	18	śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
363	Opatowice	Radziejów	41	49-43	19	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. amfor kulistych		
364	Opatowice	Radziejów	42	49-43	20	osada	k. pucharów lejkowatych	faza IV-V	
						punkt osadniczy	k. amfor kulistych		
365	Opatowice	Radziejów	43	49-43	21	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						punkt osadniczy	k. amfor kulistych		
366	Opatowice	Radziejów	44	49-43	22	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
367	Opatowice	Radziejów	45	49-43	23	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
368	Opatowice	Radziejów	46	49-43	24	osada	k. pucharów lejkowatych		
						osada	k. amfor kulistych		
369	Opatowice	Radziejów	47	49-43	25	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
370	Opatowice	Radziejów	48	49-43	26	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
371	Opatowice	Radziejów	49	49-43	27	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	faza III c	
						śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
372	Opatowice	Radziejów	50	49-43	28	osada	k. pucharów lejkowatych	faza III c	
						śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
						śląd osadnictwa		schyłkowy neolit	
373	Opatowice	Radziejów	51	49-43	29	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
						śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
374	Opatowice	Radziejów	52	49-43	30	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa	k. amfor kulistych		
						śląd osadnictwa		schyłkowy neolit	
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
375	Stary Radziejów	Radziejów	27	49-43	31	cmentarzysko	k. łużycka	epoka brązu	
376	Stary Radziejów	Radziejów	28	49-43	32	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa	k. przeworska		
377	Stary Radziejów	Radziejów	29	49-43	33	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
378	Stary Radziejów	Radziejów	30	49-43	34	śląd osadnictwa		późne średniowiecze	
379	Stary Radziejów	Radziejów	31	49-43	35	śląd osadnictwa	k. łużycka		
380	Stary Radziejów	Radziejów	32	49-43	36	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
381	Stary Radziejów	Radziejów	33	49-43	37	śląd osadnictwa		schyłkowy neolit	
						punkt osadniczy	k. łużycka		
						punkt osadniczy	k. przeworska	faza B-C	
382	Stary Radziejów	Radziejów	34	49-43	38	śląd osadnictwa	k. łużycka		
383	Stary Radziejów	Radziejów	35	49-43	39	śląd osadnictwa	k. łużycka		
384	Stary Radziejów	Radziejów	36	49-43	40	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
385	Stary Radziejów	Radziejów	38	49-43	41	śląd osadnictwa	k. pucharów lejkowatych		
						śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze	

Westmor Consulting

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Gmina	Nr stan.	Nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Bliższa chronologia	Uwagi
386	Stary Radziejów	Radziejów	39	49-43	42	ślad osadnictwa	k. łużycka		
						ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze faza E-F	
387	Wąsewo	Radziejów	14	49-43	44				
388	Wąsewo	Radziejów	15	49-43	45	punkt osadniczy	k. łużycka		

Spis tabel i rysunków

Tabela 1. Zarys historyczny niektórych miejscowości Gminy Radziejów

Tabela 2. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Radziejów

Tabela 3. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Radziejów – priorytet I

Tabela 4. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Radziejów – priorytet II

Tabela 5. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Radziejów – priorytet III

Tabela 6. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Radziejów – priorytet III

Tabela 7. Kryteria prowadzenia oceny realizacji Programu

Rysunek 1. Położenie gminy Radziejów na tle województwa kujawsko-pomorskiego i powiatu radziejowskiego

Rysunek 2. Mapa okolic Radziejowa z roku 1863

Rysunek 3. Herb i flaga gminy Radziejów

Rysunek 4. Pomnik i kopiec upamiętniający bitwę pod Płowcami

Rysunek 5. „Koza” w miejscowości Przemystka

Rysunek 6. Przykład haftu kujawskiego

Rysunek 7. Koło Gospodyń Wiejskich Czołówek w tradycyjnym stroju kujawskim

Rysunek 8. Inscenizacja bitwy pod Płowcami

Rysunek 9. Dwór w Biskupicach (obecnie Rodzinny Dom Dziecka)

Rysunek 10. Park podworski w Biskupicach

Rysunek 11. Kościół parafialny pw. Św. Wojciecha wraz z dzwonnica i ogrodzeniem w Broniewie

Rysunek 12. Park dworski w Broniewie

Rysunek 13. Dwór w Czołówku

Rysunek 14. Park dworski w Czołówku

Rysunek 15. Dwór w Płowcach

Rysunek 16. Park dworski w Płowcach

Rysunek 17. Dwór w Skibinie

Rysunek 18. Park dworski w Skibinie

UZASADNIENIE

Zgodnie z dyspozycją art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840, poz. 954), Wójt Gminy Radziejów opracował Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radziejów na lata 2022-2025. Program uzyskał pozytywną opinię wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W związku z tym podjęcie niniejszej uchwały jest uzasadnione zarówno jako wykonanie zapisów ustawowych jak i spełnienia warunków umożliwiających ubieganie się o pozyskanie środków zewnętrznych przeznaczonych na opiekę nad zabytkami.